

Lezbejske novine

godina VIII. broj 10-11. Beograd 2001.

e
a
b
r
i
s

SADRŽAJ

KONFERENCIJE

Uvod	3
Moj doživljaj druge lezbejske nedelje (Desa)	4
Završni dokument sa Druge lezbejske nedelje, Sombor	6
64 suze	8
Prva IGLYO ženska konferencija	8
Ženska i lezbejska biblioteka u Glazgovu	10
Posjeta lezbejskim i gej organizacijama u Njemačkoj	11
Prva lezbejska izložba u Hrvatskoj Lesbian conneXion/	13
Prva lezbejska izložba u Hrvatskoj - "Lesbian conneXion/s"	14

ORGANIZACIJE U SVETU

Nešto o GALfonu	4
-----------------------	---

ISTORIJA

Homoseksualci: žrtve ere nacizma	17
Lezbejska istorija	18
Erupcija razlike	25

ZDRAVLJE

Lezbejski siguran seks	29
Lezbejkice i rak dojke	30

LEZBEJSKE STUDIJE

Lezbejske studije u svetu danas	31
Planet Out	33

RAZLIČITOSTI

Transseksualnost	36
------------------------	----

SEKSUALNO NASILJE NAD LEZBEJKAMA

O potrebama i granicama - partnerke žena koje su preživele incest	40
---	----

KULTURA KNJIŽEVNOST

Safo	43
Veliki je put pred nama Žensko pismo	45
Klopka duše	49

Pismo Amazonki	51
----------------------	----

16. festival lezbejskog i gej filma	58
---	----

Immaginaria	60
-------------------	----

Kad bi zidovi mogli da govore 2	61
---------------------------------------	----

Dia	63
-----------	----

Lud za Ejmi	64
-------------------	----

Filmovi sa gej i lezbejskim zapletom i podzapletom	65
--	----

INTERVJU

Ven do - samoodbrana za žene i lezbejkice	65
---	----

RADIONICE

AH - lezbejska seksualnost	67
Alternativno lečenje	68

Mape života	70
-------------------	----

Emotivna i seksualna zavisnost	75
--------------------------------------	----

VESTI

Redakcija: Ljiljana Živković, Radenka Grubačić

Tehničko uređenje i slogan: Bobana Macanović

Izdavač: LABRIS - grupa za lezbejska ljudska prava
kontakt telefon 439 488, e-mail: labris@eunet.yu,
<http://womenngo.org.yu/labris>

Ovaj broj je pomogao
Fond za otvoreno društvo Jugoslavije

LABRIS je grupa za promociju lezbejskih prava, osnovana u Beogradu početkom 1995. Nastala je iz nevladine organizacije ARKADIJA - Gej i lezbejski lobi, koji je osnovan krajem 1990.

LABRIS je ženska grupa za podršku žena koje vole žene i promovisanje različitosti lezbejske egzistencije u društvu.

LABRIS tvrdi, na osnovu naučne statistike, da u Beogradu ima oko 20.000 žena koje vole žene a čija prava nisu ostvarena.

Labris - ko smo mi?

Imenujemo svoju drugačiju egzistenciju koja ne zavisi od muškaraca. Imenujemo svoje ljubavi i ideje za drugačiji svet u kojem nećemo biti svakodnevno izložene nasilju zbog svoje lezbejske egzistencije.

Govorimo sebi i drugima da svaka žena ima pravo da voli žene i da to nije devijacija, ni zločin. Lezbejska egzistencija nije lična stvar žene već društveno pitanje prava na različitost.

Podstičemo sebe i druge da kritički razmišljaju o prisilnoj heteroseksualnosti koja čini žene zavisnim od muškaraca.

Radimo na promociji lezbejskih prava u javnosti. Organizujemo radionice na kojima razgovaramo o pitanjima iz naših života.

Povezujemo se sa lezbejskim organizacijama iz zemalja bivše Jugoslavije i sveta.

Solidarishemo se sa ženama bez obzira na njihovu seksualnu orientaciju, nacionalnost, invalidnost, rasu i druge razlike.

Labris - mi tražimo:

- da se društvene, kulturne i naučne institucije prema lezbejskoj egzistenciji odnose isto kao i prema heteroseksualnoj egzistenciji;

- da se zakonima reguliše da lezbejski i gej partneri imaju ista prava kao i heteroseksualni supružnici;

- da se zakonima omogući lezbejskim i gej parovima da usvajaju decu;

- da se u okviru socijalnih ustanova osnuju savetovališta koja će se na odgovarajući način baviti psihološkim i socijalnim pitanjima lezbejkama, njihovih porodica i prijatelja;

- da se iz svih udžbenika eliminisu delovi koji povezuju lezbejstvo sa seksualnom devijacijom, patološkim stanjem ili psihičkim poremećajem;

- da se u ginekološku praksu uvede poseban tretman za lezbejkice.

LEZBEJSKA EGZISTENCIJA JE NAŠE LJUDSKO PRAVO

Potrebne smo jedna drugoj da bi prepoznale same sebe, da bi bile jače, da bi se izborile za naša prava. Kada čujemo jedna drugu onda i naše lične priče dobiju prostor za život.

Potrebne smo jedna drugoj da bi bile vidljive javnosti. Drugi treba da nas upoznaju i da znaju da mi postojimo.

Milena Zagorac

DRAGE NAŠE,

LABRIS od 12. februara IMA SVOJ PROSTOR, članice organizuju, rade i planiraju različite aktivnosti nadovezujući se na prethodni rad Labrisa.

Prva gej/lezbejska grupa za afirmaciju gej/lezbejskih ljudskih prava i kulture pod nazivom "Arkadija" osnovana je 13. januara 1991. g. kada je održana osnivačka skupština. U to vreme ova je grupa uglavnom okupila osobe koje su svojim profesionalnim odnosno političko-aktivističkim delovanjem učestvovale u javnom životu i zalagale se za ljudska i politička prava uopšte, a osnovni cilj je bio dekriminalizacija homoseksualnosti. Aktivnosti "Arkadije" uključile su medijsko lobiranje, pacifističko-feministički aktivizam, tribine i javne proteste, ostale aktivnosti i međunarodnu saradnju.

"Arkadija" je tokom 1994. g. koristila prostor Ženskih studija, a kada se u "Arkadiji" okupilo dovoljno politički zainteresovanih lezbejki, u martu 1995. g. lezbejski deo organizacije je doneo odluku da se odvoji i oformljena je grupa za lezbejska prava LABRIS, a za okupljanje i sastanke koristila je još uvek prostorije Ženskih studija. Sastanci su se organizovali jednom nedeljno, a radionice do dva puta mesečno. Izdavale su se novine "Labris", štampani su pamfleti i objavljene su četiri knjige... provedeno je nekoliko anketa, organizovale su se kulturne večeri i lezbejske studije.

Nakon cele decenije grupa za lezbejska ljudska prava izborila se za svoj prostor i nastavlja sa radom. Dolaze nove žene dopri noseći svojim angažovanjem i idejama.

Poslepodneva su namjenjena radionicama

Sa Druge lezbejske nedelje

Ova fotografija je modifikovana iz razloga lične sigurnosti.
LABRIS radi na tome da stvari društvo u kojem će svaka lezbejka slobodno i s ponosom moći da pokazuje svoje fotografije s drugim lezbejkama svojoj porodicu, kolegincama na poslu, svojim heteroseksualnim drugaricama i drugovima.
(Napomena redakcije)

ili negativnu emociju podelite sa Labrisom.

Pozdravljaju vas vaše Labriskinje i šalju mnogo radosnih emocija i podrške!

(kreativnim i psihološkim), poetskim, video i muzičkim večerima, druženju, žurkama... svaka zainteresovana saradnica ili priateljica može izneti svoju ideju ili se angažovati.

Sada imamo svoj prostor, mogućnosti su više otvorene za druženje, rad i saradnju.

To je dugo isčekivana priča, za mnoge priča čežnje. Dobrodušna srca i naglašeni vragolasti osmesi dobronamernog zadirkivanja i zapitkivanja imaju i svoje fizičko mesto.

Grupa za lezbejska ljudska prva takođe ima svoje jutro, svoje telefonske pozive, svoj dan, takođe raznolika dešavanja, svoje malo-veliko mesto pored ostalih uloga i priča je svakodnevna jer je deo nas.

Velika bajka svakodnevnicе. Proleće dolazi, pijem prvu jutarnju kafu, misli mi vrludaju... gledam u poklonjene knjige i obeleživač "za-Misli drugačije" i čujem cvrkut ptica. Draga je upravo otišla na posao i jednostavno jutrošnji telefonski poziv uradio je svoje. Pomicam, nije dobro misliti o istorijskim činjenicama prije nepopijene kafe ili vođenja ljubavi ili već nečega srcu, dušici i tijelu ti dragom.

Prosto dan je otpočeo!

Počinjali su verovatno tako dani i kada se davno živilo i vodili ratovi i gradili prvi sotieri... naučnice Memedova i Solominova verovatno se izjutra čuju ili nađu u svojim laboratorijama i započinju priču o cirkulaciji vode na zemlji i upravljanju njome... i svakome dan već nekako počne. Sastavni deo te tihovelične bajke je i voleti se. Nekog jutra ili svakog jutra, setite se, organizujte domišljatu ideju, pozitivnu

3

K

O

N

F

E

R

E

N

C

I

J

E

4 Dera

MOJ DOŽIVLJAJ DRUGE LEZBEJSKE NEDELJE OD 17. DO 22. OKTOBRA 2000.

UVOD

Trenutak u kome ovo pišem dešava se, sticajem niza nepovoljnih okolnosti, mnogo kasnije od trenutaka o kojima ću pisati, usled čega je većina mojih emocija vezanih za Drugu lezbejsku nedelju svedena na takozvanu razumnu meru, tako da ovo uopšte neće biti romantični i blago-erotizovani roman već samo novinski članak i to iz četiri potuno nepovezana dela. Osim možda negde... u meni.

COMING OUT

Žena. Dugo mi je bilo potrebno da tu reč lišim pežorativnog prizvuka koji se odnekud oduvek uz nju lepio. Isto toliko je bilo potrebno da počnem da se s njom identifikujem.

Šta, zapravo želim da kažem? Zapravo želim da kažem da mi je Lezbejska nedelja stigla prekasno. Prekasno za sve one godine nemoći da se definišem, prekasno za sve one godine osujećenosti i neprisapanja protiv kojih sam se svim silama borila nemno. Uvek sama – protiv ustaljenih i nepravednih normi i uvek sama – za bezimenu žudnju za srodnim bićem za koje sam osećala da jeste žena, ali sam osećala još više da nije sa-

vršena. I onda, posle svega toga i posle stotinu raznoraznih radionica na slične teme, dođe i ta Lezbejska nedelja na kojoj, konačno, shvatim da ta koja nije savršena, sam zapravo – ja.

Jer, ta koja nije 100% lezbejka na Lezbejskoj nedelji sam baš – ja, doduše možda su i još neke, ali to već nije moj problem. Dakle, pristala sam da dođem na skup koji jeste lezbejski i super mi je u tom homogenom okruženju ali ne pristajem da se prepoznam u zajedničkom imenu. Ne mogu sad reći da me to muči ni da sam imala noćne more zbog toga, ali u trenucima kada mi je (k'o beli dan) bivalo jasno da je svaka od žena oko mene duboko svesna posebnosti situacije koju ja živim decenijama, doživljavala sam jednu blaženu sigurnost, kakvu ranije u sebi nikada nisam osećala. Lezbejka. Dugo mi je bilo potrebno da tu reč lišim pežorativnog prizvuka koji se odnekud oduvek uz nju lepio. Koliko će mi biti potrebno da se sa njom identifikujem – ne znam, ali znam da je počelo.

LEZBEJSKA LEPOTA

Njene sam oči prvi put ugledala pre izvensog broja godina i beznadežno ih zapamtila – zauvek. Ove Lezbejske nedelje pokazalo se korisnim moje dobro pamćenje iako joj nisam govorila o njenim očima pre izvensog broja godina i o tome šta mi je značila činjenica da postoji tak o svesna sebe, tako samouverena u nepredvidivom svemiru, i što da ne, tako zaljubljena u nju. Dok je govorila činilo mi se da prepoznajem sopstvene neizgovorene reči. Na-

čin na koji su stvarnost i ona dilovale spoznaju sveta, često mi je trepavice činio vlažnim. Bila je ona i koketna i okretna i vickasta i mila i topla... da – nemam reći. I sećam se da je bila u iskušenju, mada to nikada neće priznati (i ne treba), bila je, znam, u iskušenju... da me prepozna.

Da se razumemo, sve su bile lepe, svaka na svoj osoben način i zato o svima govorim kao o jednoj.

LEZBEJSKI PEJZAŽI

E, to nebo nad ravnicom ostaće mi modro u sećanju (uprkos Josipi Lisac koja je više puta pokušavala da zamagi) taj put što ne vijuga već nestaje prav u nedogledu, i prašnjavi drum pored njiva sa

Sa Druge lezbejske nedelje

5

Sa Druge lezbejske nedelje

razigranim telima žena i njihovim glasovima.

Umiljati kućići među ružama i noć nesavladića izvan kapija našeg belog zamka, besprekorni raspored zvezda i Lune (kao kod Safo) i blagi vetar na licu jedne žene koji eto baš te noći nije ni malo mirisao na svinjice.

LEZBEJSKI DAN POSLE

Hodam, tako, ulicom, gledam ljudе i osećam se, nekako, uspravnijom. U džepu mi je Manifest pićke, čitam ga, stoti put, dok čekam zeleno. Radikalani je ali nežan. Manifest. Slutim da se slojevitо otvara jedan novi pojam u mojoj svesti. Niz novih pojmovaca za(po)četih u jednoj jedinoj hiljadama puta

upotrebljenoj i zloupotrebljenoj reći – PIĆKA. Oslobođen tamničarskih okova svetluca oko mene na usnama nepoznatih ljudi. Nešhatljivo mnogo značenja dobijaju svakodnevne stvari kada se sagledaju drugačije. Danas se osećam slobodnom da kažem: To sam ja. A ko ste vi?

EPILOG

Uspela sam da svršim pre nestanka struje konačno sama za trpezarijskim stolom moje biološke i strejt porodice. Sati je, nula-nula petnaest – sreda. Zaspaću i možda ću sanjati...

Sa Druge lezbejske nedelje

6

DRUĆA LEZBEJSKA NEDELJA BUDI TO ŠTO JESI

Sombor 17 - 22. oktobra 2000.

u organizaciji grupe za lezbejska ljudska prava LABRIS

PROGRAM:

1. Otvaranje skupa
2. Životne mape - *upoznavanje*
3. Coming out
4. Naša žudnja za političkim - *lezbejski feminizam*
5. Alternativno lečenje
6. Lezbejke fantaziraju - *umesto maskenbala*
7. Poetsko veče "Moj identitet"
8. Lezbejski jezik
9. Lezbejska vidljivost
10. Lezbejska prava su ljudska prava
11. Debata butch i femme
12. Kurs samoodbrane za žene - wen do
13. Jutarnje disanje
14. Nasilje u lezbejskim vezama
15. Zdrava ishrana
16. Lezbejska seksualnost, "Ah"
17. Feminističko pozorište – Beograd i FNS teatar – Novi Sad
18. Moje iskustvo sa muškim nasiljem
19. Pravna regulativa gej i lezbejskih odnosa u Zapadnoj Evropi
20. Emotivna i seksualna zavisnost
21. Jutarnja rekreacija
22. Vrištanje u prirodi
23. Izlet u Sombor
24. Projekcija filma "Seoska romansa"
25. Ples pičke

Okupile smo se u Somboru, lezbejke iz Bačke Topole, Beograda, Jagodine, Kikinde, Ljubljane, Niša, Novog Sada, Skopja, Zagreba i Zrenjanina.

Nas šezdeset i četiri u Somboru nastavljamo rad na lezbejskoj vidljivosti, koji smo započele na Prvoj lezbejskoj nedelji na Pohorju, 1997.

U međuvremenu od 1997. mnoge političke promene su se dogodile u našim državama, koje daju mogućnost lobiranja za ženska i lezbejska prava.

- Međunarodna UN misija na Kosovu zaustavila je agresiju srpske vojske i policije i uspostavila protektorat nad tim regionom. U novom periodu na Kosovu osnovano je mnogo ženskih organizacija ali građanke albanske nacionalnosti i dalje ne mogu da uđu u Srbiju. Nama je jako žao.
- Građanke i građani Republike Hrvatske izglasale su prošle godine kraj nacionalističkom vođi i početak građanskog društva.
- Građanke i građani SR Jugoslavije izglasale su prošlog meseca kraj fašističkom vođi i početak još jednog građanskog društva.
- Građanke i građani Republike Slovenije ovog meseca izglasale su političku orientaciju levog centra.

MANIFEST PIČKE

7

PIČKA traži i govoriti novi jezik.

Lezbejke recikliraju hetero lingvistički kod.

Stvaraju svoje identitete: cele, snažne, validne, različite.

Slušale smo jedna drugu. Čule smo različita iskustva o kompleksnosti lezbejske egzistencije u hetero-patriarhalnom društvu. I ove godine nije bilo lako, bilo nam je divno.

Radile smo kroz radionice, debate, trčanje i sport. Unutra i spolja. Ohrabrivale smo jedna drugu. Zajedno. Lezbo-tok, lezbo-žud, lezbo-bit.

Svaka sama sebi pravi teoriju.

Orgazmičkim krikom PIČKA ruši falusne idole. Oslobođanje od homofobije je proces u kojem smo potrebne jedna drugoj.

Karakteristično za Drugu lezbejsku nedelju je da smo imale debatu o butch i femme u tri dela do kasno u noć, da smo imale Irenine vežbe ven do i Jelenino vrištanje u prirodi, da se radilo feminističko pozorište i ples PIČKE... Širile smo lezbejsku solidarnost.

Važno nam je da smo različite i da nosimo hiljade čudesnosti s kojima menjamo svet.

*Lepe,
drage sebi,
budile smo jedna drugu,
napokon zajedno
svetlige.*

VULVA AKCIJA

Sedele smo u pokrovju i pričale sta nam je bilo najvažnije za ovih šest dana.

Ovaj razgovor smo nazvale Vulva Akcija,

evo sta smo rekle:

- napokon sam otkrila svoj lezbejski identitet
- čula sam neke detalje iz lezbejskog života o kojima nikada nisam razmišljala
  - tri radionice su bile super
  - sport je bio važan, hoću još
- Manifest Pičke je odličan - nadam se da će doći u moju firmu gde mi je zabranjen gej i lezbejski govor, da ga obesim na oglasnu tablu!
  - Irenine vežbe su najbolje
  - vrištanje u prirodi, Jelenino vrištanje
  - radovala sam se svemu ovome
- zato što sam sa svima pričala - puko mi je glas, a za mnogima će mi pući srce
  - sutra ću doživeti šok - kad se vratim u onaj svet
- ja nikada nisam imala prilike da upoznam žene iz Slovenije
  - divno mi je zato što smo bile zajedno i tako blizu

*Labris, grupa za lezbejska ljudska prava
Sombor, 21.10.2000.*

Noć je frigidna i nadmena, vazduh nedokučiv i lenj. Parfinska sveća nudi ograničenu svetlost. Obuzima me tuga – lezbejski D-dur. Na stolu je diktafon, flaša piva, ručni sat i šolja jutarnje, odmakle kafe.

Sveća igra u ritmu mog daha, u plamenu vidim ženu koju dim odnosi u nedostizno. Na diktafonu plače pesma Trejsi Čepman: "She's got ticket", ja nastavljam: *I thing she's gonna use it, i think she's gonna fly away...* Mislim na lezbejsku nedelju ovog mračnog, kasnog, prokletog ponedeljka. Sada sam samo neshvaćena lezbejka okovana u lance koji su sačinjeni ljudskom samovoljom i strahom od osećanja koja ne mogu svi da osete. Ta L.N. bila je moja privremena sloboda, sloboda na šest dana, posle koje sam se opet prepustila lancima. Lanci su me čekali kao precizni vozovi Japana, kao nestočno kuće kazna, kao crveno – STOJ, kao lezbejko crkni. Čim se autobus približio Beogradu ti lanci su zazveckali i hladnoćom mi dotakli zglobove srca. Rastajala sam se sa lezbejkama iz Slovenije, Makedonije, Srbije i mislila sam da će me njihovi zagrljaji i razumevanje odvuci dalje od lezbejskog D-dura. Ali nije bilo tako, ja sam se samo vratila u autobus i zaputila u Novi Sad. Kako su mi te žene nestale iz vida nejake suze spustile su se niz moje vrele obaze. Bila sam sam na spratu autobusa, sam sa praznim kesicama od bombona i keksa koje smo delile. Sedista su bila još topla, čula sam reči podrške. Vozač pušta tužnu starojugoslovensku muziku, srce mi treperi kao u bosonoge cigančice ispred svatovske povorke. Pokušavam da vratim osećaje njihove prisutnosti. Mislim na njihove sestrinske zagrljaje, na meke kose, tople poglede, znojave dlanove. Razmišljam o njihovim pesmama, o muzici koju smo same kreirale, mislim na nekoliko dima ushićenja koji su mi lance pretvorili u ruže. Mislim na "osveštene" suze lezbejskog "pričešća" iskrenosti. Mislim na njen miris ozvučen pogledima. Mislim na borbu u njihovim očima, vatru u grudima... mislim na pero goluba i želim ga u mom krilu. Vozač pojačava refren pesme, "Daire" grupe "Smak". Ceo sprat autobusa gleda u mene. Odjednom nešto padne sa prednjeg sedista na dno autobusa. Zvuk je bio tup i oštar. Vozač uzima mikrofon i pita me šta je to palo,

da li se nešto polomilo. Nisam videla šta je palo ali mu govorim da će videti. On ne razume moj pocepan glas i ponavlja mi grublje pitanja. Silazim do vrata autobusa i sa stepeništa uzimam flašicu Biterlemona. Ona mi je zagrejala hladnu ruku. Ona, ta mala flašica pružila mi je toplinu. Ne mogu to da opišem, kao da je razumela moj bol, kao da mi je govorila da budem jaka, hrabra, kao i ona što je pala sa sprata na čelične stepenice autobusa i nije se razbila. Tu flašicu zaboravila je jedna od žena, ne znam koja, nije ni bitno, to su one sve. Na nalepnici u levom čošku stoji znak "YU" i trobojna zastava. To su sve žene sa L.N. 64 kapljice starojugoslovenskog lezbejstva. To je moja uspomena. Pevušim pesmu "Jugoslavijo", himnu sobe 5d. Opet mi suze vlaže obaze. Glas vozača iznenada me trgne: Hoćeš ovde da siđeš kod najlon pijace ili kod PTT stanice? Šta je to ovde čoveče, ovo nije Novi Sad, ovo je neka nedodjija, govorim u sebi. On nastavlja da vozi u nepoznato i postavlja pitanje. "Onde ču" viknem i izadem u mračnu ulicu. Pravdao se da vozi autobus u garažu i da ne ide dalje. Nisam ga ni slušala jer me je strah opio do mrtvila. Kao da je rekao crkni lezbejko u ovoj zabiti. Izašla sam negde oko najlon pijace, nije bilo struje, neka svetlost me privuče na levi stranu. Dođem do kafića "K2" koji je osvetljen na agregat. Neki momak izađe do kola i ja ga upitam gde je Novi Sad. Pitam i on mi uz podsmeh pokaže na autoput. Neki pijanac govorи o ulovu ribe. Mračna i pohlepna ulica mami me podmuklo, moram je preći. Trčim izbezumljena ka autoputu koji je bar farovima od kola osvetljen. JA? BUCKA? JA? DA BEŽIM GLAVOM BEZ OBZIRA? DA LI BEŽIM ILI SE PREDAJEM NEKOM DRUGOM MRAKU? Vadim mobilni telefon i pozivam nikog drugog do svoju majku. Već me je zvala tog popodneva da se ponudi za prevoz. Odmah je uskočila u tvz. Trip majčinske zaštite i krenula po mene. Tih deset minuta provela sam na autoputu opkoljena zidom od kamiona i prikolica. Preko puta spazim poznato naselje od kartonskih kućica. Tu, na dve minute udaljenosti, žive moji romski đaci. Deca 21. veka od rođenja žive u potpunom mraku, ovo je za njih svakidašnjica. Gledam u obrise improvizovanog života i ni malo se ne razlikuje od mog.

Čuje se zvuk kevine drndave peglice, bruji "nov" motor koji je majstor Moga stavio prošle nedelje. Ona sva zabrinuta, a to tako

vešto radi, izlazi iz kola, ljubi me, briše mi sa lica i usana one poljubce koji su mnogo vredniji, nežniji, stvarateljski, sestrinski... "Mamu mu jebem, on će moju plavooku buculiju da ostavlja u mraku", govori moja brižna majka, a ja se pitam u kom mraku si me ti ostavila. Razgovaramo ne gledajući se u oči. Hvata me za ruku na semaforu i grli me. Obrisala mi je poslednje lezbejske dodire, oprala me na svoj sebičan način, stavila lance, radosna što vidi svoju čerku jedinicu. Ulazimo u stan, očuh uzima ranac. Iz kuhinje se širi miris ribe, partrijarhata i bola. Moj život, nabreko od skrivenih zadovoljstava, sada oni, po ko zna koji put, počinju da žive. Razgovaramo. Ja pričam o Somboru, kiši, soberici u crvenim hulahopkama, testu sa sirom... mrtvilo... borim se... jer... ne pričam o lezbejstvu, ljubavi, solidarnosti, manifestu pičke, njenom mirisu ozvučenim pogledima, o meni... to ne... ne... ne ne pričam o realnosti. Usta mi sama od sebe izgovore Vozi me kući. Nisu se opirali, znaju da se trujem sopstvenom sobom. Samo im je žao što kod mene nestaje struje, a kod njih u centru uvek ima. Kako ću u mraku da se raspakujem. Pa ja u mraku i živim, u mraku satkanom od večnog traganja za nekom drugom porodicom. Mama pakuje neku hranu, odlazimo. Ulazim u moju kuću, sopstvenu sobu, baterijom osvetljavam zidove iscrtane uspomenama, tajnama, pičkama moje prošlosti. To je prepoznatljivo samo lezbejkama. Ona ulazi i unosi moj ranac oko kojeg smo se otimale pred kapijom, potapše me po leđima: Sve sam ti pospremila, u kuhinji ti je sve čisto, opeglan veš je na stolu u onoj sobi. – Mama nisi morala. – Eh, šta pričaš, pa tebe mama voli najviše na svetu. Tu me stegne grč u srcu.

Htela sam sve da polupam po kući, da razbacam taj veš, htela sam da vrisnem i jednoj minuti moj život. Tumbam rečenice u glavi, sve ću sada sruštiti, kome ona čini, ko je njena čerka, umalo da kažem:

O KEVO, ZAR TI NE VIDIŠ DA JA VOLIM ŽENE, OBOŽAVAM NJIHOVU TOPLINU I SNAGU. VOLELA SAM IH MNOGO, LJUBILA IH MNOGO, SKORO DESET GODINA, JA SE BORIM SA TIM, DO DESET OSTRVA SAM SAMA PLIVALA I UMORILA SE. ZAR NE ZNAŠ DA SU ONE MOJE BAJKE SAMO ZBOG TEBE, JER POČINJU SA: BILO JEDNOM... ZAR

NE ZNAŠ DA IH DOVODIM OVDE U OVU KUĆU, U OVAJ KREVET, NJIHOVE PIČKE SU OVE OBLE LINIJE, OVAJ ŽBUN, OVAJ JEŽ KOJI TI SE SVIĐA NA MOM ZIDU. NEKIMA SI PRIČALA KAKO ĆE TI SE ZVATI UNUKA, KAKO ĆEŠ IGRATI NA MOJOJ SVADBI... ZAR NE ZNAŠ KEVO DA SAM JA LEZBEJKA, TAKO MI JE TEŠKO DA TI KAŽEM ONO ŠTO MI JE VAŽNO...

Progutala sam esenciju uništenog identiteta i ni reč nisam rekla. Sledećih petnaest minuta ona je svoje snove tumačila u sanovniku a ja sam moje krotila u okove linije manjeg otpora. Zatim je zvuk drndavog motora peglice zasvirao moj klasični lezbejski D-dur. Pozvala sam prijateljicu heteroseksualku koja zna sve o meni. U mom pocepanom glasu osetila je noć u kući moje tuge. Prekinula je svoj profesorički posao, ostavila kontrolne zadatke, momak ju je bicikлом ispratio do moje kuće i vratio se u muški svet. Ušla je sa kesicom moje omiljene čokolade sa kikirikijem "No problem" i prekrila me razumevanjem. Legle smo u moj krevet i pričale dok su 64 suze pale na jastuk, na sestrinski oblak i nestale.

Ovaj tekst posvećujem svim ženama sa lezbejske nedelje. 23:11, ponedeljak, Novi Sad.

Sa Druge lezbejske nedelje

10 Maja

PRVA IGLYO ŽENSKA KONFERENCIJA

(International Gay & Lesbian Youth Organization)
10 –17. septembar 2000.
Berlin / Nemačka

Zašto Ženska konferencija?

Kao što možda već neki znaju IGLYO je Međunarodna gej i lezbejska omladinska organizacija.

Zašto onda potreba za samo ženskim prostorom? Tokom proteklih šest godina IGLYO konferencije su bile gej i lezbejske. U toku tih konferencija učesnice i organizatorke su shvatile da je prostor koji imaju na tim konferencijama nedovoljan, a da teme o kojima treba diskutovati zahtevaju dodatnu pažnju, više vremena i potpunu autonomiju.

IGLYO je pripremala ovu konferenciju dve godine težeći da odgovori na zahteve koje su žene postavljale proteklih godina.

Na konferenciji se diskutovalo o različitim temama a fleksibilnost programa omogućila je da i same učesnice rade na njegovom koncipiranju: razmena ličnih i zajedničkih iskustava, diskusija i mogućnosti osnivanja novih ženskih mreža.

CILJNA GRUPA:

Konferencija je bila otvorena za lezbejke, biseksualne žene, transseksualce koji se identifikuju kao lezbejke ili biseksualne žene kao i za interseksualce i transseksualce za-

IGLYO konferencija

Radionica sa IGLYO konferencije

interesovane za sadržaj konferencije bez obzira da li su članice IGLYO-a.

Učestvovalo su žene iz Mađarske, Jugoslavije, Rumunije, Bugarske, Engleske, Irске, Austrije, Nemačke, Francuske, Italije i Izraela.

Na ovoj prvoj ženskoj konferenciji govorilo se o svim temama koje su predložile učenice vodeći računa o njihovoj raznovrsnosti kao i kvalitetu.

Teme su bile sledeće:

- podizanje svesti koje se odnosi na međusobne isključivosti

- istorija i razvoj lezbejskog i feminističkog pokreta u poslednjih 100 godina (facilitatorka: Anne Hugon feministkinja lezbejka iz Francuske)

- zakon o partnerstvu

- politički aktivizam

- zdravstvena pitanja (žensko zdravlje, lezbejke invalidkinje, poremećaji u ishrani, mentalno zdravlje, siguran seks, samopovredovanje)

- umrežavanje

- tekuća politička pitanja s posebnim osvrtom na region Istočne Evrope

(tome je bila posvećena jedna cela radio-nica)

- manjine u lezbejskoj i gej zajednici

- pitanje transgender-a (facilitatorka: David!)

Berlin je mnogo nudio na Ženskoj konferenciji zbog svoje veoma bogate feminističke istorije i kulture. Kao geografska tačka gde se susreću Istok i Zapad grad Berlin je između ostalog bio tema Ženske konferencije.

Lori

ŽENSKA I LEZBEJSKA BIBLIOTEKA U GLAZGOVU

Nikad ne misli unapred šta ćeš videti, jer ćeš tako videti mnogo više.

Kao članica Lidija (Lydia)¹ projekta, avgusta 1998. godine bila sam u Škotskoj trideset dana. Svrha je bila obilazak i upoznavanje raznih ženskih organizacija radi boljeg razumevanja istih na Balkanu. Druge nedelje boravka sve žene (Albanke, Bugarke, Rumunke, Grkinje, Jugoslovenke) bile su raspoređene po raznim gradovima, u gostima kod porodica koje podržavaju razvoj Balkana. Ja iz Novog Sada, jedna žena iz Subotice i jedna Grkinja stigle smo u Glazgov u porodicu gde su živele dve sestre Mejmi i Džil. Džil je bolovala od daunovog sindroma što je bilo iskustvo za nas. Imale su zadatku da nas odvedu do raznih ženskih organizacija da razmenimo iskustva. Za sad je bitno da su one vernice katoličke veroispovesti i da Džol sakuplja hemijske.

Ovo je pozadina priče o Glazgovu koja je za mene kao lezbejku i feministkinju veoma važna.

Poseta ŽLBG za mene je bila vrelo nedokučivih spisateljica i žena koje su u različitim vremenima imale šta da kažu. Mejmi nas je prvo odvela na Glazgov univerzitet gde su Ženske studije priznate kao posebna katedra. Udeš lepo na glavna vrata univerziteta, pogledaš na tablu na kom je spratu i... uživaš, jednostavno uživaš. Bile smo najljene za deset sati i tamo nas je dočekala Kris Korin², jedna od predavačica.

Njen kabinet bio je

prepun plakata, poruka, knjiga i mirisao je na feminističku samosvest i jačinu. Ona nam je pričala o programu i cilju koji sve polaznice, iz celog sveta, postignu za dve godine. Ja sam dobila upisnicu, formulare, program i, adrenalin. Pričale smo i o drugim temama kroz koje se moj lezbejski identitet izgrađivao i napredovao. Spomenula je Lepu Mlađenović, predavačicu Ženskih studija iz

Beograda, njenu prijateljicu, za koju sam ja tada samo bila čula u novosadskim Ženskim studijama, ali to je bio pravi *collect-call* za mene. Pročitale smo jedan apel žena iz Jasenovca i osetile žensku solidarnost u nekom neodređenom vremenu. Zatim smo sišle u kantinu na čaj i razmenjivale ženskizam raznim kanalima. Mislim da se nismo

baš rastale.

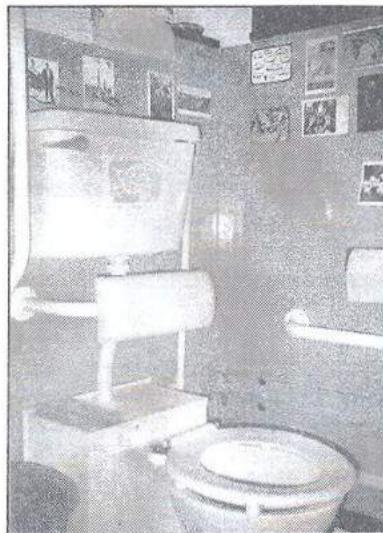
Na putu do ŽLBG razmišljala sam o radikalnom ženskom poretku koji nisam mogla sebi do kraja da definišem. Osećala sam da je to moje pravo.

Došle smo do hladne, sive zgrade i stepenicama se popele na poslednji sprat. Na vratima biblioteke bila je nalepljena slika ženskog profila, profila svih žena na svetu. Jak, gord, obrazovan, šarmantan, ustaljen i potpun. Venera je imala ulogu oreola.

Svevremena, svestrana, prefinjena, tih. Vrata su se otvorila. Otvorila ih je simpatična devojka sa nestošnom škotskom kosom i pegama na licu. Očekivala nas je. Lift je stao tačno do biblioteke, ni na jednom drugom spratu. A sprat je bio šesti, što mi Balkanke nismo ni osetile. Predstavila se, skuvala čaj i podelila pamflete i počela priču o istorijatu biblioteke. Na zidovima plakati i fotografije plesali su oko mene. Nemirno sam je slušala i čitala natpise na policama. Tražila sam bar prefiks **lezbo**. Neki

Sa sestrama Mamie i Džil u njihovom stanu

Kupatilo u Ženskoj biblioteci u Glazgovu

12

čvorak me je terao da razgledam oko dok ne nađem 100% pure female standard tačnije, lezbejsko naravoučenje.

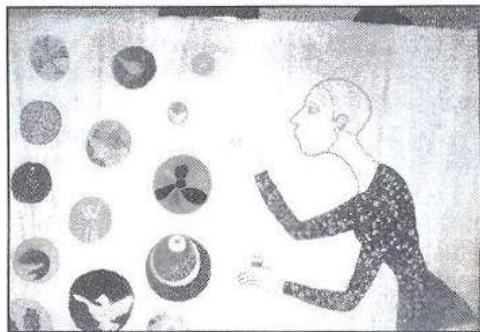
Primetivši to Fiona je prekinula priču o arhiviranju i rekla olakšavajuću, infuzionu, andolsku rečenicu: Uz stepenice možete se popeti u ogrank naše biblioteke, gej ogrank. Tamo možete same da se poslužite literatutom, novinama, albumima, filmovima, CD-ima...

Mislila sam da će prvo otkulirati taj momenat, praviti se luda ili šta drugo. Ma, samo sam se uputila tamo kao hipnotisana frajla podzemlja. Sledеćeg terenutka shvatila sam da je to tako dobro smišljeno da se žene mogu prijatnije osećati. Zapravo, ta prostorija je izolovana,

nikoga nema da te kontroliše jer se do nje dolazi jedino kroz donju biblioteku. Lepo dođeš, skuvaš čaj (ako ti već nije dosadio) i gledaš, učiš, čitaš, apsorbuješ, dok se ne zatvori. Sama možeš da se edukuješ i čitaš lezbejsku literaturu. Niko ti se neće čuditi, niti te gledati kao nenormalnu. Može samo da ti se desi jedno fino češkanje po kosi dok gledaš lezbejski film. Žene koje ne interesuje ta tematika neće se ni popeti gore.

Ja sam se osećala kao da sam u Womenglendu ili kao womenolik koji dolazi do otkrovenja. Oko 8.000 lezbejskih publikacija, molim lepo, ubij se od listanja ali sazri, odrasti na poseban način. Oko mene udobni separei, sofe, komode sa poklonima škotskih lezbejki, izvezena zastava sa dve Venere, žena ženu prekrila rukama. Besna sam što je ovo samo jednočasovni obilazak, hoću one-way ticket. Sedam na sofa pored žene u zrelim godinama, gledam delice nekog lezbejskog dokumentarca, nije mi neprijatno, naprotiv...

Fiona dolazi i donosi nam hemijske olovke s natpisom "Radical lesbian association".

Deo platna sa vezom učesnica "Lidija projekta" od 1995 do 2000. Ženka zastava.

Deo Ženske biblioteke u Glazgovu

Mogu li dobiti još jednu, pitam i brojam joj pege na licu. Naravno, ali čekaju te dole, odgovorila je. Pogledale smo se ali se takođe nismo rastale.

Vratile smo se u kolu. Grkinja me gurka i zapitkuje zašto sam išla gore. Smeje se razoznalo. Ja joj pokazujem hemijsku olovku, ona je odgurne i štipne me za obraz. Luda si, rekla je. Dolazimo na ručak u Mejminu kuću. Džil trči u zagrljaj. Spremila je sama supu. Pokazujem i njoj hemijsku. Ona je na uzrastu deteta od 14 godina i zna da čita (inače ima 40). Pita me šta je lezbejka. Kažem, žena koja voli žene. Pita me: Kao ja moju sestruru, mamu i tebe. Sa suzama u očima odgovaram: Baš tako. Onda će zadržati hemijsku, rekla je presretno i od-

nela je u kutiju. Mejmi me je zagrlila ispod krsta u dnevnoj sobi.

1. Lidija projekat je pokrenut 1995. godine i cilju je povezivanje, odnosno umrežavanje ženskih grupa iz sveta; 1995.g. Srednja Evropa, 1997.g. balkanske zemlje, 1999.g. baltičke zemlje.

2. Kris Korin predaje na Ženskim studijama Univerziteta u Glazgovu, studije roda. Godine 1998. u Beogradu na Labrisu održala je dva predavanja kao uvod u instruktazu za rad na SOS telefonu za lezbejke.

Kupatilo u Ženskoj biblioteci u Glazgovu

Radenka Grubacic

POSJETA LEZBEJSKIM I GEJ ORGANIZACIJAMA U NJEMAČKOJ

28. februara 2000. Dušan Maljković i ja smo krenuli u dvanaestodnevnu posjetu gej i lezbejskim organizacijama u oblasti Vestfalija, sjeverno od Rajne. Posjetu je organizovao Jens Petring, tadašnji član Parlementa pomenute oblasti i takođe član partije Zelenih. Baza nam je bila u Dizeldorfu oda-kle smo odlazili u druge gradove u tom dijelu Vestfalije. Već po samom dolasku upoznali smo se sa još nekim članovima Parlamenta i partije Zelenih, novinarem gej i lezbejskog časopisa *Queer* kao i sa predstavnicima i predstavnicama nekolicine gej i lezbejskih organizacija iz Dizeldorf-a.

Cio program je predviđao posjetu ne samo gej i lezbejskim organizacijama već i nekim državnim institucijama koje imaju direktnе ili indirektne veze sa gej i lezbejskim pravima.

Nakon posjete Muzeju nacionalne istorije u tada već bivšem glavnom gradu Njemačke Bonu, obreli smo se u Kelnu, kako kažu idealnom gradu za gejove i lezbejke u Njemačkoj. Nakon Lezbejskog alternativnog centra i posle ručka u jednom od mnogobrojnih gej kafića u Kelnu posjetili smo "Anyway", gej i lezbejski centar za mlade od 15 do 25 godina, gdje smo se proveli fenomenalno. Pričali smo o situaciji gejova i lezbejki kod nas i njima je bilo jako teško da shvate da mi nemamo podršku ni donacije naše vlade. Inače, skoro sve njihove organizacije finansira vlada a u nekima polovinu sredstava daju i članovi i članice. Nakon toga smo otišli do organizacije "Medica Mondiale" za podršku ženama žrtvama rata. U Kelnu smo još bili u organizaciji gejova i lezbejki LSVD, zatim u *Binats-u*, organizaciji za gej i lezbejska binacionalna partnerstva gdje smo slušali kako oni funkcionišu i sa kakvim se sve problemima susreću ovakvi parovi. Bili smo i u prostorijama časopisa *Queer* koji je rekao da će napisati članak o nama i o našem boravku u Njemačkoj. Nakon toga smo obišli i AGISRU, grupu za podršku emigrantkinjama, Crnkinjama, Jevrekama i izbjeglicama koje imaju neke probleme zbog svog boravka u Njemačkoj. Posjetu Kelnu smo završili razgovorom sa predstavnicima

Amnesty International-a u gej i lezbejskoj knjižari "Ganimed".

Naravno, cjelokupni program je obuhvatao i žurke i zabavne večeri. Pored kratkotrajnog, srećom, boravka u gej klubu "Musk", u Dizeldorfu, vrijedne pomena bile su još dvije žurke. Jedna u Dizeldorfu, lezbejska koja se održava svakog prvog petka u mjesecu u velikom kulturnom centru. Zanimljivo je da se tu ponekad okupi i do hiljadu lezbejki iz cijele oblasti Vestfalija. Fascinantno. Oko šesto žena se ludo zabavljaju, plešu, smiju se.

Drugi hepening, ne tako prijatan, desio se na *Love Boat* žurci u Kelnu, na obali. Osim gomile polugolih muškaraca i tehno muzike na oba sprata nismo dočekali i najavljuvanu plovidbu istog broda.

Isto tako, predviđena su bila i gostovanja na lokalnim radio i TV stanicama u Minsteru, Duizburgu i Dortmundu. Na gostovanju na TV stanicu se zbog sopstvene stidljivosti nisam pojavila ni posle svih nagovaranja našeg domaćina i članova ekipe pa je Dušan odradio sav posao, i to jako dobro.

U Esenu sam bila u posjeti Univerzitetu na odsjeku za ženske i lezbejske studije gdje sam prijatno i ozbiljno časkala sa jednom studentkinjom pomenitih studija. I nakon svih pokušaja nisam uspjela u cijeloj oblasti da pronađem knjige Džinet Vinterson na engleskom. Postoje knjižare ali su knjige uglavnom samo na njemačkom. Inače, i svi ostali propagandni materijali su na njemačkom što je i razumljivo kad se uzme u obzir da je njemački svjetski jezik. Ipak, to nikako nije umanjilo moje razočarenje na momente. U Esenu sam bila i u lezbejskoj organizaciji *Flip* koja u nekim segmentima rada posjeća na naš Labris. Naime došla sam na radionicu kojoj je prisustvovalo dvanaest žena različitih godišta i socijalnog porijekla. I bilo je otvorenio i zabavno. Mnogo smo se smijale.

Još je važno pomenuti razgovor sa predstvincima ministarstva za žene, porodice i djecu, odsjeka za gej i lezbejska prava u Dizeldorfu. Njima je bilo jako zanimljivo da slušaju naše viđenje situacije u Jugoslaviji. Poslije toga uslijedila je pomalo šokantna posjeta policijskoj stanici u Dizeldorfu. Slušali smo o tome kako sarađuju sa gejovima i lezbejkama, sa kojim problemima se suočavaju, naročito gej policajci pošto lezbejski policajci tu nije bilo. Za mene prilično šokantan bio je momenat uzlaska na ulicu u kvart u kojem rade. Tamo su nam pričali o teškom stanju prostitutki iz tog kvarta koje

13

14

prodaju svoje usluge za drogu. Čak smo ušli i u jedan stan-sklonište za prostitutke. Sve je to finansirano od strane katoličke crkve a uslov je da se žene tu ne mogu drogirati već to rade napolju a u stanu mogu da pre-spavaju.

Još nešto o cijelokupnoj situaciji gejova i lezbejki i o njihovoj organizaciji. Pored zakona o antidiskriminaciji koji štite njihova prava u priličnoj mjeri, u to vrijeme bilo je dosta i prijedloga za legalizaciju gej brakova. Registrovano partnerstvo¹ je moguće, neka prava što se tiče toga imaju i gejovi i lezbejke imigranti. Ipak taj zakon je išao njima na štetu u ponekim segmentima. Gej i lezbejki brakovi još nisu legalizovani mada je najdaje u toj kampanji otišao grad Hamburg.

Mada smo posjetile i dosta lezbejskih organizacija ipak smo uglavnom bile okružene gejovima. Oni su bolje organizovani i jako su motivisani. Ako smo bili u nekoj mješovitoj gej i lezbejskoj grupi pričali smo sa njima, lezbejki nije bilo. Kada sam pitala zašto nema nijedne žene rekli su mi da ili nisu mogle da dođu, ili da je lezbejska sekcija jako slaba. To me je na momenat podsjetilo na našu situaciju pa sam pravila neka poređenja. Međutim, sada mislim, i znam, da to nije tako, da ne treba da bude tako i da mi to nećemo dozvoliti. Sada je došlo to vrijeme.

Bilo je još mnogo događaja, zanimljivih i manje zanimljivih, veselih i onih malo tužnijih ali mislim da je ovo sasvim dovoljno. Ova posjeta je meni bila i biće uvijek jako važna. Iz vječito kišnog Dizeldorf dočekala me je sunčana Budimpešta i još sunčaniji Beograd.

1. U novembru 2000. njemački Bundestag je u Berlinu usvojio zakon kojim se prihvata život u zajednici istog pola. Ovim zakonom bi trebalo da se izjednači status gej i lezbejskih parova, u području prava na udruživanje, zdravstveno osiguranje i djelimično poreske politike sa heteroseksualnim bračnim parovima, kao i ukidanje ograničenja kod davanja informacija o zdravstvenom stanju partnera/ke. Međutim, ovim zakonom se ipak uskraćuje pravo na usvajanje djece.

Fotoradionica u Zagrebu

Dragana Vučinović

PRVA LEZBEJSKA IZLOŽBA U HRVATSKOJ “LESBIAN CONNEXION /S”

od 27.10. do 3.11.2000. god

Na poziv Lezbejske grupe "KONTRA" iz Zagreba nas sedam Labriskinja iz Beograda, Zrenjanina i Jagodine krenule smo put Zagreba na prvu izložbu lezbejskih fotografija.

Lezbejska snaga i energija su prebrodile gomile administrativnih problema oko dobijanja vize i mi smo se našle na putu za Zagreb. Na granici smo carinicama podelile Labris novine i prešle granice i našle se na zagrebačkom autobuskom kolodvoru.

27. oktobra na zagrebačkom otvorenom univerzitetu otvorena je prva izložba lezbejskih fotografija. Uz divan govor pred oko sedamdesetak zagrebačkih, slovenačkih i beogradskih lezbejki ali i žena iz drugih ženskih grupa iz Hrvatske otvorena je izložba "Lesbian ConneXion/s"

Izložbu su otvorile aktivistkinje Nataša Lašić i Marina Kokanović. Za postavljanje izložbe su zasluzne naše prijateljice iz lezbejske grupe "Kontra" iz Zagreba.

Lesbian ConneXion/s je izložba lezbejskih fotografija holandskih fotografkinja Marian Baker i Trude Buhrman.

Marian Baker i Trude Buhrman želete su da u Zagrebu podstaknu širi i otvoreni razgovor o položaju lezbejki.

Izložba Lesbian ConneXion/s na put je krenula 1998. godine tokom održavanja Gay Games u Holandiji a zatim je bila u Belgiji, u sklopu "Grada žena" postavljena je u Ljubljani, pa u Zagrebu, a sledeće godine će u Sankt Petersburgu i San Francisku.

Fotografije su iz svakodnevnog života lezbejki, lezbejski parovi, lezbejska venčanja, lezbejske trudnoće, fotografije starih lezbejki, lezbejskog tela, lezbe-

jskog seksualnog čina a ima i puno fotografija raznih poznatih i nepoznatih lezbejki (meni se posebno dopala fotografija Martine Navratilove kada prekoračuje tenisku mrežu i sedne na nju). Martina Navratilova je jedna od podupiračica ove izložbe.

Najvažniji cilj izložbe je da lezbejke budu primećene i da se konačno otvoreno počne razgovarati o lezbejskoj ljubavi. U Hrvatskoj a i u mnogim istočnim zemljama lezbejke kao i druge marginalizovane grupe često ili gotovo uvek nailaze na veliku diskriminaciju, tako da ova izložba ima za cilj da pokaže da mi lezbejke postojimo i da smo hteli to "oni" ili ne tu.

Mi smo u Zagrebu bile smeštene kod prijateljica iz "Kontre" a dva dana smo provele na foto radionicama koje su Marian Baker i Trude Buhrman uradile jako profesionalno na Zagrebačkim Ženskim studijima.

Na foto radionicama smo se jako dobro zabavljale. Bilo nas je dvadesetak. Bilo je deset polaroid aparata.

Prvog dana su nas upoznale sa svojim radom a zatim su pokušale da nas motivišu da i same pokušamo da pravimo fotografije. U početku je broj fotografkinja i modela bio podjednak da bi se kasnije mnoge žene prebacile da budu modeli. Mislim da je to zbog toga što lezbejke oko sebe nemaju slike i imidže s kojim bi se poistovećivale već je svaka od nas pravila neke svoje slike i svoje živote smo prikazivale onako kako osećamo.

Marian Baker i Trude Buhrman su sa sobom donele gomile rekvizita koje smo mi maksimalno iskoristile i tako se dobro zabavljale da smo napravile i mnogo više fotografija

Fotoradionica u Zagrebu

nego što je bilo predviđeno radionicama. Neke od nas

su se tako vezale za pojedine rekvizite (brkovi, brade, mali rogovi, paperjasti šalovi, rukavice, lisice itd.) da ih čak ni u pauzama između radionica nismo skidale sa sebe. Marian Baker i Trude Buhrman su se takođe dobro zabavljale sa nama, učestvovali su ali ovog puta kao modeli i dosta su se dobro snalazile u toj ulozi.

Onda je došao i kraj radionice, rastanak i obećanje Marian i Trude da će doći u Beograd sa svojom izložbom.

Do viđenja u Beogradu.

Sa otvaranja izložbe Lesbian ConneXion/s u Zagrebu

16

L.V.

NEŠTO O GALfonu

- O GALfon je SOS i info telefon za lezbejke i gejove u Sloveniji.
- R Telefonom dajemo informacije o HIV-u i AIDS-u, o lezbejskom i gej dešavanju u Sloveniji, o lokalima i klubovima, te o njihovim programima, o drugim oblicima pomoći kad se radi o konkretnim i težim problemima. Na GALfonu raspolažemo velikim brojem vodiča za putovanja, tako da naši korisnici mogu da dobiju i informacije o g&l organizacijama, lokalima, hotelima, itd. širom sveta.
- G
- A
- N
- I
- Z GALfon je počeo sa radom 1.12.1995, to je već punih pet godina. Sve je počelo s g&l aktivizmom, koji se organizovao u okviru ŠKUC-a (studentski kulturni centar) 1984. godine. ŠKUC je tada okupljaо mnogo civilnih inicijativa od mirovnjaka do ekologa. Aktivistkinje i aktivisti su u okviru Magnusa, LL (lezbejske sekcije) i kasnije Roza kluba, pripremili i organizovali više festivala, izložbi, javnih debata, kontakata i lobiranja političkih stranaka, sve s ciljem da se poboljša pravni status homoseksualne populacije. Istovremeno su svojom radom nudili lezbejkama i gejovima mnoga kulturna i društvena dešavanja kao npr: kampove, radionice, organizovali godišnji filmski festival (16. po redu ove godine), magazin Revolver, organizaciju klupskog života u K4, Roza disk, otvorili su svoj klub na Metelkovoj, saradivali sa međunarodnim savezom gejova i lezbejki itd. Tako se jačala samouverenost g&l populacije, a sa javnim delovanjem povećava se i tolerancija društva.
- C
- I
- J
- E
- C
- I
- J
- E
- C
- S
- V
- E
- T
- C

Pošto se s jedne strane

stigmatizacija homoseksualaca u društvu nije smanjila, a s druge strane se život pojedinca prilično individualizovao, pojavila se potreba za savetovalištima preko telefona.

GALfon radi svakog dana od 19.00h do 22.00h. Na njemu je trenutno četiri lezbejke i šest gejova starosti od 20 do 40 godina. Pravilo je da dežuraju jedna lezbejka i jedan gej. Prosečno imamo 3-4 poziva i 2-3 razgovora. Prosečno razgovor traje 10 minuta. Korisnici ovog telefona većinom su mlađi od

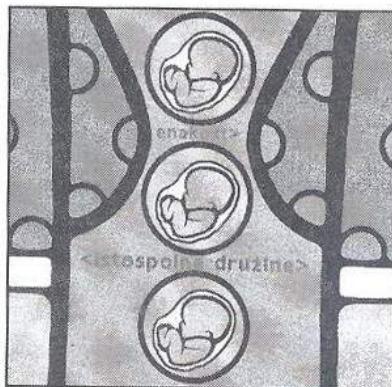
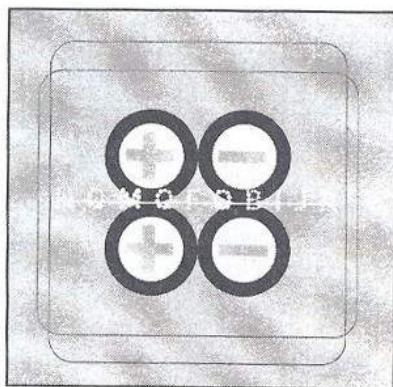
25 godina, a nekoliko ih je i starijih od 40. Petina onih koji se koriste ovim telefonom su ženskog pola. Retko zovu oni koji se opredеле za heteroseksualce. Među mladima se primećuje porast onih koji se smatraju biseksualcima. Najmlađi do sada imao je 15 godina a najstariji 70. Geografski preovladava teritorija Ljubljane, a imamo dosta poziva iz manjih krajeva.

Polovina korisnika GALfona očekuju samo da dobiju neku informaciju ili opušteni (smireni) razgovor, kod druge polovine dolazi do izražaja njihovo teško prihvatanje vlastite seksualne orientacije.

Najčešće se boje da bi neko mogao da sazna, zato se i ne upuštaju u stalne veze tj. odnose, njihovi polni kontakti homoseksualni su vrlo retki ili ih uopšte nema.

Broj GALfona objavljujemo u dnevnim novinama i nekim nedeljnim revijama, u različitim brošurama, prospektima, na web stranici i slično.

Nove volonterke i volontere za rad na telefonu nalazimo preko brošura koje smo izdali za informisanje g&l populacije, preko šire javnosti i novih volonterki i volontera. Oglas imamo i na našoj web stranici. Najveći problem je pridobiti nove volonterke i volontere i motivisati ih da rade.

Panfleti, ŠKUC-LL, Slovenija

17

I
S

T
O

R
I

J
A

T

proganjanja homoseksualaca su se u velikoj mjeri povećala i dostigla vrhunac u periodu između 1937. i 1939. Polovina svih osuda zbog homoseksualne aktivnosti pod nacističkim režimom se desila baš u tom periodu. Policija je vršila racije u okupljalištima homoseksualaca, oduzimala imenike uhapšenih muškaraca u nadi da će pronaći još neke osumnjičene i stvarala mrežu doušnika radi komplikacije lista imena i daljih hapšenja.

Procjenjuje se da je 1928. u Nemačkoj bilo 1,2 miliona gej muškaraca. Između 1933. i 1945. procjenjuje se da je uhapšeno 100.000 homoseksualaca, a 50.000 zvanično proglašenih homoseksualcima je osuđeno. Većina ovih muškaraca je bila u redovnim zatvorima, a procjenjuje se da je 5.000 do 15.000 svih osuđenih bilo zatvoreno u koncentracijskim logorima.

Koliko ih je umrlo u koncentracijskim logorima vjerovalno nikad neće biti poznato. Istorijatska istraživanja o ovoj temi su veoma ograničena. Jedan istaknuti učenjak, Rojdiger Lautman, vjeruje da je u logorima umrlo oko 60% homoseksualaca.

Svi zatvorenici u kampovima su nosili trake različitih boja i oblika što je omogućavalo čuvarima da ih identifikuju po kategorijama. Homoseksualci su na uniformama nosili različite trake za identifikaciju, uključujući veliku crnu tačku i nacrtano "175" na leđima košulje. Kasnije se pojavio i roze trougao. Uslovi u logorima su bili teški za sve zatvorenike; mnogi su umirali od gladi, raznih bolesti, iscrpljenosti, izloženosti hladnoći i brutalnošću stražara. Oni koji su preživjeli su kasnije svjedočili da su stražari i ostali zatvorenici naročito okrutno tretirali muškarce koji su nosili roze trouglove na uniformama zbog rapsprostranjenih predrasuda prema homoseksualcima. Neki homoseksualci su bili podvrgnuti i medicinskim eksperimentima, npr. kastraciji. U koncentracijskom kampu u Buchenvaldu, doktor Karl Vernet je izvodio operaciju preobraćivanja homoseksualaca u heteroseksualce: ubacivanje kapsule koja ispušta muški hormon testosteron hirurškim putem. Ove procedure su pokazivale Himlerovu želju da pronađe medicinski lijek za homoseksualnost.

Velika većina homoseksualaca u logorima su bili muškarci; lezbejke nisu bile podvrgnute sistematskom proganjanju. Lezbejski barovi su bili zatvoreni, a vjeruje se da su i neke lezbejke bile uhapšene. Paragraf 175 nije pominjao žensku homoseksualnost. Mnogi nacistički oficiri su gledali na lezbe-

Ovaj tekst je objavio Američki memorijalni muzej žrtava holokausta pod nazivom "Homoseksualci: žrtve ere nacizma".

Kao dio nacističkog pokušaja da se njemačko društvo očisti i propagira "superiorna arjevska rasa", homoseksualci su osuđivani i proglašavani "društveno devijantnim". 1933. Hitler je zabranio rad svih gej i lezbejskih organizacija. Trupe u braon košuljama su masovno upadale u institucije i okupljališta homoseksualaca. Velikim dijelom oslabljena, ova potkultura je donekle slobodno cvjetala u pabovima i kafeima u Berlinu, Hamburgu, Minhenu, Bremenu i u drugim gradovima.

HOMOSEKSUALCI: ŽRTVE ERE NACIZMA

6. maja 1933., nacisti su temeljito pretraživali "Institut za nauku o seksu" u Berlinu; četiri dana kasnije knjige koje su smatrane "ne-njemačkim" su spaljene na velikoj lomači. Dr Magnus Hiršfeld je 1919. osnovao ovaj institut koji je sponzorisaо istraživanja i diskusije o bračnim problemima, bolestima koje se prenose seksualnim putem, i o zakonima koji se odnose na seksualne uvrede, abortus i homoseksualnost. Autor mnogih djela, Hiršfeld, i sam homoseksualac, tri decenije je pokušavao da promijeni zakon o kriminalizaciji homoseksualnosti (1933. Hiršfeld se zadesio u Francuskoj gdje je ostao do svoje smrti, 1935).

1934. osnovan je specijalni odsjek Gestapoa koji je proganjao homoseksualce. Jedna od prvih akcija je bila da se dokopa policijskih "ružičastih lista". Policija je od 1900. godine sakupljala ove liste osumnjičenih gej muškaraca.

Prvog septembra 1935 stupila je na snagu grublja, dopunjena verzija Paragrafa 175 krivičnog zakona, prvično donesenog 1871., kojom su kažnjavani "lascivni i rasklašni" odnosi između muškaraca.

1936. nacistički lider Hajnik Himler je oformio državnu centralnu kancelariju za borbu protiv homoseksualnosti i abortusa. Povezanost homoseksualnosti i abortusa je reflektovala politiku nacističkog režima a to je promocija veće stope nataliteta arjevske rase. O ovoj temi Himler je govorio u Bad Telzu 18. februara 1937. pred grupom SS oficira visokog ranga. Ukaživao je na opasnost homoseksualnosti i abortusa po njemački natalitet.

U skladu sa reviziranim Paragrafom 175 i otvaranjem Specijalne kancelarije Gestapoa,

18

jstvo kao na nešto što se kosi sa prirodnom arijevske žene. U nekim slučajevima, policijski su uhapšene lezbejke nazivali "asocijalčica" ili "prostitutkama". Jedna žena, Heni Šerman, uhapšena je 1940. u Frankfurtu i etiketirana kao lezbejka; ali isto tako ona je bila i "Jevrejka bez države", što je bio dovoljan razlog za deportaciju. Među jevrejskim zatvorenicima odabranim za likvidaciju u koncentracionom logoru u Ravensbruku ona je ugušena u gasnoj komori u bemburškoj psihiatrijskoj bolnici, centru za "eutanaziju", 1942.

Nacistička ideologija i policija se nisu generalno bavile temom homoseksualnosti van Njemačke; to je bilo pitanje uglavnom fokusirano na uticaj homoseksualnosti na snagu i natalitet arijevske populacije. Za vrijeme rata, od 1935. do 1945., nacisti generalno nisu napadali homoseksualce u zemljama koje je okupirala Njemačka.

Većina homoseksualaca uhapšenih u skladu sa paragrafom 175 su bili Nijemci ili Austrijanci. Za razliku od Jevreja, uhapšeni muškarci homoseksualci nisu sistematski deportovani u getoe u istočnoj Evropi, niti su transportovani kao masovne grupe zatvorenika homoseksualaca u nacističke kampove za likvidaciju u Poljskoj.

Treba primijetiti da su nacističke vlasti ponekad koristile homoseksualnost kako bi diskreditovale i potcijenile svoje političke oponente. Nacistički lider Herman Gering je iskoristio optužbe za homoseksualno ponašanje kako bi 1938. svrgnuo visokog vojnog komandanta Fon Friča, inače protivnika Hitlerove vojne politike. Konačno, propagandnom kampanjom iz 1935. i suđenjima 1936. i 1937. navodno zbog homoseksualnosti u redovima sveštenstva, nacisti su pokušali da umanje moć Rimskog katoličkog crkve u Njemačkoj, institucije koju su mnogi nacistički oficiri smatrali kao najopasnijeg potencijalnog neprijatelja.

Posle rata, homoseksualci koji su bili u koncentracionim logorima nisu bili smatrani žrtvama nacističkog režima i proganjanja i njihove molbe za nadoknadu štete su odbijane. Pod vlašću Savezničke vojne vlade Njemačke, neki homoseksualci su bili prisiljeni da odsluže svoju kaznu u zatvoru, bez obzira na vrijeme provedeno u koncentracionim logorima. Verzija Paragrafa 175 iz 1935. je ostala na snazi u Federalnoj Republici (Zapadnoj Njemačkoj) sve do 1969., tako da su godina nakon oslobođenja homoseksualci i dalje strahovali od hapšenja i proganjanja.

Izvor: internet

Sa engleskog prevela: Radenka Grubačić

LEZBEJSKA ISTORIJA

OKO 580 PRE NOVE ERE:

Poznata škola grčke pjesnikinje Safo doživljava procvat na ostrvu Lesbos.

60 N.E:

Boudicca, poglavica ostrva Iceni u Istočnoj Angliji, predvodi keltsku pobunu protiv rimskega osvajača uništavajući pritom gradove Kolčester, St. Albans i zauzimajući London. Na kraju je poražena nakon što su Rimljani doveli pojačanje i otrovala se ne želeći da trpi poniženja.

Mnogi smatraju da je njeni ime, koje se izgovara kao Budika porijeklo današnje riječi "Bulldyke".

380 N.E

Gregori od Nanxianusa naredio je prvo spaljivanje Safine poezije.

900.

Judit, kraljica Falaša, zauzima glavni grad Etiopije. Vlada četrdeset godina do smrti 977. god.

1073.

Crkvene vlasti Konstantinopolja i Rima naređuju uništavanje preostalih kopija Safine poezije.

1260.

Pravna škola iz Orleansa naređuje da se ženama koje su optužene za lezbejstvo odsječe klitoris kod prvog prekršaja. One koje zgriješe drugi put će biti osakačene, a one koje zgreše treći put će biti spaljene na lomači.

OKO 1600.

Nzinga, kraljica Matambe u jugozapadnoj Africi sklapa dogovor sa Portugalcima u namjeri da osujeti kolonijalne prijetnje za vreme vladavine svog brata. Na putu do trona, ona negira sve dogovore, sklapa savez sa Holandijom i napada Portugal. Mada na kraju poražena, povlači se u džunglu i nastavlja osamnaestogodišnji partizanski rat. Tek nakon njene smrti Angola potпадa pod kolonijalnu vladavinu.

1649.

Meri Hamon i Gudvajf Norman optužene su za "nedolično ponašanje u krevetu", u Plimutu, Masačusets.

Optužbe protiv šesnaestogodišnje Hamon su odbačene a Norman je bila primorana na javno priznanje.

Vjeruje se da je Norman prva žena u Americi optužena za lezbejstvo.

1655.

Nju Hejvn proširuje definiciju sodomije, najtežeg prekršaja, tako da uključuje i seksualne odnose između žena.

1682.

Venus in the Clositer, roman o opaticama lezbejkama izaziva skandal u Francuskoj.

1654.

Kristina, švedska kraljica, odrice se prestola u ime svoje autonomije – odbija da se uda.

Odgajana kao dječak, Kristina je voljela Ebu Sapre, koja ju je ostavila nakon Kristinine abdikacije. Kristina je bila zaljubljena i u opersku divu Andeliku Đordini.

1782.

Debora Sampson, potomkinja guvernera Vilijama Bredforda, ekskomunicirana je iz Prve baptističke crkve u Midlboru, Masačusets, zato što se oblačila u muško odijelo i ponašala se raskalašno i nehričanski.

POETKOM 1800-TIH

Lezbejka Džejms Miranda Beri dobija prvu englesku doktorsku diplomu koja je ikada dala jednoj ženi.

Do kraja života živjela je kao muškarac.

1810.

Majka jedne učenice optužuje Marien Vuds i Djeđen Piri, učiteljice u jednom internatu za djevojke, za "nedolično i kriminalno ponašanje". Liljan Helman, 120 godina kasnije, koristi ovu priču kao zaplet svog romana *The Children's Hour*.

1810.

Francuska dekriminalizuje homoseksualni čin između dva odrasla muškarca.

1811.

Gabriel Frecere izvještava o Ketenai Berdace iz Kunkona, koja se oblačila kao muškarac, imala tri žene i bila kurirka, vodičica, vidovnjakinja i ratnica.

1820.

Rođena je Florens Najtingejl. Zvana Dama lampe, Najtingejl je služila u Turskoj za vrijeme krimskog rata i po povratku u rodnu Englesku reformisala vojne bolnice i osnovala profesiju medicinske sestre.

Na žalost, iako je Florens pisala: *Živjela sam i spavala u istom krevetu sa engleskim groficama i pruskim seljankama... nijedna žena nije pobuduvala strasti kod žena kao ja, živjela je po viktorijanskim standardima*. Čak i ako je bila lezbejka, najvjerovalnije je bila ekstremno homofobična i zatvorena.

1836.

Izvršena je poslednja egzekucija zbog homoseksualnosti u Velikoj Britaniji, mada je taj zakon ostao u knjigama do 1861.

1848.

Elizabet Kedi Stenton organizuje prvu Konvenciju o ženskim pravima i objavljuje "Deklaraciju o osjećanjima i odlukama", preteču modernog feminističkog pokreta.

1855.

Lusi En Lobdel napisala je autobiografiju: *Žena lovac iz oblasti Delaver*, 1855. u kojoj objašnjava zašto odlazi od kuće obučena kao muškarac - njen glavni razlog je bio da zaradi više novca. Lusi je napisala kratki govor o jednakoj platit za žene. Lusi, kao Džozef, i Meri Peri su se vjenčale 1868. i živjele u progonstvu sve do

Lusine izlažirane smrti 1879.

Meri je proglašena ludom zbog muškog ponasanja i u bolnici je provela poslednjih četrdeset godina svog života. Tražila je da je oslovljavaju kao Džozefovu udovicu.

Lusina smrtnica je objavljena u *New York Times*-u 7. oktobra 1879: "Smrt Dijane modernog doba" i u *Honesdale Herald*-u 2. jula 1885: Lusi En Lobdel - Umrla je žena lovac okruga Vejn. U stvari, ona je umrla u psihiatrijskoj bolnici u Binghemptonu 1912. Meri Peri je poslala pismo koje je objavio *Honesdale Herald* u maju 1866. u kome traži da je oslovljavaju kao udovicu i govoriti o ograničenim putevima za zapošljavanje za njen pol i izjavljuje da njen pol NIJE inferioran muškom.

1883.

Članak o preoblačenju Lusi En Lobdel u medicinskom časopisu *Psihijatar i Neurolog* je prvi članak u kome se riječ Lezbejka pominje da označi ženu koja voli žene za razliku od stanovnice ostrva Lezbos.

1885.

Labušer amandman, koji kažnjava homoseksualnu aktivnost, stupio je na snagu 1885. Pokazalo se pogrešnim vjerovanje da je lezbejstvo izostavljeno iz Amandmana zato što kraljica Viktorija nije vjerovala da lezbejstvo postoji. Izgleda da su ga uklonili oni koji su predstavili Amandman (kao što je to uradio Gornji dom četrdeset godina kasnije) jer su se bojali da će kriminalizacija lezbejstva uzbuniti žene. Ova priča je bila korisna kada je Viktorijina bista postala fokus demonstracija 1997. koje su promovisale lezbejsku vidljivosti u okviru Dana žena.

1896.

Rođena je Ma Reini, javna lezbejka i autorka romana *Mother of the Blues* i *Prove It on Me Blues*.

Eni Hindl i Eni Rajan su se vjenčale u Grand Rapidsu, Mičigen. Vjenčanje je obavljeno 6. juna 1886. u sobi broj 19 hotela Bernard Haus, u Grand Rapidsu. Pričalo se da je velečasni E.H. Bruks iz Druge baptističke vodio ceremoniju ali zapisi sa vjenčanja ukazuju da je to bio velečasni K.B. Taper iz Prve baptističke crkve.

Svjedoci su bili Džilbert Saroni, glumica koja nije nosila haljinu za ovu priliku i Loran D. Ozborn, službenica u Nacionalnoj banci Grand Rapidsa. Za ovu priliku, Eni Hindl je nosila muško odijelo i vjenčala se pod imenom Čarls E. Hindl. Izjavila je da ima 31 godinu (a imala je 39 ili 40), a Eni Rajan je imala 22.

Eni Hindl nije bila stanovnica Grand Rapidsa iako se tamo udala. Bila je izuzetno poznata kao glumica muških uloga u američkom pozorištu. 1868. se udala za pjevača Čarlsa Vivijana. Brak je kratko trajao (vjerovalno manje od mjesec

20

dana). Pisalo se da se kasnije udala za V.V. Longa, putujućeg pjevača, ali nema zvaničnih zapisa o ovom braku. Nije se formalno razvela ni od jednog muža. Eni Rajan je radila kao njena šminkerka u pozorištu više godina prije nego što su se vjencale. Postoje dokazi da je Eni Hindl bila emotivno vezana i za svoje prethodne šminkerke. O Eni Rajan se više ništa ne zna.

1890-1H

Džiu Džin, kineska revolucionarka, koja je sebe zvala i Ksingsiong (što znači "ona koja se takmiči sa muškarcima") je nosila muška odijela, pisala feminističku poeziju i borila se protiv diskriminacije nad ženama. Suđeno joj je za izdaju i Manču vlada je naredila da joj odrube glavu 1907.

1896.

Dvije glumice su se poljubile na američkoj sceni.

1897.

Arheološkim istraživanjima pronađeni su ostaci Safine poezije. Procjenjuje se da je otkriven dvadeseti dio od njenog ukupnog djela.

1901.

Smrt Marej Hol otkriva istinu o omiljenoj i cijenjenoj njujorškoj političarki koja se udavala za dvije žene. Jedna od njih, Meri Anderson, je "prolazila" kao muškarac.

1904.

Rene Vivijen (rođena 1878. kao Polin Tarn u Filadelfiji) objavljuje u Parizu autobiografsku priču "Žena mi se prikazala", o svom mučnom odnosu sa Natali Kliford Barni. Vivijen je najpoznatija po svojoj poeziji, pisanoj na francuskom za koju su kritičari tvrdili da je otjelotvorene francuskog romantičnog stila. I poezija i proza su joj bile otvoreno lezbejske.

1908.

Edvard Karpenter objavljuje u Engleskoj "Posredni seks", djelo koje idealizuje prijateljstvo, drugarstvo i homoseksualnost.

1911.

Holandski parlament donosi zakon kojim se zabranjuju seksualni odnosi između maloljetnih pripadnika istog pola.

1912.

Heterodoksi, feministički klub "za nepravovjerne žene" počinje da se sastaje dva puta mjesечно. Cijenjene članice lezbejke su bile Helen Hall, Ketrin Antoni, dr. Sara Džozefin Bejker i Elizabet Irvin.

1920.

Objavljeno djelo *Misli jedne Amazonke*, Natali Kliford Barni.

1922. "Bog osvete", predstava o lezbejskim odnosima u Prinstaunu.

1923. Ema Goldman okarakterisana od strane FBI kao "najopasnija žena Amerike" zbog otvorene podrške gej pravim i jednakost.

1926. "Zarobljenica", kontroverzni pozorišni komad sa lezbejskim zapletom postavljen je na

Broveju. Komad je izazvao takav skandal da se pojavio "Padlock" zakon koji je zabranio prikazivanje komada koji sadrže "seksualne perverzije".

1928. Objavljen roman Redklif Hol, *Izvor samoće*.

1920 – 1930. Njemački časopis *Die Freudin* (Djevojka) otvoreno govori o lezbejskim temama.

1932. Švajcarkinja Mamina osniva Švajcarsku vezu prijateljstva i objavljuje mjeseci časopis o umjetnosti i fotografiji.

1933. Hitlerov režim zabranjuje gej štampu u Njemačkoj i vrši raciju u Institutu za seksologiju. Tom prilikom spaljeno je 12000 knjiga, mjeseci i dokumenata.

1934. 28. juna započinje anti-gej holokaust, pogonom i egzekucijom 200 "homoseksualnih svinja koje kaljučaju čast partije". (Hitler) Cijele godine nacisti su progonili gejove i lezbejke u Njemačkoj i u okupiranim zemljama i odvodili ih u koncentracione logore.

1936. Otvara se Mona, jedan od prvih lezbejskih barova u Americi, u San Francisku.

1937. Umire Besi Smit, najveća diva bluza koja je kombinovala pjesme ruralnog juga sa prirodnim pozorišnim talentom i koja je imala mnogo ljubavnica.

1937. Nacisti počinju da koriste Ružičaste trouglove da bi identifikovali gejove i Crne trouglove da identikuju žene "društveno neprihvatljivog" ponašanja. Danas se veruje da su u tu grupu spadale i lezbejke.

1941. Amerika ulazi u Drugi svjetski rat i američki general izjavljuje da će se homoseksualni i lezbejski odnosi u vojsci tolerisati dok god budu držani u tajnosti.

1944. Švedska ukida anti-gej zakone.

1947. Liza Ben (Edita Eidin, pseudonim za "lezbejku") počinje da objavljuje *Vice Versa*, prvi američki lezbejski časopis.

1952.

Američki kongres donosi zakon kojim se gejovima i lezbejkama zabranjuje ulazak u zemlju.

(Ovaj zakon je ukinut 1990.)

1953.

ONE objavljuje prvi američki otvoreni gej

časopis i američka poštanska služba pokušava da sprijeći isporuke. Vrhovni sud donosi presudu u korist ONE.

1953.

Kinsi objavljuje izvještaj o ženama i njihovoj seksualnosti. Njegovo istraživanje je pokazalo da su 2% žena isključivo lezbejke, a 13% žena je imalo lezbejska iskustva.

1953.

Jedna od Ajzenhauerovih prvih odluka kad je postao predsjednik Amerike bila je da se gejovima i lezbejkama onemogući zaposlenje u državnim službama. Ova odluka se primjenjivala i na lokalnom nivou. Do sredine pedesetih 20% radne snage se suočavalo sa istragama koje su se ticale lojalnosti i bezbjednosti.

1955.

Američki pravni institut objavljuje model Kaznenog zakona kojim se preporučuje dekriminalizacija privatnih seksualnih odnosa između odraslih osoba.

1955.

"Kćerke Bilitisa", prva lezbejska organizacija sa članstvom, osnovana je u San Francisku.

1956.

"Kćerke Bilitisa" počinju da objavljaju časopis *Merdevine*.

1957.

Američko ministarstvo odbrane sponzoriše *Crittenden* izvještaj u kojem se zaključuje da je zabrinutost zbog homoseksualaca u vojsci pre-tjerana. Pentagon ignoriše izvještaj.

1958.

"Kćerke Bilitisa" formiraju njujoršku grupu; Barbara Gittings je izabrana za predsjednicu.

1960.

"Kćerke Bilitisa" organizuju prvu nacionalnu Lezbejsku konferenciju u San Francisku.

1961.

Illinois postaje prva američka država koja dekriminalizuje homoseksualne odnose.

1961.

Čehoslovačka ukida anti-gej zakone.

1964.

Džejn Rul objavljuje svoj prvi lezbejski roman *Pustinja srca* koji ubrzo postaje klasika. Po romanu je snimljen i film 1985.

1967.

Velika Britanija legalizuje homoerotske odnose između odraslih osoba. Ova odredba se ne odnosi na vojnike i državne službenike.

1967.

Meri Jang i Don DeBlan osuđene su i optužene za "neprirodnu polnu kopulaciju" u Orleans Parišu, Lujzijana. Obje su odslužile kaznu od trideset mjeseci.

1968.

U Los Andelesu je osnovana *Metropolitan Community* crkva.

1969.

Desila se poznata stounvolska pobuna u junu u

Njujorku. Policijski pokušaj da izvrši raciju na taj pab u Grinič Vilidžu naišao je na jak otpor od strane gejeva i lezbejki, gostiju paba. Neredi su se nastavili tokom vikenda. Započeo je moderni gej i lezbejski pokret oslobođenja.

9. JULI 1969.

Prvi sastanak Gay Power održan je u Grinič Vilidžu.

17. AVGUST 1969.

Policija iz Atlante izvršila je raciju na lokalnu pozorišnu predstavu Vorholovih "Usamljenih kauboja" pod izgovorom da je nezakonita i većinski homoseksualna. Jedan posmatrač predstave, ministar, tužio je policiju i tražio odštetu od 500.000 dolara.

1970.

Prva zakonodavna rasprava o gej pravima u Njujorku.

1970.

Nacionalna ženska organizacija isključuje Ritu Me Braun i ostale lezbejke.

1970.

U Mineapolisu je otvorena prva američka lezbejsko-feministička knjižara *Amazon*.

1971.

Nezadovoljne članice Nacionalne ženske organizacije, Džoan Biren, Šarlot Banč, Rita Me Braun i Helen Haris osnovalle su lezbejsko-feministički separatistički kolektiv *Bijesovi*.

1971.

Godinu dana nakon isključivanja svojih članica lezbejki, NZO je priznala da postoji diskriminacija i opresija nad lezbejkama.

1972.

Ist Lensing u Mičigenu postao je prvi grad koji je zabranio diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije.

1972.

Kamil Mičel je prva otvorena lezbejka koja je dobila starateljstvo nad djecom pri razvodu braka. Sudija je zabranio Kamil da živi sa svojom ljubavnicom.

1973.

Vrhovni sud, u slučaju *Rou protiv Vejda*, donio je presudu u korist ženskog prava na abortus u prvom tromjesečju.

1973.

Barbara Grir i Dona Mekbraid pokrenule su *Naiad Press*, lezbejsku izdavačku kuću.

1973.

Dvije pripadnice američke vojske, Geil Beits i Valeri Rendolf vjenčale su se u San Francisku. Ceremoniju je vodio javno proganjani velečasni Rej Broširs. Obje su otpuštene iz vojske.

1973.

Lezbejski kolektiv osnivao je produkcijsku kuću *Olivia Records* koja pušta prvi singl Meg Kristijan i Kris Vilijamson.

1974.

Bela Abzug i Ed Koh su podnijeli Donjem domu

22

Kongresa prvu uredbu o zabrani diskriminacije nad gejovima i lezbejkama.

1974.

Keti Kozačenko je prva otvorena lezbejka izabrana za odbornicu skupštine grada En Arbora.

1974.

Ilein Nobl je prva otvorena lezbejka izabrana za poslanicu parlamenta države Masačusets.

1974.

Američko psihijatrijsko udruženje izbrisalo je homoseksualnost sa spiska mentalnih poremećaja.

1977.

Velečasna Elen Beret je prva otvorena lezbejka koja je postala sveštenica episkopalne crkve.

1977.

Predsjednička administracija Džimija Kartera primila je prvu lezbejsku i gej delegaciju.

1977.

Fundamentalistkinja Anita Brajant predvodila je kampanju (uspješnu) za ukidanje zakona o gej pravima u Dejd Kauntiju u Floridi.

1978.

Džilbert Bejker dizajnirao je zastavu duginih boja koja se vijorila na paradi povodom Dana slobode gejova i lezbejki u San Francisku.

1979.

Prvi nacionalni marš na Vašington za gej i lezbejska prava okupio je između 100.000 i 200.000 učesnika.

1981.

Prvi izvještaji o sarkomu koji je pogodio 42 gej muškarca.

1981.

Kinsjevi izvještaji kažu da na seksualnu orijentaciju ne utiču ni roditelji ni društvo.

1981.

Kalifornijski guverner Džeri Braun postavio je Meri Morgan, prvu otvorenu lezbejku za sudjelu u Opštinskom sudu San Franciska.

1982.

Prve Gay Games održale su se u San Francisku uz učešće 1300 takmičara iz dvanaest zemalja.

1983.

Koreta Skot King i drugi obojeni lideri podržavaju gej prava.

1983.

Karen Tomson je vodila borbu sa roditeljima svoje ljubavnice Šeron Kovalski, koja je postala invalidkinja nakon saobraćajne nesreće, za pravo da se stara o njoj.

JUNI 1984.

Unitarna crkva glasala je za priznavanje gej i lezbejskih bračnih zajednica.

DECEMBAR 1984.

Berkli je postao prvi grad u Americi koji je uveo politiku Porodičnog partnera za svoje zaposlene.

1986.

Američki Vrhovni sud potvrdio je ustavnost

džordžijskog zakona o sodomiji kada je prednena tužba Majkla Hardvika iz 1982.

1987.

Protestujući protiv nedostatka prava za homoseksualne parove, za vrijeme oktobarskog marša na Vašington, približno 2.000 homoseksualnih parova masovno se vjenčalo na stepeništu ispred zgrade poreske službe.

1988.

Švedska je prva zemlja koja je legalizovala zaštitu za gejove i lezbejke u pogledu poreza, nasljedstva i društvenih usluga.

1988.

Lambda Delta Lambda, lezbejsko sestrinstvo sa univerzitetom u Kaliforniji postalo je glavna vijest. Njihov ustav promoviše podizanje svijesti o ženskim, lezbejskim i pravima manjina.

JANUAR 1989.

U dvjema različitim studijama američkog ministarstva odbrane zaključuje se da ne postoji razlog da se gejovima i lezbejkama zabrani vojna služba.

Maj, 1989:

Danska je postala prva zemlja koja legalizuje gej brakove.

1990.

Narednica Mirijam ben-Šalom dobila je bitku koja je trajala čitavu deceniju a koja se ticala njenog otpuštanja iz vojske zbog toga što je lezbejka. Postala je prva lezbejka koja je ikada ponovo pozvana u vojsku. (Odluku je poništo Vrhovni sud kada je vojska uložila žalbu.)

1991.

Režiserka lezbejka, Debra Časnof, dobila je Oskara za najbolji kratki dokumentarac za film *Smrtonosna prevara: generalno električno, nuklearno oružje i naša okolina*, i još više doprinijela stvaranju istorije kada se pred publikom zahvalila svojoj partnerki.

11. JUN 1992.

Margaret Kamermajer, bivša pukovnica Nacionalne garde države Vašington, otpuštena je iz službe samo zato što je priznala da je lezbejka.

1992.

U Njujorku je osnovana organizacija *Lezbeijke osvetnice*.

1992.

Elin Vuornos, prva lezbejka serijski ubica, osuđena je na smrt.

1992.

Umrla je od raka Odri Lord, pjesnikinja i spisateljica, koja je napisala i *Dnevnik o raku, Izbijanje svjetla, Zarn*, *Novi način pisanja moga imen*, *Čudesna aritmetika udaljenosti* i bila koosnivačica izdavačke kuće *Obojene žene za kuhinjskim stolom*.

1993.

Otkrilo se da je lezbejka Norma MekKorvi čuvena Rou iz slučaja Vrhovnog suda iz 1973.

23

Rou protiv Vejda.

1993.

Lezbejske osvetnice iz Njujorka na dan Svetog Valentina podigle su skulpturu Alis B. Toklas pored statue Gertrude Štajn u Brajant parku.

1993.

Prvi lezbejski marš u Vašingtonu.

1993.

Treći nacionalni marš na Vašington za jednaku prava gejova, lezbejki i biseksualaca okupio je između 750.000 i 1.500.000 ljudi.

1995.

Čeri Džons, otvorena lezbejka, dobitnica je nagrade *Toni* za najbolju žensku ulogu u seriji "Nasljednica".

DECEMBAR 1995.

Robert Akremant je u pokušaju pljačke ubio Roksen Elis i Mišel Abdil, dvije pripadnice zajednice Medford u Oregonu.

1996.

Novi ustav Južne Afrike je prvi u svijetu koji je uključio i zaštitu gejova i lezbejki.

3. DECEMBAR 1996.

U slučaju Baer protiv Luina sudija Čeng presudio je da je država Havaji propustila da pokaže interesovanje neophodno za odobravanje neustavnih klauzula koje zabranjuju homoseksualne brakove.

27. APRIL 1997.

Tri odvojene studije iz Velike Britanije, Belgije i Amerike predstavljene na vašingtonskoj konferenciji Društva za istraživanje razvoja djece potvrdile su da majke lezbejke podižu zdravu i društveno prilagodljivu djecu.

30. APRIL 1997.

Savezni apelacioni sud poništo je zakon Alabame koji je zabranjivao boravak studentskim gej grupama u kampusima.

30. APRIL 1997.

"Elen" je postala prva televizijska serija koja se prikazuje u udarnom večernjem terminu čija je glavna junakinja lezbejka.

30. MAJ 1997.

Savezni apelacioni sud donio je presudu, osam prema četiri, da Majkl Bauers, javni tužilac države Džordžija, nije prekršio ustav time što je otpustio lezbejku advokatkinju Robin Šahar kada je saznao da su se ona i njena partnerka nezvanično vjenčale u crkvi.

3. JULI 1997.

Apelacioni sud Teksasa presudio je da lezbejke imaju pravo da vidaju djecu svojih bivših partnerki, time pružajući gej partnerima pravni status koji im neke države negiraju.

31. AVGUST 1997.

U saobraćajnoj nesreći u Parizu život je izgubila Dajana Spenser, bivša princeza od Velsa.

Primjedba: Mada nije bila lezbejka, Dajana je bila izuzetna žena i treba da bude dio svake ženske istorije.

5. SEPTEMBAR 1997.

U Kalkuti je u 87. godini umrla Majka Tereza, zaštitnica siromašnih.

Primjedba: mada nije bila lezbejka, Majka Tereza je bila izuzetna žena i treba da bude dio svake ženske istorije.

5. SEPTEMBAR 1997.

U Dalasu je otvorena škola „Volt Vitmen“, prva privatna škola u državi za gejove i lezbejke.

2. OKTOBAR 1997.

Linda Šrenko, upravnica škole u Džordžiji, naljutila je vođe *Udruženja roditelja i učenika* kad je izjavila da im se neće priključiti jer su suviše liberalni i podržavaju gej i lezbejska prava.

21. OKTOBAR 1997.

Vendi Viver, lezbejka, trenerica ženske odbojkaške ekipe otpuštena je, posle osamnaest godina, iz Speniš Forka, škole u Juti nakon što se razvela od muža i počela da živi sa partnerkom.

23. OKTOBAR 1997.

Savezni apelacioni sud odobrio je glasačku inicijativu Sinsinatija za zabranjivanje vlasti da primjeni antidiskriminacijske mjere prema gejovima i lezbejkama.

22. OKTOBAR 1997.

Sudija države Nju Džersi dozvolio je gej paru da usvoji dijete o kome su već vodili brigu skoro dvije godine.

28. OKTOBAR 1997.

Porota iz Medforda u Oregonu osudila je Roberta Akremanta na smrt zbog ubistva Mišel Abdil i Roksen Elis.

14. NOVEMBAR 1997.

Emori Univerzitet u Atlanti, zajedno sa metodističkom crkvom donio je proglašenje u kome se kaže da će gej parovima biti dozvoljeno vjenčanje u njegovim kapelama pod uslovom da ceremoniju vodi vođa jedne od 24 priznate verske zajednice.

17. DECEMBAR 1997.

Sud iz Njujarka u Nju Džersiju nakon parnice za poravnanje donio je odluku da će gej i lezbejski parovi sada moći da usvajaju djecu pod zaštitom države.

30. DECEMBAR 1997.

U svojoj 75. godini, u domu veterana u Barstou, Kalifornija, umrla je Džoni Felps, odlikovana veteranka Drugog svjetskog rata, aktivistkinja feminističkog i lezbejskog pokreta, inače poznata po svom razgovoru sa generalom Ajzenhauerom u kratkom dokumentarcu „Prije Stounvol-a“.

Za vrijeme Drugog svjetskog rata prvo je služila u Južnom Pacifiku i kasnije u okupacionim snagama u Njemačkoj pod vođstvom generala Ajzenhauera. Ranjena u akciji, primila je odlikovanje Ružičasto srce.

12. JANUAR 1998.

Lezbejska advokatkinja Robin Šahar iz

24

Džordžije, nezakonito otpuštena iz službe zbog braka sa ženom, izgubila je parnicu na Vrhovnom sudu.

23. JANUAR 1998.

Lezbejka policajka Jolanda Langemat iz Johanesburga tražila je odredbu kojom će se zabraniti odbijanje zaposlenih da poštuju medicinska prava registrovanih partnera po zakonu Južne Afrike o antidiskriminaciji.

6. FEBRUAR 1998.

Vašington je postao 27. američka država koja zabranjuje homoseksualne brakove kada bi legislatura odbacila guvernerov veto.

28. FEBRUAR 1998.

Sudija Višeg suda Aljaske, Peter Mičalski, donio je presudu protiv zabrane homoseksualnih brakova u Aljasci uz objašnjenje da je izbor partnera fundamentalno pravo.

13. MART 1998.

Džimi Kric, sveštenik ujedinjene metodističke crkve iz Nebriske, koji se našao na sudu zbog obavljanja ceremonije lezbejskog vjenčanja, oslobođen je optužbe nakon što je porota sveštenika, u nemogućnosti da ga osudi, narušila crkvenu disciplinu.

30. MART 1998.

Pjevačica k.d. leng jedna je od prvih poznatih muzičarki koje je istupila javno kao lezbejka. Gej i lezbejski savez protiv diskriminacije (GLAAD) dodijelio joj je specijalnu nagradu za dostignuće.

24. APRIL 1998.

Televizijska kuća ABC otkazala je, nakon pet sezona, prikazivanje serije "Elen" u kojoj je glavna junakinja lezbejka.

4. MAJ 1998.

Jedno istraživanje pokazalo je da je bar polovina homoseksualnih i biseksualnih adolescenata koji žive bez podrške porodice ili zajednice sklonija samoubistvu, rizičnom seksualnom ponašanju, uživanju droga, da trpi nasilje i zlostavljanje.

1. JULI 1998.

Endru Holms iz San Franciska je dobio parnicu kada je Dejvid Garsija, sudija Višeg suda presudio da vojni slogan NE PITAJ-NE RECI ugrožava prava gejova i lezbejki i naredio kalifornijskoj nacionalnoj gardi da otvorí svoje redove.

12. AVGUST 1998.

Ujedinjena metodistička crkva sastavila je formalne zakonske odrednice protiv homoseksualnih brakova, i objavila da će sveštenici koji vode ceremonije vjenčanja homoseksualnih parova biti otpušteni.

21. SEPTEMBAR 1998.

Predsjednik Sjedinjenih Američkih Država Bil Klinton tajno je potpisao odredbu kojom se zabranjuje savezno priznavanje homoseksualnih brakova.

7. OKTOBAR 1998.

Student Metju Šepard, 21 godina, pronađen je u

kritičnom stanju nakon povreda izazvanih udaranjem i vezivanjem za jednu banderu nedaleko od Laramija u Vajomingu.

12. OKTOBAR 1998.

Metju Šepard, žrtva zločina izazvanog mržnjom, umro je od posljedica prebijanja. Dva počinjoca su optužena za ubistvo.

20. OKTOBAR 1998.

Desetine ljudi uhapšeno je u njujorškom protestu za gej studenta iz Vajominga Metju Šeparda nakon što je njujorska policija počela da prebija protestante.

29. OKTOBAR 1998.

Katedrala nade sa sjedištem u Dalasu tužila je jednu televizijsku stanicu iz Čikaga za kršenje ugovora kada je ta stanica odbila da prikaže tridesetominutni program koji je sadržavao pozitivan stav prema gejovima i lezbejkama.

16. NOVEMBAR 1998.

Baptistička crkva iz Winston-Salema odlučila je da dopusti svojim članovima da daju blagoslov homoseksualnim parovima ali da ih ne vjenčavaju jer će u protivnom rizikovati isključenje iz baptističke državne konvencije.

16. JANUAR 1999.

U Sakramentu u Kaliforniji, uprkos dramatičnom masovnom protivljenju Ujedinjene metodističke crkve, devedeset sveštenika dalo je svoj blagoslov bračnoj zajednici dvije žene.

15. FEBRUAR 1999.

Premijerka Novog Zelanda, Dženi Šipli, rekla je na gej i lezbejskoj paradi heroja da je tražila od Ministarstva pravde da se u zakonu nađu pitanja usvajanja, naslijedstva, imigracije vezana za gejove i lezbejke.

5. APRIL 1999.

Rasel Henderson iz Laramija u Vajomingu, izbjegao je suđenje i moguću smrtnu kaznu izjašnjavanjem da je kriv u slučaju ubistva gej kolege Metjua Šeparda koji je bio otet, izudaran, vezan za stub i ostavljen da umre u preriji.

Henderson je osuden na dvije doživotne robije bez mogućnosti puštanja na uslovnu.

30. APRIL 1999.

U Londonu se desila eksplozija u prepunom gej pubu u Sohou u kojoj su dvije osobe izgubile život a bar sedamdeset je ranjeno od kojih većina veoma teško. Odgovornost za ovaj i još dva napada na manjine je preuzeila ekstremna grupa Bijeli vukovi.

3. MAJ 1999.

Guvernerka Konkorda Džin Šahin ukinula je zabranu homoseksualcima da usvajaju djece i tako je Florida ostala jedina država sa takvim zakonom.

20. MAJ 1999.

Vrhovni sud Kanade proglašio je neustavnom pravnu definiciju Ontarija da je supružnik neko ko je suprotnog pola.

19. JUNI 1999.

Tri sudije iz Brazila su donijele jednoglasnu od-

luku da gej i lezbejski parovi treba da imaju ista prava po zakonu kao i heteroseksualni parovi.

30. JUNI 1999.

Vrhovni sud Masačusetsa donio je presudu da gej ljudi koji pomažu svojim partnerima/kama da podižu djecu imaju pravo da viđaju tu djecu i nakon raskida.

4. AVGUST 1999.

Vrhovni sud Nju Džersija je presudio da Izviđači Amerike ne mogu zabranjivati gejovima da se učlane u njihovo društvo.

11. OKTOBAR 1999.

U Laramiju u Vajomingu počelo je suđenje Aronu MekKiniju, drugom optuženom za brutalno ubistvo Metjua Šeparda, gej studenta univerziteta u Vajomingu.

23. OKTOBAR 1999.

Izrazito homofobični član konzervativne partije Virdžinije, Džeri Falvel i još 200 njegovih kolega hrišćana sreli su se sa gej sveštenikom Mel Vajtom i 200 gejeva i lezbejki iz 30 američkih država na forumu protiv nasilja kako bi se obratili konzervativnim hrišćanskim vodama koji podstiču nasilje nad gejovima i lezbejkama kroz retoriku kojom se osuđuje homoseksualnost.

27. OKTOBAR 1999.

Govor branioca okružnog sudije iz Albanija u korist Arona Mekkinija, optuženog za ubistvo Metjua Šeparda 1998, baziran na argumentu da je MekKini reagovao iz straha od navodnog Šepardovog udvaranja, nije podržan od strane vajomiškog zakona.

4. NOVEMBAR 1999.

Aron MekKini je osuđen na dvije doživotne robije za ubistvo Metjua Šeparda.

9. NOVEMBAR 1999.

Kristen Prajs, bivša djevojka Arona MekKinija, poslednja od četvoro uhapšenih zbog ubistva Metjua Šeparda, izjasnila se krivom po optužbi da je bila intimna sa policajcem.

21. DECEMBAR 1999.

Viši sud Vermonta donio je jednoglasnu presudu da gej i lezbejski parovi imaju pravo na sve beneficije i privilegije kao i heteroseksualni parovi. Ovo je prvi sud u Americi koji je donio tako dalekosežnu odluku.

Izvor: Internet
Sa engleskog prevela: Radenka Grubačić

ERUPCIJA RAZLIKA

25

Alice Echols, Erupcija razlik – lezbištvo¹, Časopis za kritiku znanosti, 1995, Ljubljana

Iz teksta Erupcija razlika – lezbejstvo, Elis Ekols, saznajemo ili prepoznajemo goruće teme vezane za feministički i lezbejski pokret. Zapravo, ovo su 'male boginje' koje su krajem 60-tih pionirke radikalnog feminizma i radikalnog lezbejstva morale zajedno da preleže, ali ne za sve nas, jer čini mi se da je to bolest od koje podjednako generacijski sve patimo.

Pitanje lezbejstva su zapravo do 1969. uglavnom pokretali protivnici feminističkog, odnosno pokreta za oslobođenje žena, više nego radikalne feministkinje. Među njima su mnoge od samog početka bile zbrunjene zbog povezivanja dve naizgled razdvojene teme.² Seksualnu orientaciju su naravno pojedine radikalne feministkinje pominjale, ali u kontekstu seksualnog oslobođanja. Većina radikalnih feministkinja je bila ubeđena da je seksualna revolucija iz šezdesetih više iskorisćavala nego oslobođala, ali su ipak verovale da je feministam razorio strukture seksualne represije.

Kejt Milet je u delu "Seksualna politika: Manifest za revoluciju", tvrdila da je feministam pokrenuo slobodu izražavanja seksualnosti i biseksualnosti ili kraj nametnute perverzne heteroseksualnosti. Dok je Šulamit Fajerston u "Dijalektici pola" mislila da je feministička revolucija uzrokovala povratak prirodne polimorfne seksualnosti – svi oblici seksualnosti biće dozvoljeni i praktikovani.

Elis Ekols, smatra da je En Ked prva i najjasnije povezala instituciju heteroseksualnosti i potlačenost žena. Stav je bio da muškarci suzbijaju istinu o klitorisnom orgazmu, zato što ona dokazuje da je seksualno zadovoljstvo moguće dosegati kako s muškarcem tako i sa ženom, i zato heteroseksualnost nije apsolut nego opcija.

Ali radikalne feministkinje koje su oslobođenje žena i seksualnu revoluciju shvatale kao dve različite stvari, su često zazirale od lezbejstva. Lezbejstvo su smatrali nedovoljno političkom temom koja je suviše seksualizirana ili je, mnogim radikalnim feministkama smetalo igranje uloga, za koje se mislio da je svojstveno lezbejskom odnosu.

Braunmiler se 1970. godine obratila aktiv-

noj lezbejskoj organizaciji *Daughters of Bilitis* (DOB), jer joj se lezbejstvo učinilo previše seksualizirano i muški ugnjetavačko. S Suzan Braunmiler i Etkinson su se slagale ranije radikalne feministkinje: da se lezbejke previše drže seksualnih uloga – fam i buč – te da iz tog razloga nisu poželjne i ne mogu biti eventualne učesnice u feminističkom pokretu. Postajao je i strah od reakcije 'novih' feministkinja a i ostalih simpatizerki feminizma, na lezbejstvo, odnosno strah da bi žene pre feminističkog pokreta završile u lezbejstvu.

Ali koliko nam je poznato, iz istorije feminističkog pokreta, dok su se jedne trudile da stave jasnu granicu između lezbejstva i feminizma, druge – kako političke, tako i radikalne feministkinje – su otkrivale međusobnu seksualnu privlačnost i radile na svojim ličnim, emotivnim doživljajima. Jedna od njih, Merlin Veb se seća:

U D.C smo davale energiju jedna drugoj i pritom se, malo-pomalo, zaljubljivale.

Kako neke savremenice tvrde, među radikalnim feministkinjama u Njujorku je gotovo svaka eksperimentisala s lezbejstvom. Ali kad mnoge radikalne lezbejke tvrde da su se heteroseksualne feministkinje suprotstavljale lezbejstvu, Peslikis sarkastično pita: *Ali, koje su više hrlike jedna drugoj u naručje?*³

Za nju, kao i za mnoge druge, lezbejstvo je značilo prirođan tok stvari, odnosno *prirodno proširenje svih osećaja ka ženi*.

Liberacionistkinje su imale različite stave prema lezbejstvu i mnoge reformističke feministkinje su bile istrajne u težnji da se suprotstave svakoj diskusiji o njemu.

Tako je Beti Fridan zauzela odbrambeni stav prema prvim talasima lezbejstva, i označila ga sa "ružičasta avet". Mislila je da bi lezbejstvo moglo narušiti verodostojnost ženskog pokreta.

O homofobiji vođstva organizacije NOW, govori činjenica da je na javnoj listi pokroviteljskih organizacija Kongresa za ujedinjenje žena, izostavljeno ime lezbejske grupe DOB, koju je u novembru 1969. organizovala NOW, u Njujorku. Kao i činjenica da je tadašnja urednica glasila NOW u Njujorku, Rita Me Braun, koja je kao odgovor na svoje pitanje o lezbejstvu unutar same organizacije, dobila otkaz. Ljuta zbog takvog postupka, napušta posao i u drugim kancelarijama te organizacije. Njenoj odluci su se pridružile još dve lezbejke iz NOW-a.

Karizmatična Rita Me Braun je verovatno

uradila više od bilo koje druge za feminističko osvešćenje lezbejstva, tvrdi Elis Ekols.

Braun je početkom 1969. počela da organizuje lezbejsko-feministički pokret. U nekoliko navrata s pojedinim ženama pokušava da ustanovi lezbejsku grupu, ali bez uspeha. Najzad s manjom grupom aktivistkinja putuje na različite feminističke skupove, širom zemlje, gde postavljaju pitanje lezbejstva. Služile su se lukavstvom: zajedno bi otputovale na konferenciju, ali bi se po dolasku raštrkale i pravile kao da nisu zajedno. Tako je bilo i u Bostonu početkom 1970. gde se nakon kritičkog uvoda Rite Me Braun, Sintija Fank obratila govornicama:

... Pogledajmo radije tlačenje, koje se događa upravo ovde, u ovoj sobi. Vi žene, okupljene za govornicom, upotrebile ste heteroseksualne privilegije za utišanje teme ljubavi – još posebno ljubavi među ženama, koja je za mene kritična tema pokreta.

"Posle nekoliko sekundi zapanjujuće tišine, kako priča Rita Me Braun, Dikson se drznuha da kaže, da su neki njeni najbolji prijatelji homoseksualci.⁴ Danbar je odgovorila da ženama ne treba da spavaju zajedno da bi se volele. Zatim je objašnjavala da homoseksualnost jednostavno nije tako važna, jer je homoseksualnost odabran ugnjetavanje, međutim biti žena znači izvorno ugnjetavanje."

Ipak, Elis Ekols tvrdi da su takvi napadi bili retkost i naglašava da je tema "ozbiljno buknula 1. maja 1970. na večeri otvaranja Drugog kongresa za ujedinjenje žena, kada je četrdeset lezbejki prisvojilo satnicu događaja, da bi pokrenule pitanje lezbejstva. (Zbog rascepljenosti stavova na klasno pitanje i lezbejstvo, neke su žene susret odmah preimenovale u "Kongres za razjedinjenje žena.") Akciju je planirala grupa u kojoj su bile Braun, Fank, Hofman i Bedozov. U ženskom underground časopisu "Pacov" je bila objavljena sledeća poruka o akciji 'ružičastih aveći':

1. maja, oko 19.15, je oko 300 žena mirno sedelo u predavaonici srednje škole, 70 ih je pak čekalo da se situacija na Kongresu za ujedinjenje žena sredi. Svetla su se ugasila, stišalo se trčkanje, smeh, tu i tamno rato-borni krik, i kada su se svetla opet upalila, tih 300 žena se našlo u rukama RUŽIČASTIH AVETI.

...Sedamnaest žena iz grupe Radical lesbians je nosilo ružičaste majice s natpisom RUŽIČASTA AVET na grudima. Te žene su bile prvi akcijski val i iste, koje su preuzele predavaonicu.

Druge demonstrantkinje su se raštrkale među slušateljke, kako bi najbolje otkrile svoju podršku akciji i pridružile se ženama na bini. Dok su bile na bini, otkrile su i svoje majice Ružištih aveti i svoje lezbejstvo. (...)

Protestkinje su zauzele dvoranu na dva sata i govorile o tome šta znači biti lezbejka u heteroseksualnoj kulturi. Na skupštini kongresa je bilo usvojeno više rezolucija pod radnim naslovom "Ružičaste aveti: Ženski gej front za oslobođenje i Radikalne lezbejke":

1. Oslobođenje žena je lezbejska zavera.
2. Kad god se obeležje lezbejstva upotrebi protiv sveukupnog pokreta ili protiv pojedinki, to treba potvrditi, a ne negirati.
3. U sve rasprave o kontroli rađanja mora biti uključena homoseksualnost kao legitimna metoda kontracepcije.
4. Svi školski projekti za seksualno obrazovanje moraju uključivati lezbejstvo kao važeći, legitiman oblik seksualnosti i ljubavi.

Jedan od najvažnijih rezultata akcije na kongresu, smatra Elis E., je bio načelni dokument Radicalesbians pod nazivom "Ženski-identifikovane-žene", čije kopije su bile podeljene ženama na skupu. (...) U stvari, kako govorи Vudul, "aveti" su se odlučile za upotrebu termina "ženski-identifikovane", jer su se nadale da manje ugrožava heteroseksualne žene:

Bila sam prisutna kad smo počele da oblikujemo ideju za "Ženski-identifikovane žene". Pokušale smo da ustanovimo, kako ženama govoriti o lezbejstvu bez upotrebe reči lezbejka (...) Mislim da se Sintija (Fank) setila pojma "ženski-identifikovana". Bar ja sam ga tad prvi put čula. Htele smo da žene spoznaju da lezbejke nisu drugačije od drugih žena na bilo koji neuobičajen način.

Da bi bile prihvачene u feminističkom pokretu, radikalne lezbejke su morale da ubeduju druge žene da lezbejke nisu muški-identifikovane, bauk-žene koje seksualno eksplorativu druge žene, kao i to da lezbejstvo nije samo pitanje kreveta.

"To im je uspelo tako što su redefinisale lezbejstvo kao primarni politički izbor i lo-

cirale diskurs unutar već etabriranog feminističkog okvira separatizma. Tendenciju ka jednostranom obeležavanju lezbejstva s obzirom na seksualnost su kritikovale kao rascepajuće i seksističko," piše Elis.

Povelja Ženski-identifikovana-žena je uspela da stiša vatu između feministkinja i lezbejki, jer je lezbejstvo formulisala kao jezgrovit politički akt solidarnosti s drugim ženama⁵. Ali još uvek postoji problem seksualnosti o koji se podjednako sapluči i feministkinje i same radikalne lezbejke. Naime, prezentovanje polnosti u ženskom pokretu je bilo mnoge heteroseksualne feministkinje.

"Lezbejke su se našle pred divovskim zadatkom, ubediti heteroseksualne feministkinje da lezbejstvo nudi ženama nešto suštinski drugačije od familijarnog heteroseksualnog uzora dominacije i podređenosti. To su pokušale da izvedu tako što su heteroseksualnim feministkinjama dokazivale da je u lezbejstvu više čulnosti od seksualnosti, više komunikacije od dominacije."⁶

I Sju Kac, lezbejska feministkinja:

Spoznale smo da je ljubavni i polni odnos sa ženom sasvim drugačija stvarnost – drugačija situacija, kad stari strahovi nisu zaista važni. Lezbejske žene to znaju... hetero žene pak ne. Zato mnoge heteroseksualke postaju napete i osećaju se ugroženim zbog lezbejke: čini im se da su sada postale seksualni objekt celom ljudskom rodu... da je sigurnost koju su osećale među ženama, isčezla zbog lezbejstva. Ali stanite za trenutak – taj strah otkriva više prirodu heteroseksualnog sveta.

Ali lezbejske feministkinje su ipak često jačale dominirajuće kulturne prepostavke o prirodi ženske seksualnosti da bi prekinule vezu između lezbejstva i muškosti.

"Banalizovale su razliku između ženske (i u širem smislu lezbejske) seksualnosti kao sveprožimajuće, romantične i pažljive, te muške polnosti kao našilne i genitalno usmernjene. (...) Ako je seks između žena bio čist kao sneg, heteroseksualni seks je bio potpuno pokvaren i neminovno tiranski."⁷

Povelja Ženski-identifikovana-žena je trebalo da predstavlja molbu za prijem u feministički pokret, ali sama akcija koja joj je prethodila je predstavljala zauzimanje avantgardnog položaja.

"Čini se da se većina heteroseksualnih feministkinja prisutnih u akciji Ružičastih aveti nije osećala ugroženo.

Iako je tekst "Ženski-identifikovane žene" uklonio ideoološke prepreke za prihvatanje lezbejstva, nije mogao ukloniti emocionalni otpor."⁸

Napetost se povećala nakon što su mediji uzeli temu pod svoje. Na konferenciji za štampu 1970. – kao odgovor na jedan tekst koji je otkrivaо identitet jedne od aktivistkinja Pокreta i koji je ubedivao da njegovo razotkrivanje diskredituje feministički pokret – Etkinson, Braunmiler i druge su izjavile da se pokret za oslobođenje žena i gej pokret bore za zajednički cilj – za društvo u kojem ljudi više neće biti kategorizovani na osnovu pola ili seksualne orientacije.

Međutim u njujorškom NOW-u, u sedištu čistunskog mentaliteta, nije bilo spokoja.

Ipak, sredinom 1971. godine NOW je donela rezoluciju o legalnoj i moralnoj podršci lezbejstvu. Do tada je svaka članica organizacije koja je zagovarala prava lezbejki bila u ranjivom položaju.

Tokom 1970-1972. godine pokret potresa podela na gej i heteroseksualne žene. Taj konflikt je bio najoštriji u Washington D.C-u, gde je rođena lezbejsko-feministička grupa Besovi (The Furies).⁹

****

Lezbejske feministkinje kao što su bile iz grupe Besovi, radile su na tome da heteroseksualne feministkinje uvide da je seksualnost pre društveno nego biološki konstruisana i takođe su doprinele da se razume centralna uloga institucionalizovane heteroseksualnosti u potlačenosti žena.

Neke feministkinje su u lezbejkama videle avantgardu ženskog pokreta. Ti Grejs Etkinson je rekla da je *feminizam teorija, lezbejstvo pak praksa*. Lezbejke nisu lezbejstvo predstavljale samo kao životne izbore, već kako Frensis Čepmen naglašava, *naučile su pojedinke da mogu u svetu živeti kao Ljudi*.

Elis Ekols još tvrdi da ženski pokret nikada nije legitimisao seksualnost. Zapravo, lezbejstvo je bilo uslovno prihvaćeno – koliko su lezbejke bile spremne da poriču seksualnost i da se prilagode "ženskom" seksualnom standardu. Činjenica da lezbejstvo uključuje i seksualnost uznemiravala je neke feministkinje.

Ali s druge strane, lezbejske feministkinje

su prikazivanjem lezbejskih odnosa i seksualnosti kao neproblematičnih, pravile krupe greške, pre svega za sebe same. "Priznanje seksualnih problema je bilo tabu, i to je i ugrožavalo izgrađivanje ideologije lezbejskog feminizma. Na primer, Haris se seća, da u grupi Besovi nije bilo prostora za raspravu o poteškoćama u seksualnim odnosima. O seksualnosti nije bilo nikakvih diskusija. Važilo je ubeđenje da je lezbejska seksualnost uspešna."

Masovni priliv nepolitičkih lezbejki u ženski pokret Braunmiler karakteriše kao pomeranje pokreta od konfrontacije sa muškom moći ka alternativnim životnim stilovima.

Po nekim tumačenjima je pojava lezbejskog feminizma približila pokret kulturom feminizmu. Iстичање јенске контра културе и есесионалистички аргументи о јенској сексуалности су били суština културног feminizma. Ali lezbejski feminism je bio uvreda за културно feminističku идеју о универзалном јенском искуству. Iako je njihov cilj bio izbrisati razlike, feminističke lezbejke су insistirale да су lezbejke drugačije od heteroseksualnih жена. Заправо је уплев културног feminismа унутар покreta могуће највише припрати сплету lezbejstva i klasnog – završava Elis Ekols.

1. Alice Echols: *Daring to Be Bad. Radical Feminism in America 1967-1975*. University of Minnesota Press, Minneapolis 1989.

2. Ti-Grace Atkinson, str. 45

3. Irena Peslikis, str. 46

4. Elis Ekols, Erupcija razlike – lezbejstvo, str. 52

5. isto, str. 53

6. isto, str. 53, 54

7. isto, str. 54

8. isto, str. 61

9. isto, str. 61

tekst priredila: Ljiljana Živković,
konsultacije: Maja Založnik

LEZBEJSKI SIGURNI SEKS

Da li postoji rizik da lezbejke jedna drugu zaraze HIV virusom?

Da! Nekoliko slučajeva sredinom 80-tih je pokazalo da žene prenose HIV virus jedna drugoj. Uprkos ovim slučajevima, državni centar za kontrolu bolesti ne uključuje ovakav način prenošenja virusa u svoje izvještaje o AIDS-u.

Mnoge lezbejke pogrešno vjeruju da za njih ne postoji rizik. HIV se prenosi kada krv, vaginalne tečnosti, majčino mlijeko ili sperma osobe zaražene HIV-om dospiju u vaš krvotok.

Lezbejke se mogu zaraziti ukoliko upražnavaju rizičan seks (sa ženama ili muškarcima), putem vještačke oplodnje, ukoliko dijeli zaražen narkomanski pribor,

pirsingom, tetoviranjem i transfuzijom krvi.

Zato što znamo kako se HIV prenosi, možemo da definišemo neke smjernice za siguran seks i objasnimo koja seksualna ponašanja su potencijalno rizična.

Da li je neko seksualno ponašanje sigurno ili ne zavisi od toga da li će tjelesna tečnost vaše partnerke doći u kontakt sa vašom krvlju.

– Vlažni poljubac je siguran ukoliko nijedna od vas nema povredu ni ranicu u ustima ili desnima. Nakon što operete zube, čekajte pola sata ako se želite poljubiti.

– Dodirivanje grudi vaše ljubavnice, masaža, masturbacija i trljanje tijela uz tijelo su sigurni dogod nema razmjene krvi ni mlijeka.

– Povrede ili ranice na prstima, ustima ili vagini bilo koje partnerke mogu povećati rizik za vijreme vaginalnog i analnog odnosa.

– Ukoliko koristite rukavicu, možete sprječiti da virus dospije u vaš krvotok.

– Oralni seks je rizičan naročito ako vaša partnerka ima menstruaciju ili vaginalnu infekciju. Radi bezbjednosti pokrijte njenu vulvu folijom ili možete izrezati kondom i staviti ga na isti način. Ukoliko je neka žena inficirana, njena menstrualna krv i vaginalni sekreti će u sebi imati virus.

– Seks igračke su sigurnije kada ih vi koristite, ali ne bi trebalo da ih dijelite sa drugima a da pri tom na njih ne stavlјate kondom.

– S.M. ili grublji seks je siguran ukoliko nema krvi. Ukoliko radite pirsing jedna drugoj, obavezno očistite iglu. Prilikom brijanja ne koristite iste brijače.

Z
D
R
A
V
LJ

E

Smjernice za sigurniji lezbejski seks:

Nerizično; masaža; zagrljavaj; fantazije; vojerizam; egzibicionizam; masturbacija; vibratori ili druge seks igračke (ako se ne dijeli); suvi poljupci; trljanje tijela uz tijelo ili tribadizam (ukoliko nema tečnosti)

Moguće rizično:

Vlažni (francuski) poljubac; rukavica ili folija ukoliko se dijeli sa drugima; kunilingus (oralno genitalni odnos) ukoliko se koristi folija; fisting (penetracija prstima) ukoliko se koristi rukavica

Vjerovatno rizično:

Rukavica ili kontakt rukavicom ili folijom koji se dijeli sa drugima (uz ranice i povrede); kunilingus (oralno genitalni kontakt) bez folije

Veoma rizično:

Kuniligus bez folije za vrijeme menstruacije; ejakulacija u usta, vaginu ili anus; fisting bez rukavice; seks igračke koje se dijeli sa drugima bez kondoma; zajedničke igle bilo koje vrste (za fiksiranje, pirsing ili tetoviranje)

Droge, igle i HIV

Ukoliko se drogirate, ne koristite zajednički pribor. Ako već morate da ga dijelite sa drugima, očistite pribor prije upotrebe (operite vodom ili varikinom) i tada to sperite čistom dekontaminirnom vodom.

Ukoliko razmišljate o trudnoći

Ako imate seks sa muškarcem ili koristite donatorovu spermu pobrinite se da on ima dva testa na HIV godišnje i da je rezultat negativan. Prvi test bi trebalo da se uradi šest mjeseci nakon njegovog poslednjeg mogućeg rizičnog ponašanja. Donator se ne smije rizično ponašati u periodu između poslednjeg testa i donacije sperme. Sve licencirane banke sperme redovno testiraju svoje donatore, a spermu testiraju dvaput.

Seks sa muškarcima

Ukoliko imate seksualne odnose sa muškarcem, on treba da koristi kondom prilikom vaginalnog i analnog odnosa. Isto tako, ukoliko upražnjavate oralni seks, neophodno je da muškarac koristi kondom. HIV se nalazi u sjemenovoj tečnosti.

Ukoliko smatrate da ste ili ste bili izloženi riziku za HIV infekciju

Ako vjerujete da ste bile izložene HIV virusu, testirajte se.

Rano otkrivanje vodi ranom tretmanu (intervenciji) što znatno usporava razvoj virusa. Da biste dobile sigurne rezultate, sačekajte tri do šest mjeseci nakon poslednjeg rizičnog ponašanja prije nego što se povrgnete testu.

Razumljiv je vaš strah ako mislite da ste možda bili izloženi HIV virusu.

Smireno i realno razmislite o svim rizicima kojima ste možda bili izloženi.

Bez obzira na to da li ste HIV pozitivni ili negativni, da li imate ili nemate HIV virus trebalo bi da upražnjavate siguran seks kako biste zaštitili sebe i vašu partnerku od HIV virusa i seksualno prenosivih bolesti.

*Izvor: Internet
Sa engleskog prevela:
Radenka Grubačić*

LEZBEJKE I RAK DOJKE**MJESEČNI SAMOPREGLED GRUDI****Pod tušem**

Podignite ruku. Prstima dodirujte svaki dio obje dojke kako biste mogli da osjetite izbočine i zadebljanja. Desnom rukom ispitujte lijevu dojku a lijevom desnu.

Ispred ogledala

Pro opustite ruke niz tijelo, zatim ih podignite iznad glave. Pažljivo ispitujte moguće promjene u obliku, veličini i konturi svake dojke. Tražite bore, udubljenja ili promjene u strukturi kože.

Nježno stisnite obje bradavice i pratite da li puštaju neku tečnost.

Dok ležite

Stavite peškir ili jastuk ispod desnog ramena a neka vam je desna ruka ispod glave. Ispitujte desnu dojku lijevom rukom.

U krug

Nježno prstima pravite kružne pokrete počevši od gornjeg dijela desne dojke prema bradavici. Ispitajte svaki dio dojke. Proceduru ponovite i na lijevoj dojci.

Dok stojite

Dok vam ruka leži na čvrstoj površini, koristite iste kružne pokrete da ispitate dio ispod pazuha. I ovo je tkivo grudi.

Napomena

Ovaj samopregled nije nipošto zamjena za povremeni pregled kod lječnika.

ČINJENICE**Statistički podaci Nacionalnog onkološkog instituta (1900)**

- Svaka treća žena oboli od raka.
- Rak pluća je uzročnik najvećeg broja smrtnih slučajeva izazvanih rakom kod žena.
- Svaka deveta žena oboli od raka dojke.

RIZIČNA PONAŠANJA**Pušenje**

Dim cigarete je direktno povezan sa rakom pluća i povećava rizik i za ostale vrste raka.

Porodična istorija

Ukoliko u porodici postoje slučajevi oboljenja od raka povećan je rizik.

Reproducitivna istorija

Prvi porođaj nakon 30-te i kasna menopauza takođe povećavaju rizik od raka.

Dijeta

Dijeta sa dosta masnoća i malo povrća povećava rizik. I veća tjelesna težina takođe povećava rizik od pojavljivanja raka.

Socioekonomski faktori

U prosjeku, žene zarađuju manje od muškarača i često ne mogu sebi da priuštite odgovarajući i redovnu zdravstvenu njegu. Dok se tradicionalno brinu o drugima, žene često zanemaruju sopstvene potrebe za zdravstvenom njegom. Rak koji se otkrije u podmaklom stadijumu je mnogo opasniji.

Godište

Rizik za dobijanje raka se povećava s godinama.

Da li za lezbejke postoji veći rizik?

Vjerovatno je da će lezbejke rjeđe tražiti zdravstvenu pomoć zbog nelagodnosti coming out-a pred medicinskim osobljem.

Vjerovatno je takođe da će lezbejke rjeđe ići na rutinske ginekološke pregledne kao što je kontrola rađanja. Zato je manje vjerovatno da će lezbejke otkriti pojavu raka u ranom stadijumu.

Za lezbejke postoji veliki rizik od raka dojke i materice zato što je manje vjerovatno da će imati djecu do tridesete, ako ih imaju uopšte.

Mjere koje treba preduzimati

Prestanite da pušite.

Jednom godišnje obavite ginekološki i pregleđ grudi.

Jednom godišnje obavite mamogram kad navršite 35 godina.

Mjesečno uradite samopregled grudi.

Izbjegavajte pretjerano izlaganje suncu.

Utvrđite zdravu i balansiranu dijetu.

Uspostavite otvoreni odnos sa vašim ljekarem. Redovno posjećujte ljekara.

Vodite računa o upozoravajućim simptomima pojave raka

Kašalj ili promuklost.

Zadebljanja i čvorici na dojkama.

Neobičajeno ispuštanje tečnosti iz bradavica.

Promjene u mokraćnoj bešici i crijevima.

Rana koja ne zarasta.

Slaba probava i problemi sa gutanjem.

Očigledne promjene na bradavici ili madežima.

Izvor: Internet

Sa engleskog prevela: Radenka Grubačić

LEZBEJSKE STUDIJE U SVETU, DANAS

31

Suzana Tratnik, Prelomna znanost,
Lesbo, decembar 1999, Ljubljana

L

E

Z

B

E

J

S

K

E

S

T

C

D

I

J

E

Dok pojedine države Istočne Evrope i Azije nemaju ni organizovani lezbejski pokret, Sjedinjene Države, Velika Britanija, Nemačka, Finska i naročito Holandija imaju univerzitetske programe za lezbejske studije. U Holandiji lezbejske studije imaju oblik magisterskih i doktorskih studija, bogato opremljene arhive, dokumentacioni centar Homodok u Amsterdamu, kao i amsterdamski Lezbejski arhiv. "Skandinavske države po pravilu nemaju specijalne lezbejske studije, što nije iznenadujuće, jer je tamo jednakost među polovima već tradicija, a i obična stvar. Tako je neka studentkinja iz Oslo u evropskoj letnjoj školi ženskih studija Noise u Utrehtu pričala da njihove biblioteke ne razvrstavaju literaturu s obzirom na 'posebne' ženske studije, jer je za njih razumljivo da su te studije već uključene u sve školske i univerzitetske programe."¹

Ali položaj evropskih lezbejskih studija se ipak u poznim devedesetim godinama promenio. Reper za to je položaj lezbejskih studija na holandskom univerzitetu. Na najvećem holandskom univerzitetu, utrehtskom, nedavno su ukinute redovne lezbejske studije, a razlog privremenog zatvaranja je pomajkanje zainteresovanijih polaznica ovih studija. Postoji dilema da li će se i kada zainteresovanost studentkinja i studenata povećati.

"Na početku su lezbejske i gej studije bile vrlo zanimljive za studente i studentkinje, sa da je očito nastupio tranzicijski period, kada zainteresovanost opada. Verovatno se istraživačka usmerenost premestila više na opšte studije roda i u dekonstrukciju polova. Koliko god je ta širina područja (seksualnih ili polnih i kulturnih) različitosti dobra i korisna, sa druge strane može značiti raspršenost lezbejskih tema u multikulturalnosti ili čak njihov zalazak. Istina je takođe, da brojne studentkinje uključuju lezbejske teme u druge teme ili istražuju iz lezbejsko-feminističke perspektive. Tako lezbejske studije u sadašnjem vremenu nikako više nisu 'in'. Lezbejske studije još opstaju na amsterdamskom univerzitetu, najbolje im trenutno ide na Katoličkom univerzitetu u Nijmegenu. Univerzitet u Nijmegenu takođe ima vrlo

32

dobru zbirku lezbejske i gej literature i literature o rodu. Svi holandski univerzitetski programi lezbejskih studija su naravno otvoreni i za strankinje i strance koji govore engleski. Upis je takoreći neograničen i jednostavan, ako znate gde i kako biste dobili poštenu stipendiju."

Pre nego nas odvede na Istok, Suzana Tratnik nam daje kratak pregled položaja ženskih i lezbejskih studija sa područja ex-Jugoslavije. Zapravo samostalnih lezbejskih studija u Hrvatskoj, Sloveniji i Srbiji, nema. Ali teme lezbejstva su u javnosti, medije i delimično na kulturnu scenu i univerzitet preneli postojeći lezbejski pokret ili pojedinke. Zaslugom pojedinih studenata, studentkinja, profesora i profesorke lezbejske teme su doprle do pojedinih fakulteta. U Sloveniji, veliki broj seminarskih i diplomskih radova s temom lezbejstva ili homoseksualnosti je bio na Fakultetu za društvene nauke, na Višoj školi za socijalni rad kao i na Filozofskom fakultetu, te seminarski radovi u nekim srednjim školama. "Redovni program lezbejskih ili gej studija je u Sloveniji verovatno još daleko (najbliže tome su verovatno studije roda na ISH²), ali to nije uvek jedino i najpozdanije merilo istraživačkog i teoretskog rada na tom području. Zanimljivo je da je uprkos raspršenosti lezbejskih stručnih dela na slovenačkom univerzitetu, produkcija lezbejskih stručnih tekstova bogata a i kontinuirana. U tu produkciju ubrajamo *L, zbornik o lezbejskom pokretu u Sloveniji*, koji inače ne združuje samo naučne, odnosno analitičke tekstove. Puno stručnih tekstova o lezbejskom pokretu, kulturi, umetnosti, filmu, studijama i još o čemu je bilo objavljeno u Časopisu za kritiku nauke, *Delti*, *Lesbu*, *Revolveru*..."

Kao jedna od učesnica Inauguralne konferencije ženskih studija, održane u Beogradu jeseni 1998. (pod pokroviteljstvom Open Society Institute), prenosi nam zanimljivosti i sa ovog značajnog događaja. Naime, priča o lezbejskim studijama ostavljena je kao 'dodatačna' radionica, na gotovo samom kraju konferencije i naravno, naknadno inicirana od strane učesnica iz Beograda, Zagreba i Ljubljane – "... pa bi to bila izuzetna prilika za uvođenje pitanja lezbejstva na scenu istočnoevropskih ženskih studija..." O položaju lezbejskih studija na Istoku raspravljale su učesnice iz Jugoslavije, Slovenije, Hrvatske i dve profesorke iz Engleske, koje žive u Budimpešti.

"Kad je na plenarnoj sednici jedna od učesnica izveštavala o osnovnim tačkama rasprave na lezbejskoj radionici, prouzrokovala je nemalo zabune među nekim evroazijskim učesnicama i takođe nekoliko kikota."

... Da nije sve tako crno na Istoku uverava nas primer Ženskog informativnog centra iz grada Ulan Bator, Mongolija. Naime, ovaj centar je odlično računarski opremljen, u pomoć Open Society Institute i razvijenih ženskih organizacija iz Južne Koreje. Centar se nalazi u prostorijama ulanbatorskog univerziteta i ima obimnu žensku biblioteku s brojnim delima na temu lezbejstva, naravno s engleskog govornog područja. Jedan od sledećih koraka centra je i otvaranje ženskih studija na univerzitetu, kao i lezbejskih studija.

"Tako odnos prema lezbejstvu, a osobito prema studijama, u istočnoevropskim državama, najčešće veoma zavisi od osvešćenih pojedinki (ne nužno lezbejki) i njihovog poznavanje ženskih tema, te od intenzivnosti njihovog povezivanja sa stranim (zapadnim) državama."

U Pekingu je odskoro ustanovljena prva lezbejska i gej grupa.

Po samom organizovanju studijske lezbejske i gej grupe, na univerzitetu u Hong Kongu –"koja je pak podigla veliku prašinu" – stigao je zahtev za njeno raspuštanje, jer takva grupa ne pripada univerzitetu.

Na samom kraju ovog izveštaja postavlja se pitanje, ali bi takođe i na početku nekog narednog moglo da stoji: "Gde onda spadaju lezbejske studije, koje su kako na Zapadu tako na Istoku u prelomnom periodu?"

1. navodi: **Suzana Tratnik**, *Prelomna znanost*, Lesbo, decembar 1999, Ljubljana

2. ISH - Fakultet za postdipolomske studije u Ljubljani, *Institutum Studiorum Humanitatis*

tekst priredila: Ljiljana Živković,
konsultacije: Maja Založnik

Zorica Mršević

PLANET OUT

1. Uvod

Jedna od prvih i stalno prisutnih tema na lezbejskim studijama je pitanje rađanja i formiranja lezbejskog identiteta. Jasno je da sama životna praksa održavanja intimnih i seksualnih odnosa sa ženama još uvek ne znači biti lezbejski samoidentifikovana osoba, tj. žena lezbejskog identiteta. A bez izgradnje sopstvene lezbejske samoidentifikacije, nema ni ambijentalne identifikacije određene osobe kao lezbejke.

Koji je onda to momenat ili, bolje upitano, koji je to niz momenata koji dovode do formiranja specifičnog doživljavanja sebe kao lezbejke? Šta navodi sredinu da kroz interakciju sa osobama lezbejskog identiteta iste identifikuju kao takve?

Formiranje identiteta se može posmatrati s jedne strane kao proces sukobljavanja sa sredinom, a s druge, kao proces nalaženja sopstvene zajednice, tj. žena iste orientacije.

2. Rađanje identiteta kroz sukobe

Formiranje lezbejskog identiteta je neminovno niz momenata ličnih i ambijentalnih sukoba. Oni su ponekada povoljno rešeni, ponekada potpuno nerešeni, a ponekada samo izbegnuti ili odloženi. Karakteristično je, međutim, da bez momenata sukobljavanja nema preciznog profilisanja identiteta u procesu njegovog formiranja.

Različiti identiteti bruse se u različitim vrstama sukoba. Lezbejski identitet nastaje najčešće kao plod sukobljavajućih momenata sa mizoginim i homofobnim društvenim ambijentom kao i osobama koje ga nastanjuju. To su karakteristični momenti nastajanja lezbejskog identiteta koji neminovno prate tzv. proces "objavljivanja" (coming out), tj. samorealizovanja, samoustanovljavanja sebe kao žene koja voli žene. To su uglavnom momenti kršenja zabrana koje sa svoje strane predstavljaju društvenu artikulaciju mizoginije i homofobije.

Najčešće zabrane, organičenja i strahovi sa kojima se suočava žena u coming out periodu formiranja svog lezbejskog identiteta su sledeći:

1. Ne smeš tragično ili bilo kako da se zaljubljuješ u heteroseksualne žene. Najbolje je uopšte ne obraćati pažnju na njih.

Znači, zabranjeno ti je preko 90% žena.

2. Dok si mlađa ne smeš da dozvoliš da oni od kojih zavisiš, roditelji, profesori i sl. išta primete od tvojih sklonosti ka ženama. Tvoje ljubavi, problemi, strahovi, traume, radosti, ushićenja i egzaltacije svake vrste moraju da ostanu nevidljivi za tvoju okolinu radi tvoje elementarne bezbednosti.

3. Ne smeš da flertuješ, jer se flertovanje primećuje, i ako se dešava između žena, da-kle osoba istog pola, može da izazove burnu negativnu reakciju okoline. Flert, kao i sva mala zadovoljstva i radosti proizašli iz njega, moraju da se brzo okončaju, dogовором oko odlaska u krevet ili prekidom daljeg komuniciranja.

4. Kada dodje do emotivne i/ili seksualne veze, ona najčešće mora da ostane u tajnosti. Zbog toga si prinuđena da preduzimаш razne mere predostrožnosti i da se igraš konspiracije, živiš u ilegalni i vodiš *underground* emotivno/seksualni život, posebno ako i tvoja partnerka ne sme iz raznih razloga da dozvoli da se njena sklonost ka ženama sazna.

5. Ne smeš javno da govorиш ili na neki drugi način demonstriraš svoj afinitet prema ženama. Od detinjstva si zbog toga prinuđena da učestvuješ u glupim razgovorima koji počinju tipičnim pitanjima, koji ti se dečko sviđa, a kasnije, kada ćeš da se udaš, kada misliš da radaš decu, i sl.

6. U društvu sve pričaju o svojim mlađicima ili muževima, a ti ne smeš da pričaš o svojim devojkama. U očima svih ti si prosti usamljeni, neko ko nikako ne uspeva da se "snađe" da ima stalnu vezu, pod čim se podrazumeva samo heteroseksualna veza sa muškarcem. Uporno pokušavaju da te upoznaju sa nekim muškarcem.

7. Ne smeš da se oblačiš napadno muškobanjasto ili neobično, ne smeš da obriješ glavu ili dozvoliš da se sazna da nosiš muški donji veš. Pantalone su ženama danas doduše dozvoljene, ali se odsustvo šminke, frizure i drugih "ženstvenih" detalja još uvek smatra kao neurednost, a ne stvar opredeljenja i usaglašavanja sa potpuno drugim kompletom vrednosti karakterističnim za lezbejke i tipično lezbejski imidž koji se nužno razlikuje od onoga koji važi za heteroseksualne žene.

8. Ne možeš da nađeš ništa da pročitaš o lezbejkama, nema mesta u tvom gradu gde lezbejke slobodno izlaze da bi tamо mogla da ih nađeš, nema lezbejskih filmova ili

33

34

muzike, nema lezbejskih istorijskih likova, ne znaš lezbejske umetnice, političarke, sportistkinje, naučnice.

9. Plašiš se negativnih reakcija heteroseksualnog sveta i izbegavaš ih koliko god možeš. Plašiš se istovremeno i onoga što se naziva "lezbejska ulica", tj. beskrupulozni žena koje bi da te emotivno, seksualno ili materijalno eksplatišu i koje bi da tobom i tvojim osećanjima manipulišu.

3. Rađanje identiteta kroz lezbejsku zajednicu

Biti žensko je već samo po sebi često jedna vrsta nerešenih, nagomilanih sukoba sa sredinom, samoće i nedovršenog procesa formiranja ženskog identiteta, ma kako mi živele, ma kakve orientacije bile ili ma kako bile u stanju da organizujemo svoj život.

Patrijarhat nas uči da mrzimo jednu drugu, da jedna u drugoj vidimo suparnice i neprijateljice u borbi za osvajanje pažnje muškaraca. Patrijarhat nas izoluje jednu od druge i čini nas zavisnim od muškaraca. Lezbejstvo nas između ostalog uči da počnemo da verujemo jedna drugoj, da se volimo, i da sarađujemo, da imamo krug prijateljica, lezbejki i onih drugih.

Traganje za Lezbolendom nikada ne prestaje. Za mnoge lezbejke na Zapadu taj san je ostvaren jer postoje i uspešne, trajne i stabilne lezbejske zajednice koje su uspele da prebrode mnoge krize i nastavile su da postoje i pružaju zaštitu pojedinkama kada su usamljene ili imaju druge probleme.

Ono što, dakle, veoma doprinosi kreiranju lezbejskog identiteta je pripadnost lezbejskoj zajednici. Lezbejske zajednice održavaju svoje aktivnosti kroz političke akcije, lezbejske barove, pabove, diskoteke, saune, knjižare, gimnastičke dvorane, letnje kampove, lezbejske studije. To su važna mesta nekonfliktnog rađanja i formiranja lezbejskog identiteta. Kod nas su gotovo potpuno nepostojeci.

Kod nas su lezbejske zajednice retke i nema ih izvan ženskog pokreta, u manjim gradovima, ruralnim sredinama, radničkim predgrađima velikih gradova, univerzitetima i sličnim prirodnim ambijentima lezbejske egzistencije.

Dok nama taj deo lezbejskog samoorganizovanja tek predstoji, u svetu su lezbejske zajednice već gotovo prevaziđene kao model društvene organizacije društveno marginalizovanih i diskriminisanih slojeva. Naime,

lezbejske i gay zajednice vode poreklo od hi-pi komuna, pa kako su te komune prestajale da postoje kao jedan kratkotrajni društveni eksperiment, tako su i lezbejske zajednice počele da se menjaju i prestale su da podrazumevaju vođenje zajedničkog domaćinstva više parova u opštem promiskuitetu.

Danas su lezbejske zajednice postale više konvencionalni krug prijateljica koje dele iste interese, koje se pomažu na razne načine i amortizuju diskriminaciju i homofobiju spoljnog sveta, predstavljajući lek protiv usamljenosti, tugovanja i beznađa.

Zajednica pomaže da se coming out realizuje što bezbolnije i što potpunije. Zato se zajednice i nazivaju *Planet out* (postoji i web site sa tim nazivom). U svetu se javlja procvat virtualnih lezbo/gay virtualnih zajednica u vidu diskusionih lista gde se podržavaju pojedine članice, deli iskustvo i razmenjuju informacije, a gde stvarnih dodira, sem sporadičnih, nema.

Zajednica takođe omogućava deljenje iskustva u pogledu društvenog ugnjetavanja i diskriminacije kao i razvijanju zajedničke strategije lične i grupne samoodbrane od toga. U zajednici se slobodno i lako otvoreno flertuje, menjaju partnerke, pričaju "lovačke" priče. Zajednica može i sama da bude izvor ugnjetavanja zbog nametanja određenih kodova ponašanja koji ne moraju uvek svima da budu prihvatljivi. Pretnja izopštavanjem iz zajednice nekoga ko je već izopšten iz društva je prilično neugodna pretnja, pa se ne retko, pripadnost zajednici doživjava kao niz kompromisa i ne baš uvek prihvatljivih ustupaka.

4. Lezbejska usamljenost

Kao i uvek kada se opredeljujemo pre-sudna je naša čežnja za istoču, za identifikacijom sa onim što smo mi same. Kod formiranja homoseksualnog identiteta ta čežnja je još naglašenija, jer sama suština homoseksualnosti leži u životnoj orientaciji ka partnerstvu sa istim, tj. sa osobama istog, a ne različitog pola. Zato je cela priča o lezbejskom identitetu zapravo priča o različitim oblicima komunikacije uspostavljenih sa ženama. Priča o komunikaciji, međutim, kao nužni deo sadrži i deo o odsustvu iste, tj. o nemanju komunikacije ili o lezbejskoj usamljenosti.

Lezbejska usamljenost je pojam koji se najčešće povezuje sa lezbejskim načinom života. Sve lezbejke imaju to iskustvo kada

raskinu sa partnerkom i kada u nedostatku razgranate lezbejske zajednice ostaju usamljene pojedinke. Najčešće se to dešava lezbejkama u srednjim i starijim godinama koje teško mogu da nađu partnerku svojih godina dok za mlađe nisu dovoljno atraktivne.

Lezbejska usamljenost je problem koji je veoma sličan ma kojoj drugoj usamljenosti, ali ipak nosi sa sobom određene specifičnosti. One koje su mladost provele u lezbejskoj zajednici, lezbejskim barovima i sličnim mestima formiranja lezbejskog identiteta, ostaju odjednom usamljene kada ta mesta prestanu da postoje ili prestanu da ih pohađaju pripadnike iste generacije i postanu gotovo preko noći okupirana mlađim lezbejkama koje nemaju nikakvog interesa za druženje sa starijim usamljenim ženama.

Problemi počinju obično sredinom tridesetih. Posle raskida sa partnerkom duduše ostaje krug prijateljica, ali one su manje više sve u parovima, a to su i godine kada mnoge počinju da se ozbiljno bave karijerom, ili prosto zarađivanjem novca za život, a manje izlascima i neobaveznim druženjima. Svi se povlače više u svoje kuće i svoje živote u parovima tako da one koje su se našle izvan stabilne veze postaju usamljene pojedinke. Postojanje razgranate lezbejske zajednice i lezbejske mreže zato nesumnjivo daje mnogo više sigurnosti nego odnos u dvoje koji uvek može da prestane i na koji nikada ne može da se računa kao na nešto što će da traje zauvek.

Lesbian bed death – termin koji se koristi za gašenje fizičke strasti neposredno je povezan sa lezbejskom usamljenošću. Ljubav i strast prolaze u svakoj vezi pre ili kasnije i ne postoji par koji će zauvek biti na isto visokom emotivnom i strastvenom nivou posle više godina zajedničkog života. Hetero bračni parovi takođe dolaze u tu fazu, ali oni imaju zajedničku imovinu, zajedničku decu i društveno su priznati, što su sve važne okolnosti koje sprečavaju brz i jednostavan raspad veze i razlaz onda kada nestane ljubavi i strasti. Zato se negovanje lezbejske zajednice pokazuje kao veoma važna činjenica, jer je postojanje podržavajućeg lezbejskog kruga prijateljica i to ne samo onih koje su u parovima, već i onih koje su pojedinke, kao i lezbejki različitog uzrasta, neophodna preventiva usamljenosti do koje dolazi posle raskida.

Postoji podatak da su stariji ljudi, a pose-

bno žene u godinama uopšte gledano u današnje vreme izolovani, bez obzira na svoju seksualnu orientaciju. Ponekad se misli da je zapravo lezbejkama lakše, jer one za razliku od svojih heteroseksualnih vršnjakinja uvek imaju iza sebe neku vrstu zajednice, dok takve grupe podrške za hetero žene uglavnom ne postoje.

Treba takođe imati u vidu i da one koje su posvetile ceo svoj život izgradnji ženskog/lezbejskog pokreta, kreiranju životnih eksperimentalnih zajednica sa drugim lezbejkama, alternativnih načina lečenja, umetničkog izražavanja i sl. i koje nikada nisu imale redovno plaćeni posao sa penzionim osiguranjem, dolaze u situaciju da dočekaju starost prilično siromašne i nemoćne da obezbede elementarni standard življenja. Njihovo siromaštvo kombinovano sa usamljenošću je dosta specifično i čini ih različitim i udaljenim od svojih vršnjakinja.

Gay muškarci obično smatraju da je najgore biti star, gay i siromašan, što suštinski znači da si sam homoseksualac, bez partnera i da nemaš novca da platiš tu vrstu emotivno-seksualnih usluga. Za razliku od plaćenog seksa koji je redovni deo muške/gay kulture, lezbejska kultura ne poznaje "seks za novac" kao redovni prateći način lezbejskog života. Duduše stvari se i tu menjaju u pravcu postizanja "gender equity"-ja, pa je svuda prisutna pojava mlađih lezbejki koje neguju promiskuitetni i prostitutivni način života smatrajući opšte prihvaćenim mestom da one koje su blizu tridesete ne zavređuju nikakvu autentičnu pažnju osim one koje će platiti novcem, uslugama, ugledom i sličnim protivuslugama.

Naravno, lezbejska usamljenost je problem koji se delimično rešava na isti način kao i druge vrste usamljenosti. Naime, predlaže se upisivanje na kurs stranog jezika, kompjuterski kurs, pohađanje amaterske umetničke grupe, plesne škole, ulazak u planinarske grupe, feministički pokret, grupe za ljudska prava, sindikate, političke partije i slično, kao mesta intenzivnog komuniciranja sa različitim ljudima gde neke žene mogu da se pokažu kao potencijalne prijateljice ili partnerke.

Originalnu ideju je imala jedna lezbejka koja je tokom života sakupila hiljade knjiga u kućnoj biblioteci, o ženskom pokretu, istoriji, spiritualnosti, boginjama, folkloru, umetnosti i sl. kao i o raznim aspektima lezbejske kulture, teorije, istorije. Njena ideja je da ponudi

36

privatne časove, ili pre, konsultacije, lezbejskim studetkinjama i pomaže im u pisanju seminarских i diplomskih radova, a da uzvrat dobije njihovu pažnju, pomoći i osećanje da je još uvek deo lezbejskog pokreta.

R Usamljene lezbejke se često porede sa udovicama ili razvedenim ženama od kojih se, kako istraživanja pokazuju, samo jedna trećina "snađe", odnosno smogne snage da započne novi život. Ali ostaje činjenica da oko dve trećine nema takve mogućnosti, pa zauvek ostaju usamljene, lišene jedine veze u kojoj su postojale i koja je za njih imala smisla. Istraživanja takođe pokazuju da su žene koje su bile u stanju da organizuju sebi dobar život kao mlađe, i kao starije ostaju sposobnije da se organizuju protiv usamljenosti, nego one koje to nisu umele.

A Ali osim tih uobičajenih tvrdnji vezanih za opšte ljudsku ili opšte žensku usamljenost, lezbejska usamljenost ima i svoje specifičnosti. Mnoge starije lezbejke ne žele ili ne mogu da komuniciraju sa tradicionalnim ženskim saveznicama, kao što su npr. žene iz komšiluka, rođake i sl. što gotovo sve usamljene žene rade. Lezbejska životna priča i lezbejska životna iskustva i sećanja su suštinski različiti od priča njihovih heteroseksualnih vršnjakinja. Mnoge lezbejke u godinama nisu spremne na coming out pred komšilukom u tim godinama plašeći se, ne bez osnova, osude, nerazumevanja, odbacivanja, pa čak i nasilja. Poznati su, naime, slučajevi odbacivanja ili raznih vrsta maltretiranja "čudakinja", "ludakinja", tj. starijih žena koje svojim izgledom i ponašanjem odudaraju od očekivanja koja okolina nameće starijim ženama koje su OK jedino ako se uklapaju u opšte prihvaćeni tip bake sa unučićima.

S Ono što usamljene lezbejke čini različitim od usamljenih heteroseksualnih žena je i činjenica da su mnoge preživele razne oblike specifičnog nasilja, diskriminacije i odbacivanja usmerenog prema lezbejkama, patnje i traume od strane mnogih od kojih heteroseksualne žene uobičajeno ne doživljavaju nasilje. Pod bremenom takvih iskustava, starijim, usamljenim lezbejkama je gotovo nemoguće da se lagodno kreću u ma kakvim heteroseksualnim zajedicama, parovima ili prijateljskim krugovima.

TRANSSEKSUALNOST

Za razliku od homoseksualnosti koja se u institucijama mentalnog zdravlja, i u stručnim udžbenicima iz ove oblasti svrstava u bolesti, tj. seksualne devijacije, ili je prihvatanje – na sreću ili ne – prepušteno pojedincima (psiholozi, psihijatri, socijalni radnici...), transseksualnost je u našim državnim institucijama oslobođena ove definicije. Kako društvo doživjava transseksualnost najbolje znaju sami transseksualci.

Cinjenica je da se pitanjem transseksualnosti na ovom području nisu dovoljno bavili ni feministički ni lezbejski krugovi, barem kada je javna sfera delovanja u pitanju; bez obzira da li je promena ženskog ili muškog pola u pitanju. Medije je, na žalost, trenutno suvišno kritikovati. Ipak, gotovo istovremeno sam naišla na članak u domaćim novinama (*Stranac u telu, Novosti, 2. 7.2000*) i odmak¹ teksta Polna izopštenica: o muškarcima, ženama i nama ostalima, Kejt Bornstein² (*Spolna izobčenka: o moških, ženskah in nas ostalih, Časopis za kritiku znanosti, domišljijo in novo antropologijo, študentska organizacija Univerze v Ljubljani, 1995*), iz arhive Labris-a.

Zaključak intervjujsane endokrinološkinje, doktorke Svetlane Vujović, iz spomenutog novinskog članka o transseksualcima glasi: "To nije bolestan čovek. On dolazi na svet sa urođenom 'kolateralnom' greškom u svom mozgu koja mu godinama ne dozvoljava da se oseća onim što jeste i da voli svoje telo. Sve do skidanja 'zmijske košuljice' ovakve osobe žive u paklu vlastite prirode. Posle toga počinju da žive pravi život i kažu: Idemo dalje."

Medicina tvrdi na se na 100.000 rođenih rađa troje transseksualaca.

Operacija promene pola počela je da se praktikuje od 1952. godine u Švedskoj. Sa 'malim' zaostatkom od samo trideset i sedam godina (1989), ovaj vid operacije je počeo da se sprovodi i kod nas. U Jugoslaviji je urađeno 136 operacija promene pola. Najmlađa osoba koja se podvrgla operaciji je imala oko dvadeset godina, a najstarija oko četrdeset. U stručnom timu, za predloge, rad na preoperativnom, posleoperativnom i operativnom delu rade neuropsihijatri, seksolozi, endokrinolozи i hirurzi. Predviđen je i rad psihijatra u trajanju od minimum godinu dana sa roditeljima koji imaju poteškoća sa prihvatanjem transseksualnog deteta. Dr Rakić na-

glašava da se porodica retko odriče 'problematičnog' člana. A okolina: deca, odrasli, familija, prijatelji, poznanici... Obdanište, škola, javna mesta, posao... Okolina osuđuje svaku različitost.

Endokrinolozi propisanim dozama ženskih ili muških hormona sprovode terapiju nad klijentima, pre operacije i nakon operacije do kraja života. Nakon psihoterapije i hormonske tarapije nastupa sama operacija. Promena pola iz muškog u ženski pol se izvodi jednokratno i traje oko tri sata. Ona podrazumeva transformaciju muških genitalija u ženske. Operisana transseksualka ne ma jajnike i matericu, ali naravno može da vodi aktivan seksualni život. Suprotna operacija podrazumeva transformaciju ženskih genitalija u muške. Ona se izvodi kroz četiri operacije u roku od godinu dana. "Skidaju se dojke", kaže dr Stojanović, "vade se materica i jajnici i čisti se cela vagina. Pravi se veštački falus (iz prednjeg trbušnog zida izdvaja se koža sa masnim tkivom koja se urola a kroz ovaj organ se sprovodi mokračni kanal), spaja se veštački penis sa postojećom uretrom. Ove osobe ne mogu da imaju seksualne odnose. Njih zadovoljava sama činjenica da mogu da stoje dok mokre."

Ove reči zaista potvrđuju činjenicu da medicina pod seksualnim odnosom podrazumeva samo penetraciju.

Takođe, dr Rakić tvrdi da se transseksuali retko opredeljuju za homoseksualne odnose. "Ukoliko se to desi, oni ga smatraju heteroseksualnim." Misleći pri tom na period pre operacije. A šta se dešava kada bajkovita zamisao stručnog tima lekara, i porodice izmakne kontroli i operisana transseksualka umesto muža izabere ženu?

Kejt Bornstein je bila heteroseksualni muškarac, ali se nikada nije osetila tako. "Bila sam muškarac, ali se nikad nisam tako doživljavala. U svakom pogledu sam udovoljavala polnoj ulozi 'muškarca'. Društvenoj ulozi muškarca. I tako sam društveno bila muškarac. Nesumljivo. Međutim, to nikad nisam doživljavala."

Operacijom Kejt je postala transseksualna žena koja ima seksualne odnose sa lezbejkama. Muškarci je nikada nisu privlačili, ali je jednom bila zaljubljena u muškarca i to joj je bilo iznenadjuće i uznevimiravajuće. Seksualne odnose sa muškarcima je imala pre operacije.

"Kada sam bila kao muškarac u odnosima, ja sam puno više preuzimala 'mušku

ulogu', i one su mnogo više preuzimale 'žensku ulogu' - i to u obliku dihotomije. Većinom su prevladavali neki konstrukt, koji se prepostavljaju, uzroci odnosa, koji su islučivo heteroseksualni i u mom sadašnjem položaju bi delovali budalasto. Sada je u odnosima sa ženama puno više pregovaranja, puno više razgovora i uloge su fluidnije. (...) U lezbejskim odnosima – i prepostavljam da je isto u muškim homoseksualnim odnosima (...) je prosto više bliskošt."

(...) "Ako s prijateljicom razmenjujem dildo - to nije isto kao biti muškarac ili igrati muškarca – i pogledam dole tu stvar na sebi, kažem: O, toga se sećam! Moja ljubavnica kaže da sam mnogo uvežbanija od svih njenih drugih devojaka. Sve je to vrlo zabavno."

Ali kako transseksualna lezbejka prolazi u lezbejskoj zajednici?

Kejt je tražila prijem u jednu lezbejsku zajednicu ali je bila odbačena. Ta grupa je imala loše iskustvo sa jednom transseksualnom lezbejkom, nekoliko godina pre nego se Kejt pojavila. "Po priči tamošnjih žena pokušala je s igrom moći, da bi preuzela vodstvo u velikoj lezbejskoj organizaciji u istom gradu." (...) "Ne pojavljujem se tamo jer me ne prihvataju."

Kejt se ironično poigrava važećim pravilima o polu (Studije iz etnometodologije Harolda Garfinka iz 1967):

1. Postoje dva pola, i samo dva, pola (ženski i muški).

(...) Lično mislim, da nijedno ili-ili pitanje, nije vredno ozbiljnog odgovora, i to važi takođe za pitanje o polu.

Članica sam komercijalne informativne službe s imenom America Online. Moja šifra je OutlawGal. Obavezno dobijem dva pitanja: Zašto si izopštenica/nik? na koje uvek odgovorim da kršim prirodna pravila. Drugo pitanje je skoro isto: M ili Ž?, na koje odgovorim Da, ako ko pritom pokaže smisao za humor, želim da nastavim razgovor sa njim/njom. (...)

2. Pol je nepromenljiv. (Ako si žena/muškarac, bila/bio si uvek žena/muškarac i uvek ćeš biti žena/muškarac.)

38

(...) Tako neke feministkinje kulturološki-nje, kao i zakleti fundamentalisti, slažu se da se nisam samo rodila kao muškarac šta više, i ostaću muškarac do smrti, bez obzira na to, šta će mi se dogoditi ili šta ću izabrati. S takvim ljudima se više ne prepirem: uvek će me tako videti, bez obzira šta ću reći ili učiniti. Dok mi ne prete i ne zabranjuju ulaz u bilo koji javni prostor, više ih nego što drugo samo žalim. (...)

3. Genitalije su bitno obeležje pola. (Žena je osoba s vaginom; muškarac je osoba s penisom.)

Nikad nisam mrzela svoj penis; mrzela sam to što me je načinio muškarcem – u mojim očima i u očima drugih. Za bolji osećaj sam trebala vaginu – bila sam ubedjena da je genitalna operacija, kojom će od mog penisa oblikovati vaginu, jedina mogućnost, da iživim to što sam mislila da je moj pravi pol. Na sreću ne žalim zbog te odluke.

Zaista je zanimljivo koliko papira moraš da potpišeš, pre nego što stvarno dobiješ odobrenje za operaciju iz muškarca u ženu. Morala sam da se upoznam sa svim mogućnostima nezgode pri operaciji: od toga da nikad ništa ne osetim u genitalijama, da ne doživim više nijedan orgazam u životu, do mogućnosti da mi otpadnu stidne usne. Kasnije se pokazalo da sam izgubila osećaj na površini kože oko vagine, mada lako doživljavam orgazam, i kad sam poslednji put pogledala stidne usne, još uvek su bile na mestu. Zato kažem da sam imala sreće, neki je nisu imali.

4. Svakojaki izuzeci od dva pola nisu vredni ozbiljne rasprave. (Sad ide u pošalice, patologiju itd.)

Sećam se da sam jednom ušla u prodavnicu Woolworth u Filadelfiji. Već nekoliko meseci sam živila kao žena. Ušla sam kroz rotaciona vrata i stala oči u oči sa radnikom obezbeđenja – mladim muškarcem, oko devetnaest, dvadeset godina. Kada me je ugledao, dvaput me je odmerio i počeo da se smeje – vrlo glasno. Samo se smejavao i smejavao. Nastavila sam rotacionim vratima i napustila prodavnici.

Slagala sam se s njim da sam ja lakrdija, da je sa mnom nešto naopako.

Skoro godinu dana kasnije otišla sam ponovo u prodavnicu. Tada je prišao.

5. Promena pola iz jednog u drugi pol nije moguća, osim u obredima (maškarade).

(...) U većini šamanskih kultura postoji obred, kao što je sibirski 'meki muškarac', da duhovne vođe moraju živeti deo života kao predstavnik suprotnog pola, da bi dosegli stepen duhovnog vođe.

Transformacija (iz muškarca u 'mekog muškarca') razvija se postepeno u perodu od osme do petnaeste dečakove godine, u odlučujućem periodu, kada se po običaju pokaže šamanističko nadahnuće. Čukši misle, da je uzrok za tu transformaciju moć duha.

6. Svako mora biti razvrstan po polu. (Primera bez propisanog pola nema.)

Da li poznajete nekoga kome nisu pripisali ni muški ni ženski pol? Zar to nije budalasto? Već zbog toga je važno da se svako od nas pita zašto društvo tako definiše pol.

7. Dihotomija muško/žensko je 'prirodna'. (Muškarci i žene postoje nezavisno od naučnih (ili drugih) kategorija muškosti i ženskosti.)

(...)

8. Pripadnost jednom ili drugom polu je 'prirodna'. (Žena si ili muškarac nezavisno od bilo kakve odluke o tome, što si.)

Sredinom 80-tih Kejt je počela da se bavi ženskom, gej i lezbejskom politikom. U tom periodu je naišla na geslo:

DALJE S VAŠIM ZAKONIMA
OD MOG TELA!
ili
BIOLOGIJA
NIJE
SUDBINA!

Ali kada se pridružila ženskoj zajednici slušala je da još uvek ima mušku energiju, za koju nije znala šta je. "Rekle su da sam bila socijalizovana kao muškarac, zato nikada neću stvarno biti žena, i da sam zapravo kastrirani muškarac. I to me je vrlo dugo bolelo – zapravo više od godinu dana. (...) Ustanovila sam da je svaka osoba koja je osetila prisilu da me definiše imala smetnje u očuvanju njegove ili njene pripadnosti svome polu. Počela sam poštovati potrebe onih koji

su imali zapreke u vlastitom polu.

Zato sam počela da govorim, na primer, stvari: "Da, istina je, kastriran sam muškarac, ako me tako vidiš." I moja radost pri pogledu na njihova lica je bila početak mog smisla za humor u svemu tome – nisam više bila potižena zbog toga kako me definišu." (...)

DALJE OD MOG TELA S VAŠIM ZAKONIMA!

– sada znači samo još nostalгију.

Negde, na drugoj strani pravila

"Tako postoje pravila za pol, ali pravila se mogu kršiti. Postoji puno načina za transgresiju propisanih polnih kodova koji su zavisni od pogleda na svet osobe koja transgresira: od toga da neko ne odgovara striktno svom polu, do toga da neko radije ima sasvim nedefinisanu sliku pola. Rezultati tih ciljeva variraju od toga da ne uradimo ništa, ili imamo puno garderobnih ormana, sve do potpune hiruške transformacije."

U stvari uopšte nije važno za šta se odlučimo ili koliko radikalno se pojigravamo s polom. Mislim da je zapravo važno koliko smo svesni mogućnosti izbora. Tužno je ako propustimo da izrazimo neki deo svog identiteta samo zato što ne znamo da postoji više opcija.

Ustanovila sam još da pol dopušta promenljivost, što je dosta drugačije nego dvo-smislenost. Ako je dvoismislenost odbijanje, da ne bismo pali u propisane kodove pola, onda je promenljivost odbijanje, da bismo ostali u jednom ili drugom polu. Promenljivost u polu je mogućnost da slobodno i svesno postanemo jedan ili drugi pol ili neograničeni broj polova, u periodu koji hoćemo i sa stepenom promene koji želimo. Promenljivost u polu ne priznaje nikakvu skučenost ili pravila pola.

Fluidni identitet je način rešavanja problema ograničenja. Kao što se nečiji identitet premešta, premeštaju se takođe individualne granice i ograničenja. Teško je prestupiti granicu koja se pomera!

Zapravo otkriće dvoismislenosti i prome-

nijivosti mog vlastitog pola me je navelo ka promeni pola. Spoznaja te dve koncepcije mi je omogućila da posmatram pomenute faktore – inhibirane ili u procvatu – u kulturi i kod pojedinaca/pojedinki." (...)

***

(...) Ranije sam imala dužu kosu. Nosila sam cvetne vence i zvoncare. Izgavarala sam reči kao *far out in groovy*. Oko mene su svi bili u mirovnom pokretu. Ali nikada nisam zaista razumela mirovni pokret, zato jer nikada nisam razumela mir. Verovatno sam bila previše u ratu

sa samom sobom i nisam se nikada približila svom unutrašnjem ratu toliko, da bih ga mogla uporediti s ratom koji se odvijao oko mene.

Kao tip koji sada živi u susednom bloku. Nas dvoje smo u ratu, on i ja.

(...) Ako izađem iz kuće kada je on u blizini, kaže: 'Mmmmm, baš u pravi čas.' Pogrešila sam što sam mu se osmehnula pri prvom susretu. Rekao mi je: 'Rado bi ga izdrkao medju tvojim sisama, pičko.'

Pre sedam godina i šest meseci tih grudi nije bilo da bi mogle da mi stvaraju takve teškoće.

Sada mi tip pride ako predugo ostanem u kolima.

Oblizuje usne. Počeše međunožje rukom.

Majka me nije nikada učila kako se postupa u takvim situacijama.

U svom životu se nisam učila kako se ponuša u takvom slučaju.

Svaki put kad ga ugledam osećam se kao srna na autoputu, zarobljena u reflektorima teretnjaka koji se približava. (...)

1. odlomak: Kate Bornstein: *Gender Outflow, On Men, Women and the Rest of Us*. Vintage Books, New York 1995.

2. Kejt Bornstein (rođena Albert Herman Bornstein) je spisateljica, eseistkinja i glumica. Živi i radi u Kaliforniji. Pored *Gender Outlaw*, napisala je još tri drame: *Hidden: A Gender, The Opposite Sex is Neither* i *Virtually Yours*.

40 O POTREBAMA I GRANICAMA - PARTNERKE ŽENA KOJE SU PREŽIVJELE INCEST

S (Iz časopisa *Off Our Backs*)

E Nedavno sam pročitala jedan članak pod nazivom "Disocijativni poremećaji i seks", u ljetnjem izdanju časopisa *Lesbian Uprisings*, 1994. Bilo mi je drago što vidim da je neko pronašao malo vremena da piše o tako važnom i na žalost veoma prisutnom iskuštu u našim lezbejskim životima. Ukratko, autorka (nije se potpisala) je govorila o osjećanjima i problemima koji nailaze kada žena koja je u djetinjstvu bila seksualno zlostavljana pokuša da ostvari intiman lezbejski odnos kao odrasla osoba. Jedan od tih problema je njena sklonost disocijativnom ponašanju, ili odsutnost u momentima kada vodi ljubav sa svojom ljubavnicom. Meni je taj esej bio zaista vrijedan i edukativan. Pa ipak, još uvijek se u ovoj temi ne pominju iskustva one druge, žene sa kojom ona koja je preživjela incest ostvaruje najintimniji odnos. Zašto se o ovoj perspektivi jako rijetko diskutuje u lezbejskoj zajednici?

A Na svu sreću, postoji neki broj knjiga ili poglavlja u knjigama u kojima se pominju iskustva partnerke. Lora Dejvis je napisala jednu veoma važnu knjigu: "Saveznici u liječenju: Kada je osoba koju volite bila seksualno zlostavljana kao dijete". U knjizi su veoma temeljito objašnjene neke stvari ali ona ipak ne govori o specifičnom iskustvu partnerke. Umjesto toga, autorka je pokušala da spoji iskustva obje partnerke. Ipak, mnogim lezbejkama su njene informacije bila važne i korisne. Što se mene tiče, ja bih voljela da čujem priču mojih drugarica, drugih lezbejki. Mislim da je iskustvo partnerki žena koje su preživjele incest jedno jedinstveno iskustvo. Ako mi same o tome ne govorimo, ko će?

D Voljela bih da čujem dijalog na temu partnerka žene koja je preživjela incest u kontekstu novog lezbejskog prostora! Koje su sličnosti? Šta je za nas bilo dobro? Šta nam je nanijelo najviše bola? Kako se naša iskustva lezbejki razlikuju od iskustava muškaraca koji su partneri žena koje su preživjele incest?

Poštujući privatnost svojih prethodnih veza, ovaj članak pišem anonimno. Kako se meni čini, na veliki broj naših ljubavnih odnosa utiče istorija incesta. Intenzitet intimnosti koju dvije lezbejke međusobno stvaraju je ozbiljno ograničen tom turobnom realnošću naših života. Mogu samo da nagadam zašto o tome ne pričamo malo više. Možda je to još jedan nivo čuvanja incesta u tajnosti. Možda se na taj način pokazuje koliko se žene stide da pričaju o seksu. (Ponekad mi se čini da su SM lezbejke jedine lezbejke koje otvoreno pričaju o seksu, a prvoj meni se ne dopada šta one pričaju!) Možda o ovim stvarima jedino možemo razgovarati sa našom terapeutkinjom ili u savjetovalištu za parove. Nadam se da nije tako! Ne možemo se sa onim što nas boli i pritiska boriti samo u sobi naše teraputkinje. Tamo smo suviše izložene.

Sudeći po sopstvenom iskustvu i iskuštvima drugih lezbejki sa kojima sam razgovarala godinama o tome, izgleda da ima mnogo sličnosti. Scenario koji najčešće vidim izgleda ovako: Dvije žene postaju ljubavnice. U početku, uživaju u intenzivnom seksualnom odnosu. Postepeno, nakon šest do dvanaest mjeseci od početka veze, žena koja nije imala iskustvo incesta ili ako jeste, zlostavljanje je kraće trajalo i bilo manje traumatično (kao u mom slučaju), ima veće interesovanje za seks. Nastaje neravnoteža. Prije ili kasnije, incest podiže svoju ružnu glavu u obliku nejasnih ili konkretnih sjećanja ili u opštem osjećaju nelagodnosti žene koja je preživjela incest kad je seks u pitanju. Ona počinje da se boji seksa i izbjegava ga. U tom momentu unutar odnosa može se razviti neformalni celibat. Dvije žene sve rjeđe imaju seksualne odnose ili ih nemaju uopšte. Koliko nas poznaje žene iz našeg okruženja koje su ljubavnice ali više nemaju odnose? Mi pravimo šale na račun toga. To zovemo smrt lezbejske postelje, ali mislim da je sve mnogo komplikovanije od toga. Vjerujem da je to direktna posljedica zlostavljanja u djetinjstvu.

Ponekad različito interesovanje dvije žene za seks može biti razlika u životnim vrijednostima u pogledu važnosti seksa i uloge koju on igra u jednom intimnom odnosu. U tom slučaju, par razgovara o tim razlikama, pronalazi kompromise i odnos se nastavlja. Ipak, ja smatram da te razlike često postaju konstantan izvor konfliktata, svađa i bola proizvodeći raskol između dvije žene, raza-

LEZBEJKAMA

rajući ljubavnu vezu koju su stvorile i tako se odnos završava.

U svojoj knjizi Lora Dejvis objašnjava šta se dešava partnerki žene koja je preživjela incest. "Intiman odnos sa ženom koja je preživjela incest ozbiljno vam testira graničce... Želite da pružate podršku, ali kasnije shvatate da suviše toga žrtvujete. Vaše potrebe se ignorisu i osjećate kao da gubite samu sebe. Kada vaše potrebe nisu zadovoljene, onda je prirodno da dovodite u pitanje sam odnos i na kraju izadete iz njega."

Suočavala sam se takvom situacijom više puta sa različitim partnerkama koje sam jako voljela i kojima sam se otvorila. Vjerujte mi, odluka da napustite takav odnos nije laka i može biti bolna i razorna. Ta iskustva su uticala na to koliko sam se ja osjećala ponosnom i srećnom lezbejkom. Do izvjesne mјere ona su trajno poljuljala moj rani idealizam i entuzijazam zbog toga što sam lezbejka, zbog čega sam se ponekad pitala da li je biti lezbejka zaista staza izlječenja za mene. Da li ću ikada voditi život kakav sam priželjkivala ili ću se zaglaviti u monotoniji serijske monogamije i nikad ne pronaći zadovoljavajući, potpuno intiman odnos sa ženom za kojim čeznem?

Neka iskustva patnje i izolacije koja sam imala ja i mnoge druge lezbejke mogla bi se umanjiti da nema te velike tišine koja se nadvija nad iskustvom partnerke žene koja je preživjela incest. Ja ovdje pokušavam da probijem tu tišinu. Kako ja to doživljavam, biti partnerka žene koja je preživjela incest je jedno specifično iskustvo, gledano sa više aspekata. Jedan aspekt ima veze sa društvenim uticajem koji sve mi osjećamo kada dođe do seksa. Kakvo god bilo naše etničko porijeklo, mi smo, kao žene, pod uticajem kulture koja nam oduzima snagu kada se radi o seksu. I lezbejke, kao i straight žene, društvo uči da ne govore i ne ispoljavaju svoje seksualne potrebe. Ne podstiču nas da spoznamo i razumijemo sopstvenu seksualnost niti da mislimo o njoj kao o nečemu važnom. Imamo jako malo uzora jakih, nezavisnih žena koje imaju potpunu kontrolu nad seksom. Veoma rano naučimo da je naša uloga u ovom patrijarhalnom, hrišćanskom, anglosaksonskom društvu da rađamo bebe i učimo kako da zadovoljimo muškarce, po mogućnosti naše muževe. Naravno, ako smo lezbejke, ne ispunjavamo tu prepisanu nam ulogu. Pa ipak, još uvijek smo pod negativnim uticajem društva. Često

nismo u kontaktu sa sopstvenom seksualnom snagom ili imamo nedostatak samopostovanja kao seksualna bića. Čak i kao feministkinje možemo biti jako konfuzne u vezi sa onim šta znači, za nas lezbejke, imati zdravu i moćnu seksualnost koja nam pruža toliko zadovoljstva a nikome ne nanosi zlo niti bilo koga obezvređuje. Vjerujem da je moj feminizam na neki način bio u tajnom dogовору sa društvenim ponižavanjem mene kao žene, jer je poruka koju sam jasno i glesno izvukla iz feminizma: budi uz svoju sestru naročito kada si joj potrebna. Podržavaj i ohrađuj svoju sestru koja je preživjela incest.

Saosjećanje i podrška su bez sumnje osobine za divljenje; ipak, kao partnerki žene koja je preživjela incest, ovaj impuls da pružam podršku kombinovan sa ranim porukama koje mi je uputilo društvo je, u nekim trenucima, samo dodat ignorisanju i gubljenju mojih sopstvenih potreba, naročito na području seksualnosti. Mogu da se naviknem na to da brinem i da podržavam osobu koja je preživjela incest toliko da minimalizujem i negiram sopstvene seksualne potrebe. Moja ljubavnica ne želi da vodimo ljubav. Ja želim da joj budem podrška. Želim da se osjeća udobno i voljeno. Ali kako prolaze nedelje i mjeseci i vrlo brzo mi smo u virtualnom celibatskom odnosu. Odnos međusobne zavisnosti je 101 i znam da nisam jedina koja se u njemu našla!

Drugi aspekt specifičnosti iskustva partnerke žene koja je preživjela incest je sljedeći. Kako žena koja je preživjela incest prolazi kroz različite faze izlječenja mi, partnerke, često nosimo teret njenog bijesa i gađenja usmjerenih prema počiniocu, najčešće muškarcu. To je ironično i nepravdno. Žena koja je napisala članak "Disocijativni poremećaji i seks" je to ovako objasnila: "Kao odrasla osoba, kad god bih imala disocijativni seks (skoro sve moje seksualne aktivnosti su bile takve, do nedavno), disocijativne faze bijesa i gađenja bi se neizbjegno pojavile, prije ili kasnije."

Kao partnerka više žena koje su preživele incest, i ja sam imala ovo iskustvo i osjećala sam jak bol, osjećaj nepravde i frustracije koji ga prati. Susretala sam se sa bijesom, gađenjem ili emotivnim i fizičkim povlačenjem od svoje partnerke nakon što sam shvatila šta je za mene romantična i radosna seksualna bliskost. Ova dinamika je nepodnošljivo bolna. I prilično me je udaljavala od partnerke. U stvari, zbog toga možete polu-

42

djeti. Zbog toga se pitate, ko je ta osoba sa kojom spavam? Da li je stvarno poznajem?

Isto tako, bolno je biti meta nepredvidljivih negativnih reakcija partnerke koja je preživjela incest kada ona shvati (satima, nedeljama ili čak godinama kasnije) da su njene granice prekoračene i sada mora da se ponovo prilagođava tome koliko može ili želi biti intimna sa mnom. Takav bijes i reakcije "zatvaranja" s pravom su namijenjene počiniocu, pa ipak, ja ih doživljavam.

Znam da je ta tendencija da se bijes usmjeri prema pogrešnoj osobi pomalo nesvjesna, naročito ako je žena tek počela da se oporavlja. Ipak, sve to može biti jako bolno i strašno za njenu partnerku koja nije nasilna i koja se jako trudila da pruža ljubav i podršku. I ona, kao lezbejka, ima jako malo pozitivnih slika o samoj sebi kao o seksualnom biću u ovoj homofobičnoj, ženomrzačkoj kulturi. S obzirom na heteroseksističko društvo u kojem živimo, postoji jak impuls da od naših ljubavnica tražimo potvrdu koju ne dobijamo od društva. Ali umjesto da dobijemo potvrdu, često se osjećamo posramljene i odbačene. Vjerujem da nije etički da žena koja je preživjela incest svoju partnerku tretira na takav način. Ona nije osoba koja vas je zlostavljala dok ste bili dijete. Ona je vaša partnerka i ljubavnica.

U jednom članku pod nazivom "Kako ljubav može da prezivi?" terapeutkinja Marša Iris Bom, koja radi sa partnerkama i prijateljkama lezbejki koje su preživjele incest, govori o ovoj dinamici. Ona kaže, "Partnerke treba da podsjećaju svoje ljubavnice da one nisu nasilnice. Li, koja je bila 10 godina u vezi sa ženom koja je preživjela incest, kaže jasno, "Ja te ne povređujem. Volim te i želim da mi vjeruješ." Ovo je djelovalo jer je podsjećalo Liinu partnerku na to da više nije žrtva.

Imam neke sugestije za lezbejke koje se oporavljaju nakon preživljenog incesta. Zasnivaju se na mojim iskustvima kao partnerke. Prvo, ako se odlučite za seksualne odnose sa svojom ljubavnicom jako je važno da vodite računa o dinamici usmjeravanja bijesa i gađenja prema pogrešnoj osobi. Razgovarajte o onome šta vam se dešava. Ukoliko vam se javi slike zlostavljanja dok vodite ljubav sa svojom partnerkom, prestanite i duboko udahnite. Pokušajte da identifikujete kada i da li disocirate iz sadašnjeg trenutka i pronađite način da o ovome razgovarate sa svojom partnerkom. Drugo, ako

mozete, uključite partnerku u proces. Razgovor sa partnerkom o tome vas može spriječiti da nesvesno usmjeravate prema partnerki bijes i gađenje koje osjećate prema počiniocu. Ona to NE zaslzuje!

Odgovornost partnerki žena koje su preživjele incest je da se trudite da se one pored vas osjećaju sigurno. To znači provjeravati da li je sve u redu dok vodite ljubav ili prestati ako treba. Ovo je osjetljiv balans, naravno, zato što treba da budete odgovorne i prema sebi. Morate ostati u kontaktu sa sopstvenim potrebama, npr. znati kada prelazite svoje granice ako više ne možete da stavljate partnerkine potrebe ispred svojih. Treba se stalno pitati sljedeće: Da li ja još mogu da ostanem u ovom odnosu a da istovremeno dobro vodim računa o sebi? Da li dobro vodim računa o sebi?

Ukoliko partnerka ima neke granice, važno je da ih postavi čim ih prepozna. Nije u redu ne razgovarati a onda okrivljavati, kažnjavati i udaljavati se od partnerke zato što nije prepoznała granice koje vi niste jasno verbalizovali. Isto tako nije u redu smatrati partnerku bolesnom zato što se vama čini da je njena seksualna energija ili želja za seksom "nekontrolisana" ili joj se ne treba vjerovati jer je drugačija od vaše. Vaš strah i bijes su zapravo upućeni osobi koja vas je zlostavljala.

Još jedno specifično iskustvo partnerke žene koja je preživjela incest jeste osjećaj određenog "zadovoljstva" kada se nađete licem u lice sa samim počiniocem. Da li je on otac, stric ili brat svejedno je. On je čovjek čije ranije nasilništvo sada pravi pustoš u vašem intimnom odnosu. I iz poštovanja prema procesu vaše ljubavnice njemu o tome ne možete da kažete ni riječ! Da li je nekad neko dokumentovao ovo specifično iskustvo iz ugla partnerke žene koja je preživjela incest? To je toliko uobičajeno u našim životima. (Svjesna sam da su neki počinoci incesta žene. Ova dinamika je na neki način drugačija od one kada je muškarac nasilnik).

Kao što sam ranije već pomenula, za partnerku žene koja je preživjela incest apsolutno je potrebno konstantno preispitivati sebe i svoje potrebe i granice. Potrebno je i zadržati zdravo samopoštovanje. To može da bude pravi izazov naročito kada želite seks ćeće nago vaša partnerka. Niko nije potpuno ravnodušan na seksualno odbijanje! Važno je imati sopstveni sistem podrške i zadržati osjećaj nezavisnosti. Stalno ćete za-

SAFO

43

dovoljenje svojih potreba tražiti na drugom mjestu. Ako to ne učinite, lako ćete upasti u zamku požurujući je da se izlijeći dok još nije spremna. Opet isto pitanje postavljate sebi: "Da li mogu ostati u tom odnosu a istovremeno dobro voditi računa o sebi?" Ako ne možete iskreno da odgovorite na ovo pitanje sa "da", onda razmišljajte o napuštanju.

Isto tako, žena koja je preživjela zlostavljanje treba da ima i zadržava emotivnu podršku nezavisnu od svoje partnerke. Najbolje je da ima svoju terapeutkinju koja je eksperimentkinja na području oporavka od zlostavljanja u djetinjstvu. Partnerka joj ne smije i ne može biti jedini sistem podrške.

Ovo su samo neki od problema i okolnosti sa kojima se suočavaju i žene koje su preživjele incest i njihove partnerke. Ovo je samo djelić onoga što sam ja shvatila iz sopstvenog iskustva. Nadam se da će i druge lezbejke učestvovati u ovom dijalogu tako što će sa nama podijeliti ono što znaju.

Svakako, problem zlostavljanja u djetinjstvu i njegov kasniji uticaj na naše lezbejske živote su složeni. Vjerujem da to značajno utiče na ljubavni odnos koji stvaramo, na dugotrajnju vezu na koju smo spremne sa našim partnerkama, na lezbejske porodice i zajednice koje stvaramo kako odrastamo. Zbog toga je važno da o ovome razgovaramo i u lezbejskoj zajednici. To je neizbjegjan dio naših lezbejskih života danas, a soba terapeutkinje je samo jedno mjesto izlječenja.

Kako patrijarhalna kultura postepeno slabija i raspada se, to je mjera planetarnog zlostavljanja koje svi trpimo na globalnom nivou i specifičnog zlostavljanja koje trpimo zato što smo žene. To intimno utiče na nas, ograničava našu mogućnost procvata i razvoja i potpune sreće, zadovoljstva i trajne ljubavi u našim životima koju mi kao lezbejke zaslužujemo. Kako jedna lezbejka reče na temu klasnih razlika, "Da bi svaka diskriminisana grupa mogla da ide kroz život punog srca, njihova kultura mora biti u stanju da vrati ono što im svijet svaki dan uzima." Upoznala sam mnogo lezbejki tužna srca zbog gubitaka svojih ljubavnica. Potrebne smo jedna drugoj, da otkrijemo kako da izlječimo naše živote i ostvarimo trajne lezbejske odnose. Samo razmjenom iskustava možemo učiti jedna drugu. Znam da imamo mnogo toga da naučimo i kažemo.

Izvor: Internet

Sa engleskog prevela: Radenka Grubačić

Rođena je između 625. i 612 g. prije nove ere. Udalila se za bogatog trgovca i imala je čerku po imenu Kleis. Bila je veoma bogata i studirala je umjetnost na ostrvu Lezbos. U sedmom vijeku p.n.e. Lezbos je bio kulturni centar. Safo je većinu vremena provodila na ostrvu mada je često putovala širom Grčke. Jedno vrijeme je bila u izgnanstvu zbog političkih aktivnosti svoje porodice i tada je boravila na Siciliji. Već je bila poznata kao pjesnikinja i građani Sirakuze su bili toliko počastovani njenom posjetom da su joj podigli statuu. Često su je zvali "deseta muza". Safo je najveća lirska pesnikinja zapadne civilizacije.

Osnovala je "tijasos", društvo žena vezanih svetim zavjetima. Ona je komponovala sopstvenu muziku i dovela do savršenstva strofu koja se sada naziva safička strofa i koja se sastoji od tri duga stiha i jednog kratkog. Kasniji pjesnici poput Horacija i Katula su je imitirali.

Unijela je stilske i tehničke novine u lirsku poeziju čime je postala dio novog talasa grčkih liričara koji više nisu pisali poeziju iz perspektive bogova i muza već iz lične tačke. Jedna je od prvih pjesnikinja koja je pisala u prvom licu i opisivala ljubav i gubitak ljubavi. Stil joj je bio senzualan i melodičan; uglavnom su to bile pjesme o ljubavi, žudnji i meditiranju. Najčešće je pisala o ženama, često su to bile djevojke koje je podučavala u školi. Ona ih je odgajala, njima je posvećivala pjesme ljubavi i obožavanja a kada bi one konačno otišle sa ostrva i udale se, komponovala je za njih svadbene pjesme. Njene pesme, na eolskom dijalektu, izražavaju divljenje prema nekoj od učenicu, ljubomoru, tugu zbog rastanka, prezir prema upravnici suparničke škole, ambivalentna osećanja mlađe učenice koja tek treba da se uda i mnoštvo drugih osećanja.

Njen stih karakterišu jednostavnost, pažljiva kontrola metra, živopisna upotreba epiteta i lirika kojoj nema ravne. U to vrijeme njena poezija lezbejskog sadržaja nije bila osuđivana zato što tada ljubav prema ženama nije bila toliko stigmatizirana kao danas. U ovom vijeku Safo je postala sinonim za žene koje vole žene i dan danas dvije riječi koje opisuju žensku homoseksualnost – lezbejska i safička su izvedene iz njenog imena.

Koliko je Safo bila cijenjena u svoje vrije-

K
U
L
T
U
R
A

K
NJ

I
Z
E
V
N
O
S
T

44

me? Dok je još bila živa, na novčićima sa Lezbosa je bio njen lik. Platon ju je smatrao za jednu od muza. Nakon što je čuo jednu njenu pjesmu, Solon, atinski vladar, i sam pjesnik, tražio je da ga nauče pjesmu "Zato što želim da naučim i umrem."

U modernijim vremenima, mnoge pjesnike i pjesnikinje je inspirisalo njeno djelo. Majkl Fild, Pjer Luis, Rene Vivijen, Meri – Medlin, Ejmi Louel su govorili da je Safina poezija izvršila veliki uticaj na njihov rad.

S obzirom na slavu koju je uživala, iznenađuje to što je do danas sačuvana samo jedna cijela njena pjesma – ostalo su sve fragmenti. Crkva je njeni djeli proglašila opscenim i većina je bila spaljena.

Jedan dio je bio izgubljen i Safo je bila poznata samo kroz citate drugih pisaca toga doba sve do 1900. g. kada su pronađeni rukopisi u dolini Nila koji datiraju iz osmog vijeka ove ere. Iskopine pronađene među gomilama smeća u drevnom Egiptu pokazale su mnogo djeliča papirusa nastalih između prvog vijeka p.n.e. i desetog vijeka n.e. Neki od njih su sadržavali i njenu poeziju. Ovim papirusima su ljudi nekada zamotavali mummije, kovčuge. Napor da se oni sastave i identifikuju nastavljen je i u dvadesetom vijeku.

Postojalo je vjerovatno devet tomova njenih poezija ali tokom vijekova zanemarivanja, prirodnih katastrofa i cenzure od strane konzervativnih učenjaka, njeni djeli je izgubljeno. Mnogi prevodi ovih fragmenta su danas dostupni a svaki nudi različit pristup njenom djelu.

Od drevnih vremena do danas, Safo ostaje važna književna i kulturna ličnost. Njeni djeli se i dalje proučavaju i prevode, ona još uvijek inspiriše nove pjesnike i pjesnikinje a spekulacije o njenom životu su i dan danas popularne u formi izmišljenih priča i predanih istraživanja.

FRAGMENT 31 V

"On meni izgleda poput Bogova –
kakav god čovjek sjedi preko puta tebe
I blizu tebe čuje te
Kako pričaš slatko

I smiješ se šarmantno,
Zbog čega moje srce hoće da izleti iz
grudi;
Za trenutak te pogledam, i više ne mogu

da progovorim ni riječ

Ali u tišini moj jezik je slomljen, neka fina
vatra odjednom

Gori pod mojom kožom,
Ništa ne vidim
U ušima mi bruji
Prekriva me hladan znoj,
Cijelo tijelo mi se trese, vlažnija sam
Od trave;
Izgleda da mi ponostaje smrti...

Ali sve se mora proći ...

KAKO ZNAMO DA JE SAFO BILA GEJ?

Kako ovaj fragment pokazuje, Safo je osjećala više od pukog prijateljstva prema ženama (u grčkom orginalu jasnije se vidi da je ličnost o kojoj se govoriti u ovoj pjesmi žena).

Drevni pisci su vijekovima kasnije zaključivali da je Safo bila lezbejka zato što su imali više pjesama iz kojih su mogli to da zaključe. Kasniji pisci su pokušavali da okarakterišu njene ljubavne pjesme kao svađbene himne koje sadrže tradicionalno udvaranje mladoj.

Safo je živela blizu obala današnje Turske, na ostrvu Lezbos. Otuda porijeklo riječi lezbejka.

KAKO JE SAFO IZGLEDALA?

Nemamo pojma. Živjela je prije dvije i pol hiljade godina, a ljudi su tada radili samo portrete bogova. Za Safo su tvrdili da je bila uodata, ali autori su postali skeptični kada je ime njenog "muža" prevedeno kao "kuronja". Izgleda da je imala jednu čerku. Takođe, navodno se bacila sa litice u more (dok je svirala na svojoj liri) zbog neuzvraćene ljubavi prema jednom muškarцу, ali to je folklor.

Safina jedina sačuvana pjesma je ova predivna himna u kojoj ona moli Afroditu (grčku boginju ljepote i ljubavi) da joj pomogne da osvoji nezainteresovanu dragu.

FRAGMENT 1 V (HIMNA AFRODITI)

"O besmrtna Afrodito šarenog trona
dete Zeusovo što tkaš lukavstva,
prekljinjem te,
ne obuzimaj mi srce
tugom i bolom, o Gospodarice,

već dodji ovamo, ukoliko nekad
kad čuješ moje vapaje iz daljine

obratiš pažnju na njih, i ostavivši dom
svog oca
dođeš, upregnuvši svoje zlatne kočije:
divni, brzi vrapci
te vuku iznad crne zemlje
mašu svojim krilima brzo
od rajske kroz vazduh.

Iznenada su stigli, a ti si, O blažena
gospo,
Sa osmijehom na besmrtnom licu,
Pitala šta sam sad propatišla i
Zašto te zovem

I šta sam najviše željela da se dogodi
mom mahnitom srcu:
"Koga ću ponovo ubjeđivati
da ponovo postane tvoj priatelj? Ko ti je,
O Safo, učinio nepravdu?

Jer ukoliko zaista ona odleti, uskoro će
ona slijediti,
I mada ona ne prima tvoje poklone,
davat će ih
I ako te ne voli sad uskoro hoće,
Čak protiv svoje volje."

Dođe mi sad, osloboди me
Teških briga; postigni onoliko
Koliko moje srce želi da postigne; I ti
budi vojnik sa mnom.

Izvor: Internet
Sa engleskog prevela: Radenka Grubačić

Ostrvo Lezbos

Ljiljana Živković

45

VELIKI JE PUT PRED NAMA ŽENSKO PISMO

Iv Ensler, *Vaginini monolozi*
prevela sa engleskog Vesna Milinčić,
Plato, Beograd 1999.

Vaginini monolozi spadaju u red feminističkog štiva, tako retko prevođenog i štampanog kod nas. Autorka knjige, Iv Ensler, je pesnikinja, scenaristkinja, jednom rečju književnica čija su dela poznata u svetu. *Vaginini monolozi* su prvo postali veliki pozorišni hit u Americi i Evropi (nagrađena Obi nagradom 1997. kao najbolja drama godine) koji ubrzo prerasta u knjigu i postaje bestseller. Još jedna drama ove autorke, *Necessary Targets*, igrana na Brodveju, doživela je veliki uspeh. Sav prihod od predstava bio je namenjen ženama izbeglim iz Bosne.

Knjiga *Vaginini monolozi* nastala je u saradnji Iv Ensler i njenih više od dve stotine intervjuisanih sagovornica različitih identiteta. U pravljenju intervjuja, a kasnije i slaganju same knjige Iv se pridržava osnovnih feminističkih principa o jednakosti žena; bez obzira na starosnu dob, status, nacionalnost, rasu, seksualnu orientaciju ... i svaka ženska priča i iskustvo su joj podjedako važni i dragoceni. Iv kao i druge žene piše da bi demistikovala žensku stvarnost i iz solidarnosti sa drugim ženama. Svesna je političnosti svog života, pisanja, rada.

Vaginini monolozi Iv se pridružuje istomišljenicama i nastavlja proces razbijanja 'tištine' o položaju žene u društvu, s tim da se ovom knjigom ograničava samo na rušenje tabua vezanih za žensko telo – žensku seksualnost, seksualno nasilje nad ženama, pravo žena na seksualno opredeljenje, reproduktivna prava... – preciznije, za jedan deo ženskog tela. Za nju, Ona je Vagina. *Bri nem o vaginama - zbog toga kako ih sve zovemo, kao i zbog toga što ih ne zovemo.*¹

Iv želi da govori(mo), jer sve o čemu se priča postoji.

Sve što postoji, vidi se.

Sve što se vidi može i da se prihvati.

Neizgovoreno postaje tajna, a tajne stvaraju stid, strah, mitove, krivicu.

Iv Ensler ne misli da ima nešto loše u reči *vagina*, ali je svesna kako se sa njima po-

46

stupa. Ja kažem **vagina**, zato što sam, pro- učivši statističke podatke, saznala da se vaginama užasne stvari dešavaju svuda (...)²

Autorkine sagovornice govore o ličnim iskustvima, osećanjima. Govore o sebi unutar patrijarhata i društvenih institucija i pravila. Govore o odnosu sa ženama ili muškarcima. Govore o sopstvenom telu i sebi unutar njega.

Kada sam prvi put videla izvođenje dela Iv Ensler koje je pred vama u ovoj knjizi – (...) pomisliла sam: znam šta je ovo: svedo- čanstvo da naša tridesetogodišnja borba za istinu nije bila uzaludna. (...)

Ukoliko knjiga s rečju vagina u naslovu i dalje ne izgleda najpodesnije za ozbiljnije filozofsko ili politikološko razmatranje, možda će je tome približiti navođenje jednog od mojih zakasnelyih otkrića.

Prikupljajući građu za svoja istraživanja, negde sedamdesetih, u Kongresnoj biblioteci pronašla sam opskurnu istoriju arhitekture verskih objekata u kojoj se iznosi viđenje, na način kao da je reč o opštepoznatoj činjenici – da je većina patrijarhalnih bogomolja izgrađena po uzoru na oblik ženskog tela. Prema ovoj verziji, sakralna građevina ima spoljašnji i unutrašnji ulaz, labia majora i labia minora; centralni vaginalni prolaz prema oltaru; dve zakriviljene ovarijalne bočne strukture; i, napokon, u samom svetom centru, oltar ili matericu, gde se odigrava čudo – gde se rade muškarci.

Iako se dotad nikad nisam srela s ovim poređenjem, bilo mi je potpuno blisko i razumljivo. Naravno, pomisliла sam. Centralna ceremonija svih religija patrijarhata upravo je simbolično preuzimanje stvaralačke joni-moći, moći radanja. Nije čudno što verski lideri tako često naglašavaju da su ljudi rođeni iz greha – budući da nam život daju žene. Jedino ukoliko se potčinjavamo pravilima patrijarhata, mogu nam ga ponovo dati i oni – muškarci. Nije čudno što nas sveštenici u suknjama škrope tečnošću koja bi mogla da predstavlja plodovu vodu, daju nam nova imena i obećavaju ponovno rođenje i večiti život. Nije čudno što sveštenstvo nastoji da žene i dalje drži daleko od oltara, baš kao što im se uskraćuje upravljanje sopstvenom moći reprodukcije. Simbolično ili stvarno, sve je to u funkciji kontrole moći svojstvene ženskom telu.

Od tada nikad više nisam osećala raniju

otuđenost ulazeći u patrijarhalnu versku gradevinu. Umesto toga, hodam vaginim kanalom (...)³

Naravno, da je i ova knjiga – napisana na kraju 20. veka – umalo podlegla muškoj-društveno-institucionalnoj cenzuri kao i većina ženskih radova. Naravno, kada su na većini vodećih mesta, kako u kulturi tako i u svim drugim oblastima, još uvek muškarci.

Ubrzo nakon što su *Vaginini monolozi* ugledali retku svetlost dana u ovim mračnim balkanskim krajevima, mlada glumica Jelena Golubović je režirala, opremila i postavila predstavu, *Vaginini monolozi*. Nakon četiri izvođenja, od toga tri u pozorištu Slavija, skinuta je s reportoara, uz obrazloženje uprave pozorišta da nije pribavila autorska prava izdavačke kuće koja je objavila prevod Iv Ensler.

Vlasnik izdavačke kuće i knjižare bio je na premijeri, i tada nije pominjao zahteve u vezi s autorskim pravima, izjavila je Jelena.

Jelena Golubović je završila Državnu akademiju umetnosti u Kijevu. Za ovu predstavu sama je uradila plakat, kostim, svetlo, izbor muzike, dramatizaciju, marketing, i odigrala ju je.⁴

Šta će se desiti sa nekim mogućim narednjim postavama ove predstave, videćemo. Možda će duže potrajati i svakako poprimiti neke druge svemirske dimenzije pod vodstvom muške ruke, a do tada, pridružiće se Iv Ensler i jedan monolog pokloniti ženama koje vole da usrećuju vagine.

ŽENA KOJA VOLI DA USREĆUJE VAGINE

Volim vagine. Volim žene. I ne razdvajam ih. Žene mi plačaju da njima dominiram, da ih uzbudim, da ih dovedem do orgazma. To nije bilo moje prvo bitno opredeljenje. Na protiv: počela sam kao advokat. No, u svojim kasnim tridesetim, prosto sam postala opsednuta željom da usrećujem žene. Bilo je mnogo nezadovoljnih žena oko mene. Onih koje nisu upoznale sreću koju donosi seks. Sve je započelo kao svojevrsna misija, a onda me je to potpuno zaokupilo. Postala sam veoma dobra u tome, takoreći brijačna. Prava umetnica. Počela sam da naplačjem svoje umeće. Ono je postalo neka vrsta zanimanja, profesije. Pravo za koje sam se školovala postalo mi je potpuno nezanimljivo i beznačajno.

Kad sam preuzela dominantnu ulogu, oblačila sam izazovnu odeću – čipku, svilu, kožu – i koristila razna pomagala: korbače, policijske lisice, konopac, vibratore, veštačke penise. Ničeg sličnog nije bilo u bavljenju potreskim propisima. Nije bilo takvih alki, uzbudjenja, a pri tom sam i mrzela tu dosadnu, uštogljenu, poslovnu odeću, mada je povremeno i sada oblačim ukoliko to zahteva neka posebna situacija u okviru mog novog zanimanja. Uvidam da se zaista može pokazati sasvim prikladnom. Najvažniji je kontekst. U pravničkim vodama nije bilo takvog pribora niti zavodljive, provokativne garderobe. Nije bilo vlaženja, niti misteriozne predigre. Nije bilo uzdignutih bradavica, bajnih usana, niti, što je najvažnije, zadovoljnog stenjanja. U svakom slučaju, ne takvog o komem govorim. Sada shvatam da je upravo ono bilo ključno; to nekontrolisano ekstatično uzdisanje kočačno me je dovelo u iskušenje i na izvestan način postala sam od njega zavisna; bilo mi je neophodno da usrećujem žene. Sećam se da sam se smejala kada sam kao devojčica posmatrala kako glumice u filmskim ljubavnim scenama ispuštaju neobične orgazmične zvuke. Postajala sam nekako čudno histerična. Nisam mogla da poverujem da te visoke, sramotne, neobuzdane glasove mogu da "proizvode" žene.

Čeznula sam da i sama tako stenjem. Vežbala sam pred ogledalom, snimala sopstveno "probno" dahtanje na magnetofoonsku traku, u različitim registrima i tonalitetima, kadkad s prilično operskom izdržljivošću, ponekad nešto uzdržanje, ili gotovo sasvim prigušeno. No, kad god bih preslušala traku, "predstava" je zvučala nekako "fals". *Bila je fals.* Neukorenjena ni u čemu istinski seksualnom, već jedino u mojoj želji da postanem seksualno biće.

Kad mi je bilo deset godina, prilikom jednog dugog putovanja automobilom, strašno mi se pripiškilo. Prošao je gotovo ceo sat pre nego što sam napokon dočekala da se ispisškim u toaletu male prljave benzinske stanice. Pri tom sam osetila takvo uzbuđenje i olakšanje da sam zaječala. Dakle, stenjala sam pišeći. Nisam mogla da poverujem da to zaista činim ja, i to na "Texaco" pumpi u sedištu Luižiane. Tada sam shvatila da je stenjanje povezano s nečim što želiš, ali što ne dobiješ odmah, već s izvesnim odlaganjem. Uvidela sam da su ti uzdisaji najbolji kad si zatečen, kad navru iz tog skrivenog, tajanstvenog dela tebe koji poseduje sopstveni

govor. Spoznala sam da je ječanje poseban jezik tog čudesnog "ničeg".

Otad sam stalno stenjala. To je uz nemiralo većinu muškaraca. Iskreno rečeno, plašilo ih je. Pošto sam bila vrlo glasna, nisu mogli da se usresrede na ono što su činili. To ih je ometalo u postizanju osnovnog cilja. Gubili bi fokus. A onda bi gubili i sve ostalo, pa bi stvar načisto propala. Nismo mogli da vodimo lubav na klasičnim mestima, odnosno u zajedničkim zgradama. Zidovi su bili suviše tanki. U mom soliteru postala sam predmet zgražavanja, i u liftu su svi u mene piljili s prezrenjem u očima. Muškarci su smatrali da sam previše žestoka; neki su govorili da nisam normalna.

Počela sam da se osećam neugodno zbog stenjanja. I odlučila sam da budem tiha i uljudna. Ječala sam u jastuk. Naučila sam da prigušim dahtanje, zatomim i zadržim kao što se sprečava glasno kijanje. A onda su me stigle glavobolje i drugi psihosomatski poremećaji povezani sa sresom. Kad sam gotovo izgubila nadu, otkrila sam žene. Naučila sam da se većini žena dopada moje ječanje – i što je još važnije, otkrila sam koliko je intenzivnije moje uzbuđenje kad ih dovedem do toga da glasno stenju. I to je postala neka vrsta strasti.

Otkruti ključ, oslobođiti usta vagine, razvezati ih, izazvati taj glas, tu neobuzdanu pesmu.

Vodila sam ljubav sa tihim ženama i provalazila to mesto u njima, a one bi doživljavale pravi šok zbog toga što su u stanju da puste taj iskonski, neuporedivi zvuk. Vodila sam ljubav i sa "glasnim" damama i uspevala da iz njih izvučem još prodorniji krik. Postala sam time opsednuta. Žudela sam da žene dovedem do stenjanja, da vodim tu igru poput dirigenta ili vođe muzičkog benda.

Osećala sam se poput istinskog terapeuta, iscelitelja, doktora. Bila je to delikatna disciplina. Trebalo je postići pravi tempo, pronaći tačno mesto odakle će stići taj specifičan uzdah zadovoljstva.

Ponekad se nalazio negde ispod farmarki, ali ja bih ga i preko njih napipala, ponekad bih mu se lukavo prikrala, ponekad pribegavala sili, ali ne istinskoj, gruboj, već odglumljenoj, znajući da partnerka priželjkuje moju dominaciju. Otprilike: "Ja ću da te vodim, ne brini, samo se udobno smesti i uživaj u putovanju." Kadkad bi se sve odigralo vrlo jednostavno. Otkrila bih željenu tačku pre nego što bi igra uopšte počela, prstima, slu-

čajno, dok bismo u kuhinji jele salatu ili piletinu. Koristim i specijalni pribor – volim te pomoćne stvarčice – kao i kad žene predam mnom same urade ono što će ih dovesti do toga da ječe od zadovoljstva. Pri tom se ne dam prevariti nekim minornim poluuzdahom. Uporno čekam sve dok se potpuno ne otvore, dok iz njih ne izđe njihovo najmoćnije, najžešće stenjanje, dok ne ostvare svoj maksimum.

Postoje razne vrste ječanja. Klitorisno (meko, pomalo muklo, koje ostaje na nivou usne duplje); vaginalno (koje su čuje kao grlen, dubok zvuk) i kombinovano klitorisno-vaginalno stenjanje. Umem da razlikujem uzdah koji je samo nagoveštaj onoga što sledi, neka vrste uvertire, potom onaj koji prethodi eksploziji i napokon onaj dubok, definitivan, prav. Tu su još elegantan (koji podseća na prefinjen smeh), onaj koji liči na improvizaciju rok-pevača, potom nešto što je gotovo bezglasno, tradicionalno, konzervativno, što se smatra "prigodnim". Mogu se čuti i zvuci koji gotovo podsećaju na otegnuto, versko pojanje, pa na uzvik planinara koji je osvojio važan vrh (zvući kao jodovanje ili "ju-hu"), pa "bebeće" stenjanje (poput gugutanja), onda nešto što zvuči kao pseće dahtanje, pa takozvani rođendanski usklik (sličan graji na kakvoj razuzdanoj žurki), zatim nesputano, ratoborno, biseksualno stenjanje (dubok, energičan, agresivan ton), pa mitraljesko štekstanje (pohotno i nastrano), pa ječanje u stilu operske dive i na kraju uzdisaj iznenadenja, prilikom trostrukog orgazma.

Nakon što sam završila ovaj komad, pročitala sam ga ženi koju sam svojevremeno intervjuisala. Delo je zapravo zasnovano upravo na tom razgovoru. Ona, međutim, nije smatrala da ono što sam napisala ima bilo kakve veze s njom. Komad joj se svideo, ali sebe nije pronašla u njemu. Smatrala je da sam na neki način ipak izbegla da govorim o vaginama i da ih i dalje opredmećujem. Čak je i poglavje o ječanju doživela kao vrstu njihovog objektivisanja zato što je potpuno odvojeno od svega ostalog što čini i vaginu i ženu. Način na koji lezbejke vide vagine umnogomo je drugačiji, objasnila mi je.

Pošto tu lekciju očigledno nisam savladala, zamolila sam je za još jedan intervju.

"Budući da sam lezbejka", rekla je, "želim

da počnemo od onoga što je najvažnije s lezbejske tačke gledišta, a ne da se uklapamo u heteroseksualni kontekst. Nisam se opredelila za seksualno opštenje sa sopstvevim polom zbog toga što sam osećala odvratnost prema suprotnom. Ne! Muškarci, naprosto, nikad nisu ni bili predmet mog interesovanja ili poređenja sa ženama. Neophodan je razgovor o ulazeњu u vagine. Bez toga, priča o lezbejskom seksu nema nikakvog smisla", insistirala je.

"Evo šta podrazumeva žensko-ženski čin. Ona je u meni. Ja sam u sebi. Tucam samu sebe zajedno s njom. U meni su četiri prsta; dva su njeni, dva moja."

Nisam sigurna da sam uopše želela da pričam o seksu. S druge strane, kako mogu da govorim o vaginama ukoliko ih ne predstavim na delu? Brinu me mogući "golicavi" aspekti i eventualno korišćenje teksta u neželjenje svrhe. Da li govorim o vaginama da bih seksualno uzbudila publiku? I da li je to nešto ružno?

"Pošto smo lezbejke, pozajemo vagine", produžila je. "Dodirujemo ih. Ližemo. Igramo se s njima. Nadražujemo ih. Uočavamo kad se partnerkin klitoris ispuči. Kao i kad nabubri naš."

Uviđam da mi je neprijatno dok slušam. Razlozi su različiti: uzbuđenje, plašljivost, njen ljubav prema vaginama i lagodnost s kojom o tome priča, moja distanciranost i užasnutost pri pomisli da sve to treba da izgovorim pred vama, publikom.

"Volim da se poigravam s rubovima vagine", kaže, "prstima, zglavcima, nožnim prstima, jezikom. Volim da u nju udem lagano, veoma lagano, a potom da tri prsta stavim u nju..."

"Tu su i druge telesne šupljine, drugi otvori, usta na primer. Dok mi je šaka slobodna, istovremeno držim prste i u partnerkinim ustima i u njenoj vagini i osećam kako se pomeraju, i vlažna usta i vlažna vagina, usisavajući moje prste."

Shvatam da ne znam šta je prikladno. U stvari, čak ne znam ni šta bi ta reč trebalo da znači. Ko odlučuje o tome šta je podesno. Tako mnogo sam naučila iz njene ispovesti. I o njoj i o sebi.

"Onda se i sama ovlažim", priča. "Moja partnerka može da uđe u mene. Mogu da proverim koliko sam mokra i da joj dopustim da svojim prstima uklizi u mene, moja usta, moju vaginu, svejedno. Potom izvlačim njenu šaku iz sebe. Zatim se tarem o njeni koleno

da bi i ona osetila moje uzbudjenje. I dalje klizim niz njenu nogu sve dok mi se lice ne nađe među njenim butinama."

Da li razgovor o vaginama uništava misteriju, ili je i to samo još jedan mit koji vagine drži u tami, kao večite nepoznance i večito nezadovoljne?

"Moj jezik je na njenom klitorisu. Moj jezik odmenjuje moje prste. Moja usta ulaze u njenu vaginu."

Izgovaranje ovih reči zvuči tako nepristojno, opasno, previše otvoreno, neposredno, direktno, detaljno, nemoralno, žestoko, životno.

"Moj jezik je na njenom klitorisu. Moj jezik odmenjuje moje prste. Moja usta ulaze u njenu vaginu."

Voleti žene, voleti vagine, upoznati ih i dodirivati, prihvati sebe i spoznati šta smo i šta nam je potrebno. Zadovoljiti sebe, pokazati svojim ljubavnicima kako da nas zadovolje, biti u svojim vaginama, glasno govoriti o njima, pričati o njihovoj žudnji i njihovom bolu, usamljenosti, raspoloženju i učiniti ih vidljivim kako ne bi bile izložene zaboravu, pustošenju i potcenjivanju i kako naše središte, naša vitalna tačka, naš motor, naše sanjarenje ne bi više od nas bilo odvojeno, ili osakaćeno, obamrlo, slomljeno, nevidljivo ili posramljeno.

"Treba da govariš o ulaženju u vagine", ponovila je.

"Pa, hajde", rekla sam, "uđi."⁵

1. Iv Ensler, Vaginini monolozi, str. 25

2. "U Sjedinjenim Državama svake svake godine se zabeleži pola miliona slučajeva silovanja; sto miliona žena u svetu genitalno su osakaćene..." Iv Ensler, Vaginini monolozi, str. 17

U verske svrhe devojčicama se odseca klitoris ili klitoris sa delom usmina ili cele usmine. Nekad se usmine zašivaju žicom ili spajaju trnjem čime se 'ženska pohotna priroda ublažuje'. Da li treba naglašavati do kakvih zdravstvenih komplikacija ovaj uglavnom nestručno izveden zahvat dovodi. Klitoridektomija se još uvek sprovodi u nekim afričkim i azijskim oblastima. Obrezivanje je kao travčiću spasa koristila i medicina primenjujući je nad lezbejkama, kao preventivu, a i kaznu za masturbaciju. 'Lečenje' je podrazumevalo spaljivanje, obrezivanje klitorisa ili zašivanje usmina. Ovakvi 'tretmani' nisu primenjivani u slučajevima muške masturbacije.

3. Gloria Steinem, Vaginini monolozi - Predgovor, odlomci, str.10, 12,13

4. BLIC, 24. jun 2000, Zaviri među svoje noge

5. Iv Ensler, Vaginini monolozi - Žena koja voli da usrećuje vagine, str.91-102

Žana

49

KLOPKA DUŠE

(“Pismo Amazonki” Marine Cvetajeve u svetlu romanse sa Sofijom Parnok)

"Pismo Amazonki" je malo poznato delo Marine Cvetajeve koje je pronađeno slučajno i objavljeno tek nakon njene smrti. Oko njega su zapravo započele i prve rasprave o Marininoj seksualnoj orientaciji, mada se lezbejski motivi direktno ili indirektno provlače kroz mnoge, čak i vrlo rane, stihove i prozu. Ovo "Pismo" je razrešilo mnoge nedoumice, tako i adresata ciklusa "Prijateljica" (napisanog 1914. g. i nešto kasnije objavljenog u sastavu zbornika "Mladalački stihovi") koji se dosta dugo skriva pod tajanstvenom zavesom zamenice "Vi" i koji je, ustvari, bila žena.

"Pismo" je zamišljeno kao otvoreno pismo, tj. bilo je namenjeno nepoznatom pariskom časopisu, u kojem je, po svemu sudeći, u to vreme (30-tih godina kada je Cvetajeva živela u Parizu) u nastavcima izlazio roman Natali Barni, koji se doticao teme lezbejske ljubavi i na koji ovo pismo predstavlja neku vrstu odgovora. Nisam uspela da dođem do podataka o tom romanu i o sadržaju se da naslutiti samo iz cvetajevskog odgovora, ali se već nakon prvih redaka ne naslućuje nikakva polemika, niti službeni stil otvorenog pisma, već čitava poema o ljubavi i patnji. Zar bi Cvetajeva i mogla drugačije! Roman Natali Barni je, očigledno, probudio u Cvetajevu neke uspavane, ali veoma bliske i proživljene motive, nagnao je da svede neke račune... Na žalost, mnogi dnevnički zapisi i pisma iz perioda ženskih romansi Cvetajeve nisu sačuvani i zato je ovo "Pismo" jedini dokument, gde se nedvosmisleno i jasno iznose činjenice koje su u drugim njenim delima uglavnom prikrivene višezačnošću pesničkog jezika.

Ono što se ni u "Pismu" ne da odmah naslutiti, što se krije u brojnim cvetajevskim crticama, prečutima, aluzijama i nedovršenostima misli i rečenica, što na prvo čitanje liči na impresionističku sliku punu mrlja koje, doduše, bude poznate asocijacije, ali ipak ostaju zagonetka, lako se može odgometnuti prisećanjem nekih momenata iz života Cvetajeve. Neko ko to nije doživeo ne može tako

50

pisati! Iz svakog retka izbijaju osećanja: čas ljubav, čas sažaljenje, čas mržnja, čas poricanje, i sve uloge su toliko proživljene i izmeseđane da nekad, ne gubeći iz vida očiglednost autobiografičnosti, ne raspoznajemo odmah samu Cvetajevu.

U želji da se stvori jasnija slika, prvo ime koje se nameće je ime Sofije Parnok. Sa Sonjom je Marina imala kratku, ali veoma bogatu romansu, koja je ostavila velikog traga u životima obe žene i možda više u Marininom, jer takav uzlet emocija više nikada nije doživelja. Dovoljno je pročitati njene stihove iz tog perioda (od oktobra 1914. do februara 1916. godine), tu istu, pomenutu "Prijateljicu". Oni se po snazi teško mogu meriti sa stihovima koji imaju druge adrese. U njima ljubav ima konkretnе obrise i doživljava je toliko neposredan, čak scenski, kao da se sve odvija pred nama. Takav utisak se stiče zahvaljujući i hronološkom redosledu stihova u ciklusu koji da naslutiti mnoge detalje. Ali bolje da to kaže sama Cvetajeva:

Zar mogu da zaboravim
Taj miris White Rose i čaja,
I severske figurice
Nad kaminom što se puši...

Ja bejah u raskošnoj haljini
Pozlaćenih rubova,
Vi – u pletenoj crnoj jakni
Sa krilatom kragnom.

Sećam se sa kakvim ste ušli
Licem, bez imalo boje,
Kako ste ustali, grickajući prste,
Naslонivši u stranu glavu.

I čelo vaše nadmeno,
Pod težinom riđeg šlema.
– Nit žena, nit dečak –
Ål' nešto jače od mene!

(28. januar 1915)

Srce odmah reče: "Mila!"
Sve sam ti – naslepo – oprostila,
Ne znajući ništa – čak ni ime!
O, voli me, o, voli me!

Vidim po toj liniji usana,
Po nadmenosti ocrтаној,
Po teškim istupima čela,
Ovo srce se na juriš osvaja!

Haljina – poput crnog svilenog pancira,
Glas sa blagom promuklošću cigana,
Sve mi se u tebi dopada, –
Čak i to što nisi lepotica!

Lepoto, nećeš svenuti za leto!
Nisi cvet, no čelična stabljika,
Zlija od zloga, oštira od oštirjega,
Odvezena – sa kakvog Ostrva?

Opalom se kitiš ili igraš prutićem, –
U svakoj žilici, svakoj koščici,
U formi svakog zlog prstića, –
Nežnost je žene, drskost mladića.

Svim podsmesima stihova pariram,
Tebi i svom svetu otkrivam,
Sve što nam je u tebi predodređeno,
Neznanko, sa čelom Betovena!

(14. januar 1915)

ili ovi, iz istog ciklusa:

ja Vas volim! – kao olujni oblak
nad Vam je – greh!
Zato što ste podrugljivi i žarki
I bolji od svih.

Zato što su nam životi – razni
U tami puteva,
Za vaše nadahnute sablazni
I tminu sudbine,

Za to, što će Vama, moj demone uzdignuta
čela,
Reći zbogom,
Za to što Vas – makar stradao nad grobom! -
Više niko neće spasti.

Za ovu drhtavicu, za to što – da li je sve
Samo san? –
Za ovu ironičnu divotu
Što niste on.

(16. oktobar, 1914)

Ime Sofije Parnok je skoro zaboravljen u ruskoj književnosti, mada je dosta pisala i u svoje vreme, 20-tih godina prošlog veka, uživala ugled pesnikinje i kritičarke. Ona je uvela Cvetajevu u peterburški poetski svet, gde je Marina po prvi put govorila stihove na poetskim večerima (jedno takvo veče opisala je kasnije u priči "Neovdašnje veče"), upoznaju je sa urednicima "Severnih zapisa",

gde je objavljivala pesme i prevode. U poslednje vreme o Parnok je napisano dosta studija i njenom imenu je vraćen status koji zaslužuje kao prva talentovana Safo u ruskoj književnosti. Kroz njene pesme struji duboko usamljena i tragična duša žene koja je čitavog života tražila i ne nalazila ljubav. U "Pismu Amazonki" njen lik je lako raspoznati u liku "starije", kroz "napuklost glasa, koja odaje sve unutra potisnuto", u "devi-demonu", sa pogledom koji nema dna, u drvetu koje ne luta nikad, u osamljenosti, najzad, predodređenosti na život u zemlji izbrojanih koraka, odakle se vidi sve, a ne može ništa. U liku Ostrvljanke. Svi ovi motivi šreću se i u pjesmama Cvetajeve posvećene Parnok.

Marina Cvetajeva

PISMO AMAZONKI

Pročitala sam Vašu knjigu. Bliski ste mi kao sve žene koje pišu. Nemojte da Vas zbujuje ovo "sve", ne pišu sve, tek neke od njih.

Bliski ste mi kao svako originalno biće i, više od toga, kao svako originalno žensko biće.

Mislim na Vas od kad sam Vas videla. Pre mesec dana? U mladosti mi je duša gorela da se iskaže, sve sam se plašila da će ispuštiti talas koji mi je izmicao i odnosio me drugome i plašila sam se da više neću voleti, da više ništa neću spoznati. Sada već nisam tako mletačka i naučila sam da ispuštam skoro sve – nepovratno.

Možeš reći sve – a da ne otvorиш usta, možeš dati sve – a da ne pružiš dlanove. To je izopštenost koju Vi nazivate malografskom vrlinom i koja je – da li je malografska, da li je vrlina – glavni pokretač mojih postupaka. Pokretač? To odbijanje? Da, jer je za obuzdavanje snage potrebno beskonačno više napora, nego za njen slobodno ispoljavanje – za šta nije potreban nikakav napor. U tom smislu je svaka organska aktivnost pasivna, a svaka jasnovideća pasivnost aktivna (ispoljavanje je pokoravanje, a obuzdavanje zapovest). Šta je teže: držati trkača ili ga pustiti da trči i, pošto smo mi taj trkač, šta je od toga teže: uzdržavati se ili dati srcu volju? Disati ili ne disati?

Sećate li se dečje igre kad pobepuje onaj

ko najduže odsedi u zatvorenom sanduku?

Ostvariti? Dati sebi volju? Svako svoje odbijanje doživljavam u sebi kao zemljotres. Ja sam sama zemlja koja se trese. Odbijanje? – Okamenjena borba.

Moje odbijanje ima još jedno ime: ne spuštam se do bilo bilo kakvog osporavanja uobičajnom poretku stvari. Običan poredak stvari u našem slučaju? Pročitati Vašu knjigu, zahvaliti Vam se tupim rečima, videti Vas ponекад kako se "osmehujete nevidljivim osmehom". Baš kao da niste ništa napisali, a ja nisam ništa čitala: baš kao da ništa nije bilo.

Ja bih mogla tako, ja još uvek to mogu, ali ovog puta – ne želim. Saslušajte me. Nije potrebno da mi odgovarate – samo saslušajte. Ja Vam zadajem ranu pravo u srce, u srce Vaše vere. Vaše stvari. Vašeg tela, Vašeg srca.

Lakuna u Vašoj knjizi je jedinstvena, ogromna: da li je svesna ili ne? Uostalom, ja ne verujem u odsustvo namere kod mislećih bića, još manje kod mislećih pisaca, i sasvim u odsustvo namere kod žene-pisca.

Ta Lakuna, ta praznina, ta crna praznina je – Dete. Vi joj se stalno vraćate, nadomešćujete njome ono što prečutkujete o njenoj suštini, rasejavate je na sve strane, samo da je ne bi ostvarili u tom vapaju, koji prečutkujete.

Taj vapaj – zar nikada niste imali priliku bar da ga čujete? "O, kad bih mogla imati od tebe dete!"

I ta ljubomora, jarosna i jedinstvena na celom svetu, neumoljiva, jer je neiscrpna, neuporediva sa tom "normalnom", neuporediva čak sa materinskom. Ta ljubomora, predosećanje neizbežnog raskida, taj pogled široko otvorenih očiju, zaustavljen na detetu, koje će ona poželeti u nekom momentu i kojeg joj vi, voljena, nećete moći dati. Taj pogled, ustremljen na buduće dete.

"Oni koji vole nemaju decu. Da, ali oni ginu. Svi. Pomeo i Julija; Tristan i Izolda, Amazonka i Ahiles, Zigfrid i Brunhilda (oni koji moraju biti ljubavnici, razdvojeno-spojeni, čija se ljubavna razdvojenost pretvara u najsavršenije jedinstvo...) i mnogi, mnogi drugi. U svim pjesmama, u svim vremenima, na svakom mestu. Oni nemaju vremena za budućnost koja je dete, oni nemaju dete, jer nemaju budućnost, oni imaju samo sadašnjost – svoju ljubav i smrt što ih prati u stopu. Ginu oni ili gine ljubav (prerasta u prijatelj-

52

stvo, u materinstvo: starica Baskida sa svojim starcem Filemonom, carica Pulherija sa svojim starim detetom Afanasijem – isto su toliko čudovišni koliko i dirljivi).

Ljubavna ljubav – detinjstvo. Oni što vole su deca. Deca nemaju decu. Ili kao Dafnis i Hloja, mi baš ništa o njima ne znamo: čak ako i ostaju da žive, oni umiru: u nama, za nas.

Ne može se ljubavljvu živeti. Jedino što živi posle ljubavi je Dete.

I jedan drugi vapaj – zar i njega niste nikad čuli? "Kako bih želeta da imam dete – ali ne od muškarca!" Veseli uzdah mlade devojke, naivni uzdah stare dame i ponekad čak beznadežni uzdah žene: "Kako bih volela da imam dete – ali da je samo moje!"

I jednog dana, nasmejana devojka, koja ne želi ništa tupe u sebi, ne želi od njega i njega, a želi samo svoje, susreće na krvudavoj stazi svoje drugo ja, nju, koje se ne treba plašiti, od koje se ne treba braniti, jer joj ona ne može naneti bol, kao što je nemoguće (bar u mladosti) naneti samom sebi bol. Najprozračnija od svih pouzdanosti, koja će se pokolebiti već pri prvom udaru nepoverljivog pogleda priateljice, da bi nakon toga pala pod težinom udara sopstvenog, mržnjom ispunjenog srca.

Uostalom, nećemo previše istrčavati pred: u datom momentu ona je sretna i slobodna, slobodna da voli srcem, ne telom, da voli bez straha, da voli bez bola.

A kada se bol ipak dogapa, ispostavlja se da to uopšte nije bol. Bol je – stid, sažaljenje, griža savesti, odvratnost. Bol je – prevara sopstvene duše sa muškarcem, svog detinjstva – sa neprijateljem. A ovde nema neprijatelja, jer je tu još jedno ja, opet ja, nova ja, samo što je ona u meni spavala i probupena je tom drugom njom, evo ovom što je preda mnom, iznetom van mojih granica i najzad voljenom. Njoj nije bilo potrebno da se odriče sebe da bi postala žena, njoj je bilo dovoljno tek da pruži sebi potpunu slobodu (da se spusti do najdubljih svojih dubina) – tek da dozvoli sebi da bude. Bez lomljenja, bez kidanja, bez beščašća.

I – reč – granica:

O, ja! O, mila, ja!

O, ne! Uopšte ne iz stida ili odvratnosti napustiće ona priateljicu – zbog sasvim drugih stvari.

U početku – skoro šala: "Kakva čudesna beba!" – "Ti bi želeta jednu takvu?" "Da. Ne. Od tebe – da." "Ali..." Ali ja se šalim.

Zatim uzdah: "Kako bih želeta..." – "šta?" – "Ne, ništa". – "A ja znam, znam..." "Ti si se već dosetila. Ali samo tvoje..." Pauza.

"Još uvek o tome razmišljaš?" "Zato što si ti rekla. Ti sama o tome govorиш..."

Njoj više ništa nije potrebno, ali suviše toga, sve u njoj želi da uzvratи. "Htela bih da te volim malu."

Isto to govori žena: "Htela bih da te volim malu. Još tebe. Još jednu tebe. Tebe, koju sam stvorila." I najzad, – taj bezizlazni, očajni, neodoljivi vapaj: – "Dete od tebe!"

To što nikad ne biva. To što se ne može čak ni izmoliti. Može se moliti Majka Božija za dete od ljubavnika, može se moliti Majka Božija za dete od starca – o grešnom, o čudu – ali se ne moli o bezumnom. Spajanje iz kojeg je dete zasigurno isključeno. Stanje kada je dete nemoguće. Nezamislivo. Sve osim deteta. Kao na onom ručku Velikog Kralja sa plemićem: sve osim hleba. Velikog ženskog hleba nasušnog.

I uvek se, neizbežno, ta očajna želja javlja kod mlape, te koja je više ona. Starijoj nije potrebno dete, za njeno materinstvo postoji priateljica. "Ti si moja priateljica, ti si moj Bog, ti si – moje sve."

Ali mlapa ne želi da bude voljeno dete, već da ima dete da bi volela.

I ona, kod koje je sve počelo tako što nije htela dete od njega, završiće se željom deteta od nje. A pošto to nije moguće, ona će jednom otići, voljena i izmučena istinskom i nemocnom ljubomorom priateljice, – i jednom će se, slomljena, obresti u zagrljaju prvoga na kojeg naipe.

(Moje dete, moja priateljica, moje sve i – Vaša genijalna reč, madam, – moj ženski brat, nikada sestra. Imam utisak da se one plaše reči sestra, kao da ona može nasilno da ih spoji sa tim svetom iz kojeg su zauvek iskoraciše.)

ne voliš?" - "Ne, volim te, ali - ti ćeš otići."
Otići ćeš, otići ćeš, otići ćeš.

53

Treba reći da se starija više boji, nego što mlapa želi dete. Starija kao da samovoljno stvara očajanje prijateljice, pretvarajući njenu radost u uzdah, uzdah u želju, želju u opsesiju. Opsesija starije stvara opsesiju mlape. "Otići ćeš, otići ćeš, otići ćeš. Želiš ga imati od mene, poželećeš ga od prvog na kojeg naipeš... Opet razmišljaš o tome... – Pogleđala si u onog muškarca. Zašto ne bi bio otac tvom detetu! Odlazi, ja ti ga ne mogu dati..."

Naši strahovi podsećaju, naši strahovi sugerisu, naše opsesije se ostvaruju. Prinudeno da čuti, mlapa neprestano razmišlja o detetu, ona ne vidi ništa oko sebe osim mlađih majki sa decom na rukama. I misao da ih ti nikada nećeš imati, jer nikada, nikada nećeš od nje otići. (Baš u tom trenutku ona je napušta).

Dete je njena opsesija od koje više ne može da odvoji pogled. Saterano u čošak, ono joj se javlja pred očima, kao davlenik. I treba biti slep i ne videti ga. I ona, počevši od želje za detetom od nje, završiće željom deteta od bilo koga: čak od njega, kojeg mrzi. Tako se on iz mučitelja pretvara u spasitelja. A prijatelj – u neprijatelja. I vraća se vetr na krubove svoje...

Dete u nama počinje mnogo pre svog početka. Postoje trudnoće koje se mere godinama nade i večnostima beznapa.

A sve drugarice se udaju. I muževi tih drugarica su tako veseli, tako otvoreni, tako bliski... I misao da će i ja...

Zazidana.

Živa sahranjena.

A prijateljica i dalje nastoji. Aluzije, sumnje, prebacivanja. Mlapa: "Znači, ti me više

Pre nego što ode, ona će poželeti da umre. A zatim, kad sasvim umre, ništa ne shvatajući, ne želete ništa, ne razmišljajući ni o čemu, pokrenuta samo jednim i trostvenim životnim instinktom – mladost, trajanje, utroba – najednom će začuti svoj smeh i šalu – u vreme sastanaka na drugom kraju grada, koje nikada ne propušta, i života – nevažno s kim – sa mužem drugarice ili potčinjenim oca, samo da to ne bude ona.

Muškarac posle žene, kakva jednostavnost, kakva dobrota, kakva otvorenost. Kakva sloboda! Kakva čistota.

Onda će uslediti kraj. Početak ljubavnika? Potraga za ljubavnicima? Postojanost muža?

Biće Dete.

Ja ispuštam krajnje redak slučaj: žena bez želje za materinstvom.

Ispuštam i banalan slučaj: gospopica, razvratna po prirodi ili po modi, nepopravljivo je ništavno stvorenje koje živi za uživanje.

Takope ispuštam redak slučaj duše koja pati, koja u ljubavi traži drugu dušu, pa je stoga osupena na ženu.

I veliku ljubavnicu, koja u ljubavi traži ljubavnu ljubav i prihvata bogatstvo svuda gde ga nalazi.

I klinički slučaj.

Ja posmatram normalni, prirodni i životni slučaj mlađog ženskog bića koje se boji muškarca, ide ženi i želi od nje dete. Bića koje izmepu tupina, ravnodušnosti i neprijatelja, oslobođioča i voljene, zbog koje mora u sebe da potiskuje, bira na kraju krajeva neprijatelja.

Koje želi dete više od ljubavi.

Koja više voli svoje dete od svoje ljubavi.

Jer dete je uropena datost, ono je u nama još pre ljubavi, pre voljenog. Njegova želja za postojanjem otvara naš zagrljaj. Devojka (ja govorim o stanovnicima severnih krajeva) uvek je još mlada za ljubav, ali nikada za dete. U trinaestoj ga ona već sanja.

54

Uropena datost, koja nam mora biti pružena. Jedne počinju od ljubavi prema onom koji pruža, druge završavaju ljubavlju prema njemu, treće time što ga trpe, četvrte – time što ga više ne trpe.

Uropena datost, koja nam mora biti pružena. Onaj ko nam je ne pruža – oduzima je.

I evo je već okupirane novim obavezama i brigama, ispunjene mržnjom prema toj koju će – nezahvalna, kao svi koji su prestali da vole, i pristrasna, kao svi koji vole, od sada nazivati greškom, mladosti.

Više je niko neće prevariti.

Ne ljutite se na mene. Ja govorim Amazonki, a ne belom liku žene, koji me ni o čemu ne pita. Koja mi nije dala knjigu, već je sama napisala.

Da niste uopšte spominjali dete, ja bih to shvatila kao namerno izostavljanje, poslednje odricanje putem prečutkivanja, čvorugu, koju bih poštovala. Ali Vi mu se vraćate i odbacujete ga kao loptu: "S kojim pravom oni stvaraju i ruše život? Dva deteta – dve ne-pažnje" itd.

To je jedina greška, jedina rana, jedina laž u tom savršenom jedinstvu, koje predstavljaju dve žene koje se vole. Nemogućnost protivljenja ne iskušenju muškarca, već potrebi za detetom.

Jedina slabost koja podriva celu stvar. Jedina rana na koju se ustremljuje čitav neprijateljski korpus. Neka jednom i postane moguće imati dete bez njega, ali nikada nećemo imati dete od nje, malu tebe za ljubav.

(Usvojena čerka? Ni moja, ni tvoja? Pa još i sa dve majke? Neka već priroda čini ono što čini dobro.)

Dete: jedina rana koja podriva celu stvar. Jedino što spašava muškarce. I čovečanstvo.

Suviše je jedinstvena celina. Suviše je jedinstveno jedinstvo. ("Dvoje će biti jedno". Ne – dvoje će biti troje). Put u nikuda. Čoršak. Vratimo se po našem tragu.

Budi ti triput lepa, budi triput Jedina – prva nula će te prevazići. Nula, koji će biti blagosloven. A ti ćeš biti prokleta.

"Pa to je isti slučaj kada se i od muškarca ne može imati dete. Treba li ga zbog toga ostaviti?"

Pojedini slučaj ne treba ravnati sa slučajem isključivim. čitava vrsta, čitava suština, čitava stvar je osupena u svakom slučaju ljubavi mepu ženama. Ostaviti neplodnog zbog njegovog plodnog brata – nije isto što i ostaviti zauvek neplodnu zbog zauvek plodnog neprijatelja. Tamo se ja oprštam od jednog, a ovde se oprštam od čitave vrste, od čitave stvari, od svih žena – u jednoj.

Smena objekta. Smena obale i sveta.

O, ja znam da to ponekad traje do same smrti. Dirljiv i strašan prizor na divljoj obali Krima dve dame, već ostarele, koje su proživele život zajedno. Jedna je sestra velikog slovenskog mislioca koji se danas mnogo čita u Francuskoj. To isto svetlo čelo, te iste oči u kojima se ogleda bura, iste pune i ogođjene usne. I oko njih je bila praznina, još praznija nego oko ostarelog "normalnog" para bez dece, praznina koja još više otupuje, još više pustoši.

I samo, samo zato je prokleta vrsta.

Može biti da još i užas tog prokletstva, ako je mlapa duboko biće, nagoni ovu da ode.

"Šta će reći ljudi" nema nikakvog značaja, ne treba da ima nikakvog značaja, jer sve što oni govore, govore iz zlobe, sve što vide, vide zlobno. Zlim okom zavisti, radoznalosti, ravnodušnosti. Ljudi nemaju šta da kažu, oni su ogrezli u zlo.

Bog? Jednom i zauvek: Bog nema šta da traži u telesnoj ljubavi. Njegovo ime, dodato ili suprotstavljenio bilo kojem voljenom imenu – muškom ili ženskom – zvuči bogohulno. Postoje stvari koje se ne mogu meriti: Hristos i telesna ljubav. Bog nema šta da traži u svim tim napastima, osim da nas od njih izbavi. On je rekao jednom i zauvek: "Volute mene, koji sam Večan. Sve ostalo je prolazno". Neizmerna, neiscrpna prolaznost. Već time što volim čoveka takvom ljubavlju ja izdajem Onog ko je zbog mene i zbog drugih primio smrt na krstu druge ljubavi.

Crkva ili Država? Oni nemaju prava da se bune sve dok teraju i blagosiljavaju hiljade mlađica na mepusobna ubistva.

Ali šta će reći i šta o tome govori priroda, jedini sudsija naših fizičkih odstupanja. Priroda kaže: ne. Zabranjujući to u nama, ona brani samu sebe. Bog, zabranjujući nešto u nama, čini to iz ljubavi prema nama, a priroda, zabranjujući, čini to iz ljubavi prema sebi, iz mržnje prema svemu što nije ona. Priroda jednako mrzi i manastir i ostrvo na kojem se obrela Orfejeva glava. Ona nas kažnjava izopštenošću. Ali mi u manastiru imamo Boga da ga molimo za pomoć, a na Ostrvu – samo more da se utopimo.

To Ostrvo je zemlja koje nema, zemlja koja se ne sme napustiti, zemlja koju moraš voleti, jer ti je supena. Mesto s kojeg se vidi sve i odakle ne smeš ništa.

Zemlja izbrojanih koraka. Čorsokak.

Ta velika nesretnica, koja je bila velika poetesa, nije mogla odabrati bolje mesto za svoje openje.

Bratstvo gubavaca.

Izvan-prirodno. Ali kako se to dešava da devojka, to spontano biće, skreće sa staze tako potpuno i bez osvrтанja?

To je klopka Duše. Obrevši se u zagrljaju starije, mlapa ne upada u klopku prirode, niti u klopku voljene, koju tako često zamišljaju kao sablaznitelja, lovca, kao divlju zver, i vampira, mada je ona skoro uvek uzvišeno biće, čija se sva prestupnost sastoji u tome što "prati dolazak" i, istračavajući napred, prati odlazak. Ona upada u klopku Duše.

Ona želi da voli – ali... ona bi volela ako bi... I evo je u naručju priateljice, sa glavom na njenim grudima, gde živi duša.

Treba li je odgurnuti? Upitajmo starce i mlađice.

...Zatim – susret. Slučajan i neizbežan, jer iako odsad borave u različitim svedovima, zemlja je još uvek jedna: ta po kojoj hodaju.

Udarac u srce, plima i oseka krvi. I prvo i poslednje ženino oružje, kojim razoružavaju, veruju da razoružavaju samu smrt – njen jadni preostali ponos – drhtav i već crven žilet – osmeh. Zatim – plitak potočić nerazgovetnih zvukova, što se mepusobno sudaraju, kao talasi o obalske kamenčiće. Šta je rekla?

Ništa, zato što ova druga ništa nije shvatiла, kao što se nikad ne shvataju prve reči (...) I ova druga, otkidajući pogled od uznemirenih usana, shvata da ta uznemirenost ima svoj smisao: ...deset meseci... nova ljubav... ja sam mu najdraža... on ima težinu... (gutaj, gutaj, gutaj još, gutaj sve – za sve što si mi uradila (...)!)... Kažem – on ima težinu... (Težina veća od same zemlje, teža od čitavog okeana – na srce Starije).

Kakva naslada osvetom! I ta mržnja u očima! Mržnja konačno oslobođene robinje. Naslada što je zgazila nogom srce.

I evo, plitki potočić je konačno zaustavljen – samo lagano i raspevano, kristalno užbuđenje: "Dopite nam u goste, da nas vidite, muža i mene..."

Ona nije ništa zaboravila. Ona sve isuviše pamti.

Zatim kupanje: svakodnevno i sveto.

Očigledna – i skoro cinična – pobeda muškog. Jer će uskoro sin, neizostavno sin, kao da priroda, goreći od nestripljenja da uzme ono što joj pripada, ne želi da se rastače na čerku. I, ne ti, malena – izmoljavana i nemoguća – već maleni on, koji hoda sam po sebi, koji je došao ne zato što je zakazan, već narepen, jednostavan rezultat (grandiozni cilj!).

Ona druga, hvatajući se za poslednju nadu ili ne znajući šta da kaže: "On liči na tebe". – "Ne" (suvo i odsečno). Suvo i odsečno ime. I poslednja strela zajedno sa kojom nestaju

možda poslednje kapi tog moćnog otrova što se zove ljubav.

"On liči na oca. Isti otac." U toj osveti postoji naročita vulgarnost. Ona bira najbanalnije reči da naglasi razdor (gleđaj sad ovu normalnu, koju si volela). Izbor ili instinkt? To se dogapa samo od sebe, ona čuje svoje reči (kao što je nekada davno čula svoj smeh...). Zatim, pred kraj čina, kad je Mojsije spasan i povijen, ona mu daje dojku i – najveća osveta – hraneći ga, lovi ispod poluspuštenih trepavica u očima starije iskrigu zavisti, skrivenu u oblaku razneženosti. Jer u dubini svake žene, čak u dubini svakog čudovišta, postoji... Uostalom, mepu ženama nema čudovišta.

Za tu iskrigu, za taj osmeh – ona zna, ali iz nekih razloga ne podiže pogled.

Ako je muž delikatan, on je nikada neće upitati:

"O čemu si se zamislila?"

Kad ova ode, ona će, možda, poželeti da lupa glavom o zid.

Kad ova ode, ona možda neće poželeti nežnost.

Ako je muž delikatan, on je neće istog momenta zagrliti, već će malo sačekati sa zagrljajima dok ova ne ode. Zauvek.

(Zbog čega li je dolazila? Da bi sebi nanela bol. Ponekad je to jedino što preostaje.)

Kasnije će biti drugi susret, kontra-susret, kasnije će biti plaćanje.

Ta ista zemlja (osim nje ne vredi ništa ni pominjati, jer sve što se dogapa, dogapa se unutra).

Ista publika i slušaoci. (Poslednja osveta prirode: za to što su bile suviše jedinstvene, suviše jedno, suviše sve jedna drugoj, one će se od sada vipati samo mepu ljudima.)

Isto vreme: večne mladosti, dok još traje.

"Gle, zar ono nije tvoja prijateljica?" – "Gde?" – "Eno je, ide sa crnkom obučenom u plavo."

Još ne pogledavši, ona već zna.

I već ljudski talas, mnogo neljudskiji i silovitiji od morskog, nosi je, nosi...

Ovog puta počinje starija: "Kako ste? (i ne sačekavši, ne saslušavši) – Dozvolite da

Vam predstavim svoju novu prijateljicu, madmazel takvu i takvu..." (Ime.)

Ako je prepašnja, kojoj ispod rumenila nije ostalo kapi krvi, bila plavuša, nova, ova što ju je zamenila, neizostavno će biti crnka. Sama gracija je sama snaga. Posmrtna vernost? Želja potpune smrti? Ili poslednji udarac misrda po uspomenama? Ozlojepenost na svetlu boju kose? Ubijanje plavuše crnkom? Takav je zakon. Pitajte za odgovor muškarce.

Postoje pogledi koji ubijaju. Ovde ih nema pošto se crnka udaljava zdrava i čitava pod ruku sa starijom – voljenom. Okružujući je plavim talasima svoje duge haljine i fizički odvajajući onu što ostaje svom nepremostivošću mora.

A noću, naginjući se nad zaspalim obožavanim: "Ah, Han, kad bi ti znao, kad bi ti znao..."

Ne onog dana kad se dete rodilo, već danas, posle tri godine, ona je saznala čega ju je koštalo.

Dok druga bude mlada, uvek će je vipati u pratinji žive senke.

Crnka će se promeniti: opet će postati plavuša ili ripokosa. Crnka će otići, kao što je otišla plavuša. Kao što odlaze sve hodočasnice svom – uvek istom – cilju, predahnuvši pod drvetom, koje ne luta nikad.

Sve će one proći. Sve bi tako prolazile da nije... Ali ni mladost nije večna.

Starija! Pokušajmo da je zamislimo. Ostrvo. Zauvek oprezna. Majka koja gubi jednu za drugom sve svoje kćeri, koja ih gubi zauvek, jer one samo što ne sklanjaju svoju decu od nje: ugledavši je na čošku, kradom će prekrstiti svetlu dečiju glavicu. Nioba, čije je žensko potomstvo istrebio onaj drugi surovi lovac. Večito na gubitku u jedinoj igri koja će se završiti. Posramljena. Prognana. Prokleta. Belo bestelesno privipenje čija se vrsta prepoznaće samo po onom znajućem, pre-

poznujućem i ocenjujućem pogledu (...) kad je ocenjivač poput idolopoklonika, a šahista – poput blaženog, – pogled sa mnogim slojevima različite dubine, kad se za poslednji uvek ispostavi da je pretposlednji, bez kraja, bez dna, beskrajan, jer je sam bezdan – neopisiv pogled, oboren hladnim osmehom izdvojenosti.

Mlade devojke se mogu prepoznati po osmehu, starice se baš po osmehu ne prepoznaju.

Mlade i stare, one su najviše – duša. Sve ostale koje imaju i telo se ne odnose na njih, ne odnose se na njih, ili se još uvek ne odnose.

Ona živi na ostrvu. Ona stvara ostrvo. Ona sama je – ostrvo. Ostrvo sa beskrajnom kolonijom duša. Ko zna, možda baš ovog momenta na Jamajci, tamo, na kraju sveta... devojka, dok savija u punpu svoju tamnu kosu...

Ovo "ko zna" – daje hranu.

I još je – najsigurnija stvar.

Ona će umreti usamljena, jer je suviše ponosna da voli psa, suviše je ispunjena prošlošću da bi usvojila dete. Ona ne želi ni životinje, ni siročad, ni drugarice, čak ni kompanjonku. Car David, grejući se beživotnom toplinom Avisage, bio je pokvarenjak. Ona ne želi kupljenu toplinu, pozajmljeni osmeh. Ona ne želi da bude ni krvopija, ni babica. Lako je muškarcu koji se, ostarivši, zadovoljava ostacima, dodirima ruku koje hrle drugim rukama, dodirima ramena koja traže drugo rame, osmesima koji lete drugim usnama – uhvaćenim, ukradenim slučajno. "Passez, fillettes, passez..."¹ Ona neće nikada biti siromašna ropaka na gozbi tupe mladosti. Ni prijateljstvom, ni poštovanjem, ni tom propašću naše sopstvene dobrote, ona neće poželeti da zameni svoju ljubav. Ona se neće odreći te blještave crnине, tog crnog oreola, opekotine – kruga, daleko magičnijeg od tvojeg, Fauste! – plamena minule sreće. Ni sva proleća je neće pokolebiti.

Čak i da se neka mlada sudari sa njom, kao što dete naleti na prolaznika ili stenu, ona će je propustiti kao prolaznika i ostaće nepokretna kao stena. Ostarivši, ova vatrena ljubavnica neće izgubiti svoju čistotu – iz čistog ponosa. Ta što je čitavog života uterivala strah, neće više želeti da plaši.

Mlada deva-demon se nikada neće pretvoriti u staru vešticu.

Blagonaklonost – snishodljivost – rastojanje.

"Passez vite, folles at belles..."²

57

Sous les murs d'une poudrière
Par les temps presque renversés,
La main devant votre lumière
Passez jeunes filles, passez.³

A on - on prolazi, po zakonu osvetljen svim njihovim prošlim svetionicima. A ona je obavijena oblakom mržnje.

Što nisu mogli s njom učiniti, s njenom fatalnom i prirodnom naklonošću, ni Bog, ni ljudi, ni njena sopstvena žalost – učiniće njen ponos. I ništa osim njega. I učiniće to tako dobro, da će večito-mlada, prepadnuta na smrt, majci: "Bojim se ove dame. Ona tako mračno deluje. čime joj se nisam dopala?..."

A druga će, kad je majka – ko zna zašto – odvede "dami", začuti glas čija napuklost odaje sve unutra potisnuto: "Vaša majka mi je govorila da imate smisla za slikarstvo. Treba razvijati svoj talenat, gospopice..."

Ona se nikada ne šminka, ne rumeni, ne podmlapuje, nikada se ne ispoljava i ne udešava, sve to ona ostavlja "normalnim" ostatelim damama, onima koje naočigled svih, uz blagoslov sveštenika, u šezdesetoj godini sklapaju brak sa dvadesetogodišnjim mlađicom. Sve to ona ostavlja sestrama Cezara.

1 fr. "Prolazite devojčice, prolazite."

2 fr. "Prolazite brže, zanosne i lepe"

3 fr. "Kraj zidina arsenala

Skoro razrušenog od vremena, –

Ruka, pred vašim sijanjem;

Prolazite mlade dame, prolazite."

Fatalno i prirodno stremljenje brda dolini, potoka – jezeru, (...)

Naveče čitavo brdo stremi visu. Naveče je ona sva – vis. Može se reći da njeni potoci teku nagore. Naveče ona pronalazi samu sebe.

58

...Zatim će jednog dana, nekada mlapa, začuti da je negde, na drugom kraju još uvek iste zemlje, starija umrla. Prvo će poželeti da napiše da bi saznala. Ali vreme koje žuri napred, zaustaviće pismo. Želja će ostati samo želja. "Hoću da znam" preći će u "htela bih da znam", a onda – u "više ne bih htela". "Pa šta ako je umrla? Pa i ja ću jednog dana umreti... – I odlučno, s dubokom iskrenošću ravnodušnosti: – Pa ona je umrla u meni, za mene – pre dvadeset godina?" Nije obavezno umreti da bi se umrlo.

K

C

L

T

U

R

A

F

I

L

M

1 фр. "Prolazite devojčice, prolazite".
2 фр. "Prolazite brze, zanosne i lepe."
3 фр. Kraj zidina arsenala

Skoro razrusenog od vremena, -
Puka, pred vasim sijanjem;
Prolazite mlade dame, prolazite.

Sa ruskog prevela: Žana

16. FESTIVAL LEZBEJSKOG I GEJ FILMA

Ljubljana, 26.11. – 03.12. 2000.

ŠAPAT MLADOSTI

Tajvan, 1997, drama, engl. podnatpisi
Scenario: Ko Su-Ching, Lin Cheng-Sheng
Režija: Lin Cheng-Sheng
Glavne uloge: Rene Liu Jing Tseng, Tsai Chin-Hsin
Fotografija: Tsai Cheng- Hui

Šapat mladosti je priča o mlađim devojkama istog imena Mei-Li (Lepa), o njihovom sigurnom i prijateljskom utočištu, koje su stvorile u lokalnoj bioskopskoj dvorani, gde počinju da rade zajedno. Osim istog imena i radnog mesta, ništa drugo nemaju zajedničko; jedna živi u bogatom centru grada sa rutinsko nesrećnim roditeljima srednjeg sloja, a druga u staroj kući na kraju grada, ali sa brižljivim ocem i bakom. U početku njihovi razgovori teku oko svakodnevnih porodičnih stvari, posla i škole. Međutim, vreme koje provode zajedno toliko ih zbliži da povedu razgovor i o svojoj intimi i ličnom istraživanju brojnih zabranjenih stvari, kao što su mlađiči, seks i menstruacija.

Njihovo druženje završava se erupcijom strasti i veseljem, jer strast, ljubav i prijateljstvo raspršuju prethodnu usamljenost, monotonom svakodnevnicu i pubertetske strahove. Na radnom mestu im polazi za rukom da stvore nebesa blizine, humora i strasne predanosti s kojim je moguće barem za trenutak zaboraviti na porodične trzavice i druge neizbežne teškoće.

Film koji istražuje mladost, nevinost i ljubav dve devojke na modernom Tajvanu, prefinjena je i osećajna priča ogromne pričovacke snage i lepote.

BLAŽENI KRVOLOČNI

Norveška, 1998, triler, engl. podnatpisi
118 min, 35 mm
Scenario: Axel Hellsternius prema romanu Ane Holt
Režija: Carl Jorgen Kionig
Glavne uloge: Kjerstil Elvik, Lasse Kolsrud, Anne Ryg
Fotografija: Kjell Vassdal
Muzika: Rain

59

Film predstavlja ekranizaciju jednog od najčitanijih romana Ane Holt, nekadašnje norveške ministarke pravosuđa, kojoj su vlastita iskustva pomogla u pisanju. To je zanimljiv i napet triler, u kojem lezbejka, detektivka Hane Vilhelmsen ulazi u trag neobičnom i grozovitom zločinu.

Jedne letnje noći policajci u Oslu krenu u otkrivanje neobičnih slučajeva, brojnih mesta natopljenih krvju a nigde nijednog leša. Tokom raspleta zagonekte detektivki Hana Vilhelmsen i Hakan dobijaju nov hitan slučaj – mlada studentkinja medicine je brutalno silovana u svom stanu. Zatim se iznenada pojavljuju svi leševi iz prethodnog slučaja – policija može da konstruiše sliku o divljačkom, rasističkom i seksualno motivisanom ubici.

H. Vilhelmsen nailazi na tragove, koji upućuju na zaključak da su slučajevi iskrslih leševa i silovane studentkinje povezani. Osim toga, ispostavljen je i njen lični život, jer saradnicima mora da razotkrije svoje lezbejstvo, a u pitanju je i uticaj koji detektivska služba ima na njenu partnersku vezu. Napeta kriminalaka u stilu onih o serijskim ubicama, proverenom skandinavskom mešanicom prikovaće vas za sedišta do kraja raspleta.

BOLJE OD ČOKOLADE

Kanada, 1999, romantična komedija, engl. podn. 98 min
Scenario: Peggy Thompson
Režija: Anne Wheeler
Glavne uloge: Wendy Crewson, Karyn Dwyer, Christina Cox
Fotografija: Gregory Middleton
Muzika: Graeme Coleman

Romantična lezbejska komedija, koja se većnom temom ljubavi bavi dinamično i osećajno.

Ssimpatična devetnaestogodišnja Megi, koja je studije prava upravo "obesila o klin", radi kao prodavačica u lezbejskog knjižara "Ten Percents". Kada je jedno veče odlazila

iz lezbejskog bara "The Cat's Ass", prešretne je grupa skinheda. Na sreću, u tom momentu iz minibusa izlazi putopisna umetnica Kim, mlada muškobanja (bučica) Meginih snova, i spasi je od skinheda.

Devojke se ubrzo zaljubljuju i uživaju u umetnosti, seksu i čokoladi.

Razigranu romansu pomućuje Megina mama Lajla vešću da se već drugi put razvodi. To nije sve. Odlučila je da se sa Meginim mlađim bratom Polom preseli njoj. Megi je preneražena, pogotovo što njena porodica ne zna da je propala studentkinja i lezbejka. Mada se priča usredsređuje na njeno razotkrivanje majci, pratimo i ljubavne zgodе drugih brojnih interesantnih likova. Megin mlađi brat Pol otkriva svoju tinejdžersku seksualnost, a njena majka ponovo doživljava svoju senzualnost.

Vlasnicu knjižare Frensis, povučenu lezbejku koja inače ima problema zbog optužbe o opscenosti knjiga u svojoj knjižari, zavodi Džudi, koja je nekada bila muškarac...

Film *Bolje od čokolade*, zgodna smesa komedije, romanse i seksa, prava je uspešnica o lezbejkama i ljubimac publike na brojnim filmskim festivalima.

SUSRET SA DŽULI

Kanada, 1998, drama, engl. podnatpisi, 91 min, 35 mm
Scenario: Jeanne Crepeau
Režija: Jeanne Crepeau
Fotografija: Michel Lamothe
Muzika: Karen Joung
Glavne uloge: Dominique Leduc, Stephanie Moregenstern

Kažu da šarene naočari uspomena uvek idealizuju osobu koju smo u prošlosti sreli. Sve bi bilo savršeno samo kad ne bi išlo strašno naopako.

Susret sa Džuli govori baš o tome: o prijateljstvu i ljubavi između dve žene, koja dobija još jednu priliku. Da li će opet naći šta su izgubile? Ili možda čak i više?

Džulijet, sveža samica, odlučuje se da svoj život uzme u svoje ruke i shvata šta joj

60

je važno. Na prvom mestu je plan da potraži Džuli, prijateljicu iz detinjstva, sa kojom, zbog poljupca u nepravo vreme, nije govorila petnaest godina. U početku njihov ponovni susret je hladan i zategnut, ali polako se prisećajući svog prijateljstva, probuđuju ga i pokušavaju da nađu smisao hemije i seksualnog naboja, koji ključa pod površinom njihovog odnosa.

Režiserka Žane Krepo je u tom svom ce-lovečernjem prvcenu ostvarila nezaboravnu filmsku pokrajину, koja sjedinjuje prirodne le-pote Kvebeka i seoski šarm Džulijne kućice.

Osećajno prepunu ljubavnu priču nepre-stano rastvetljavaju i rasterećuju lucidne i humorističke scene.

Sa slovenačkog prevela:
Dušanka Založnik

IMMAGINARIA

Lezbejski filmski festival u Bolonji,
februar 1999

Jelka Zorn, *Lezbejski filmski festival u Bolonji 25-28.2.1999. – Immaginaria, Lesbo, decembar 1999, Ljubljana*

Filmski lezbejski festival, "Immaginaria" svake godine od 1993. organizuje lezbejska grupa za kulturu *Visibilità* (Associazione Culturale Lesbica Visibilità) iz Bolonje.

U proteklih šest godina na festivalu je bilo prikazano oko 250 filmova i videa iz 23 države. Samo na prošlogodišnjem ih je bilo prikazano 58, uglavnom s lezbejskom tematikom. Autorke su došle iz Italije, Irske, Velike Britanije, Španije, Austrije, Sjedinjenih Država, Francuske, Švedske i sa Novog Zelanda. Sledeće godine, kada grad Bolonja bude nosio naziv Evropskog grada kulture, lezbejski filmski festival će biti uključen u ponudu zvaničnih kulturnih događaja.

Novost festivala je titovanje stranih filmova na italijanski. (U Italiji su svi filmovi synchronizovani i tu praksi je preuzeo i lezbejski festival.) Izmenom u prevodu filmova, festival je otvorio vrata široj lezbejskoj javnosti.

Filmovi se razlikuju po sadržaju i vrsti žanra tako da ih je nemoguće kategorisati ili tražiti sličnosti. Zajedničko im je da su ih napravile žene kao i da su uglavnom filmovi s lezbejskom tematikom. Prikazuju se dokumentarni,igrani i animirani filmovi, različitih tema, od onih erotskih do filmova koji se bave politikom. Priče su iz različitih kulturnih konteksta, i igraju žene, lezbejkke različite stosti, boje kože...

Jelka Zorn daje pregled dva filma: *Ljubavna priča* (1998) dokumentarni film engleske rediteljke Ketrin Klej, koji je urađen po istinitoj ljubavnoj priči dve žene u vreme naci-stičke nemačke (Berlin 1942).

Godine 1942. Lili Vurst je bila nacistička super-mama: dobila je državnu nagradu za rođenje četvoro, "rasno čistih" arijevskih si-nova, koji bi kasnije služili domovini. Njen život se promenio kada je upoznala Felis Šragenhajm, nemačku Židovku koja ima dva-deset i jednu godinu i svoje političko angažovanje u antisemitskoj okolini mora vrlo vešto da skriva.

Lili se i danas svoje ljubavi seća kao naj-srećnijih dana u životu.

Felice je kasnije otkrila Lili svoj židovski identitet kao i svoj antinacionalistički aktivizam. Njihov odnos se posle osamnaest meseci tragično završio u pohodu Gestapoa. Lili se nadala, ali uzalud.

Po ovoj tragičnoj ljubavnoj priči napisana je knjiga¹ i snimljen jeigrani film.

Film, *Does See Color* (1997.) američke autorke Teri Berman, se takođe bavi politikom, ali na drugačiji način od prethodnog. Prikazuje ispovesti rasno mešovitih lezbejskih parova. Kakav je upliv rase odnosno kulture, gde je ukorenjana rasna nejednakost u intimi? Da li ljubav vidi boju kože? Deset žena, u opuštenim muzikom i poezijom kombinovanim intervjima pričaju o svom iskustvu rasno mešovitih odnosa. Žene istražuju i govore o svom strahu, gnevnu, otuđenosti, krivici, nemoći, privlačnosti, strasti, ljubavi, o prevazilaženju prepreka različitosti u odnosu, kao i o reakcijama šireg društva – i lezbejske zajednice – na par različite boje kože.

Grupa "Visibillia" je otvorila svoju stranu na internetu, na kojoj možete uspostaviti kontakt s drugim lezbejkama. Grupe mogu da promovišu svoje aktivnosti, ili možete dobiti informacije o filmovima koji su se do sada prikazivali na lezbejskom filmskom festivalu u Bolonji, itd. web:

www2.comune.bologna.it/bologna/assclv

1. Originalni naziv knjige je *Aimee i Jaguar*, autorke Erike Fišer. Prevod je objavila Ženska infoteka iz Zagreba.

tekst priredila: Ljiljana Živković,
konsultacije: Maja Založnik

KAD BI ZIDOVI MOGLI DA GOVORE 2 (2000)

61

Sadržaj:

Ovo je jedan antologički film koji se sastoji od tri priče. U prvoj Vanesa Redgrejv glumi ženu u žalosti za svojom dugogodišnjom partnerkom i ne nailazi na razumijevanje ni podršku partnerinskih rođaka. Deceniju kasnije, 70-tih godina, grupa mladih feministkinja sa koledža žive u istoj kući. Jedna od njih, Mišel Vilijams, se zaljubljuje u zgodnu buč lezbejku, koju glumi Klo Sevinji. Njene prijateljice feministkinje se protive toj vezi. Da li će ljubav potrajati? U poslednjem dijelu, Elen Dedženeris i Šeron Stoun glume par, a radnja je smještena u 2000. i one žive u istoj kući i očajnički žele dijete i uradiće sve da ga dobiju.

Kritike:

Radnja prvog dijela smještena je u 1961. godinu. Vanesa Redgrejv, u filmu Edit, glumi dugogodišnju partnerku Abi (Marian Selds). Na početku filma ove dvije žene se drže za ruke dok gledaju "The Children's Hour". Nesrećnim slučajem Abi umire i njihova priča se završava. Tada počinje prava drama sa sjajnom glumom Vanese Redgrejv.

Teško je to gledati. Osporava joj se svako dostojanstvo koje je zasluzila kao "supruga" svoje partnerke. Niko stvarno ne razumije koliko je težak njen gubitak. Ironično je da se ovaj film počeo prikazivati nekoliko dana nakon što je Kalifornija odlučila da ne priznaje gej brakove sklopljene u drugim državama. Ovaj film svjedoči o tome zašto je parovima potrebna pravna zaštita.

Druga priča iz 1972. je odlična i veoma zanimljiva. Linda (Mišel Vilijams) je mlada lezbejka koja želi da je prihvate u pomalo homofobičnom feminističkom pokretu. Nakon što su zamoljene da odu iz feminističke grupe na koledžu, Linda i njene drugarice, lezbejke i feministkinje, odlaze u lokalni lezbejski klub. Linda flertuje sa mladom buč djevojkom po imenu Ejmi (Klo Sevinji).

Mišel Vilijams je bila zaista ubjedljiva i meni se dopao ovaj dio filma. Pored brojnih scena poljubaca jaka je i energija koja struji između Linde i Ejmi. Zbog jedne scene poželite da zidovi imaju kameru. Ovaj dio govori i o diskriminaciji nad buč lezbejkama od strane lezbejske zajednice.

62

Treći dio je slabiji od prethodna dva. Nije mi se dopala hemija između Šeron i Elen. Ovaj dio, koji je režirala En Heič, prikazuje komične pokušaje Fren (Stoun) i Kal (Dedženeris) da dobiju bebu. Ja volim komedije i neke Elenine rečenice su stvarno komične i zabavne, ali je ostalo sve prazno.

Što se tiče napetosti same radnje, nisam se uopšte pitala kako će to uraditi i da li će uspeti. Jednostavno me nije bilo briga. Voljela bih da je cijela priča imala neku konkretnu poentu. Izgleda da je poenta ove priče da u 2000. godini nema diskriminacije nad lezbejkama. One žive izolovanim životima u kojima nema ni prijatelja ni porodice.

Izvor: Internet
Sa engleskog prevela: Radenka Grubačić

Desa

KAD BI ZIDOVICI MOGLI DA GOVORE II

Ovaj film je, zapravo, omnibus sastavljen od tri kratke lezbejske priče smeštene kronološki u tri različita vremenska razdoblja i bez međusobne povezanosti, osim što se bave 'većitim' temama lezbejske egzistencije. Sve tri priče oslikavaju život u urbanoj sredini S.A.D druge polovine 20. veka

Prva priča je smeštena u 1961. godinu i govori o dve starije žene, penzionisane nastavnice koje žive zajedno veći deo svog života, a onda jedna od njih umire. Zaplet nastaje kada se nečak pokojne Abi (Marian Selders) sa ženom i kćerkom pojavljuje s namerom da proda kuću koja je zapravo bila zajedničko vlasništvo njegove tetke i njene priateljice Edit (Vanessa Redgrej). Ovaj film je napravljen bez ijedne eksplicitno lezbejske scene, lezbejstvo se ni u jednom i ni u kom kontekstu ne pominje i sve u vezi lezbejske ljubavi ostaje samo u nagovještajima pa ipak zahvaljujući odličnom scenariju i nadasve izvanrednoj glumi Vanesse Redgrej zaslужuje taj naziv. Ovaj film zaslužuje pažnju, između ostalog i zbog rafiniranog odnosa prema nizu specifičnih tema koje dotiče, kao i zbog kritičkog osvrta na društvenu izolaciju žena, koje zbog svog seksualnog opredeljenja bivaju gurnute na marginu društva pri čemu se gotovo sva njihova ljudska prava prečutno dovode u pitanje. Doduše, ceo omnibus (kao

i predhodni, tj. prvi deo) ima tendenciju da prikaže 'sazrevanje' tzv. društvene zajednice tako da ova priča govori o vremenu čutanja i nevidljivosti baveći se pitanjem ostavštine i prava na imovinu.

Zanimljivo je pomenuti i sam početak filma koji se odvija u bioskopskoj sali (gde Abi i Edit gledaju crno-beli film u kome mlada Širli nekad Lejn izjavljuje ljubav Odri Hepburn), pa su na izlazu iz bioskopa po ko zna koji put u životu prinuđene da uljudno odbiju, po svoj prilici dugogodišnjeg, upornog udvarača livrejisanog gospodina koji radi na vratima. Za mene lično najjača scena (koja traje svega nekoliko sekundi, ali je glumačkom veštinom uspešno dovedena do katarze) je ona kada Edit, pošto je celu noć provela u bolničkoj čekaonici, tek na sopstveno insitiranje saznaće je da je Abi te noći umrla, i sama, nesigurnim korakom kreće ka izlazu. Tih nekoliko koraka i njen izraz lica čine ovu priču – nezaboravnom.

Druga priča se dešava 1971. godine i prati četiri studentkinje koje žive u lezbejskoj komuni (po ugledu na nasleđe seksualne revolucije i hipi pokreta šesdesetih) koje bivaju izbačene iz feminističke grupe na fakultetu s obrazloženjem da su isuviše radicalne za većinu prisutnih. Potaknute neprijateljskim osećanjem odbačenosti, odlučuju da se više posvete promociji svoje lezbejske suštine i, za početak, odlaze u gej-bar где Linda – neformalna 'liderka' četvorke upoznaje lepu bučicu Ejmi koja vozi Harley-Davidson ali oblači mušku odeću što se uopšte ne dopada njenim prijateljicama koje su 'moderne' devojke obučene neformalno i u suštini još uvek neuključene u *mejnstrim* tokova života te stoga pomalo neozbiljno shvataju druge. Stavljeni u rascep između te dve suprotnosti Linda, dolazi u iskušenje da ozbiljno preispita svoje stavove i odluči šta joj je važnije: mišljenje okoline ili lični stav. Pored pitanja međusobne tolerancije unutar graniča lezbejskog sveta (koji je u krajnjoj liniji i feminističko, i ne samo feminističko pitanje) ovaj film se bavi temom buč i fam ideologije i to na vrlo neposredan način i, po meni, na neki način premošćuje interes drugosti, iako ambicije ove priče ni iz daleka nisu bile na toj visini.

Treća i poslednja u ovom nizu je savremena priča smeštena u 2000-tu godinu sa ultra-savremenom, no ipak većnom temom lezbejskog roditeljstva (što potkrepljuje prethodno iznetu tezu o tendenciji prikazivanja

'sazrevanja' društva). Ovde (*my favourite*) Šeron Stoun u duetu sa Elen de Dženeris (ex girlfriend En Heič) kroz sijaset duhovitih situacija pokušava, s željom da sve 'odrade' bez suvišnih posrednika, da steknu bebu, pri čemu je Šeron potencijalna mama, a drugi nužan biološki detalj za začeće im dobavlja banka sperme. Ne znam da li je zaista lezbejkama u Americi koje to žele moguće preko interneta dobiti seme za pravljenje dece ali u ovom filmu je to uspešno izvedeno što me nije ubedilo da su S.A.D jedno već 'sa-zrelo' društvo ali, bez dalnjeg, me jeste učvrstilo u uverenju da ma kako površan bio, film u kome igra Šeron (a naročito ako ima ljubavnu priču sa ženom) vredi gledati. Iako mi je razumljivo što cela ova priča i svi suštinski problemi s kojima se junakinje sreću izgledaju kao mešavina bajke s *hep-ependom* i cirkuske predstave, ponovo dobijam ospice od hroničnog holivudskog manira da reprezentuje savršenstvo napretka tehnologije i društva koje se u stvarnosti, to nam je bar jasno, završava čim se kamere ugase jer konačno i Šeron i Elen su dve bele, prelepe žene, više srednje klase... Strašno mi je žao što režiserka Džejn Anderson koja je i prethodni film (bavi se takođe ženskom problematikom, tačnije borbom za pravo na abortus – Sisi Spejsek i Šer) uradila u sličnom maniru, nije odolela holivudskom 'mamacu' (pitanje je, doduše, koliko je to moguće) i napravila realan film o pravu na roditeljstvo.

TRASH'S DANCE
Photo: Erma Estwick

Desa

63

ĐIA
(GIA)

Napisati nešto povodom filma Đia učinilo mi se kao vrlo primamljiva ponuda sve dok ga nisam odgledala. Četvrti put. I četvrti put se zarozala ko sintetička dokolenica. Onda sam shvatila da je to isto tako teško kao ispričati nečiji život u nekoliko rečenica (i pri tom ga preporučiti za gledanje). Ne znam kako to da uradim, a da ne ispadne banalno prepričavanje nečega što je zaista bio život jedne žene, a ne glupi scenario neke španske serije. I tako... u nastojanju da što bolje zapamtim sadržaj, zaboravila sam da zapišem ime režisera, što i nije tako strašno jer film je u posedu svakog boljeg video-kluba, pa to možete i same pročitati, kao i to da glavnu ulogu igra odlična cicica Angelina Jolie (Neprilagođena, Sakupljač kostiju) lepa i temperamentna baš kako uloga i zahteva.

Podaci korišćeni za snimanje ovog filma potiču uglavnom iz dnevničkih zapisa (*Gia Karangi*) Đije Marie Karandji, i izgleda ljudi iz njene okoline koju su često, blago rečeno – kontraverzni. Gotovo da nema činjenice iz njenog života oko koje su ovi izvori saglasni. Čak i izjave njenih najbližih se apsolutno ne poklapaju, bar što se tiče osnovnih karakteristika njenog ponašanja i karaktera.

Dnevnik koji Đia počinje da piše vrlo rano, a posebno mu se posvećuje po odlasku majke od kuće (izazvanom agresivnom ljubomorom njenog oca) daje nam sliku prilično idealizovanog i bajkovitog sveta maštice u kome je ona predivna devojka zlatne kose koju svi vole. Očigledno je usamljena bez majke (s kojom je imala vrlo 'specifičan' odnos, ako uopšte jedan takav odnos i može biti drugačiji).

Majčina izjava: "Kad se rodila (Đia prim. aut.) rekla sam: Ona je moja!"

Znate, sinovi odlaze, a kćerku imate – zauvek," može se tumačiti na razne načine. Taj nedostatak majke Đia kompenzuje stvaranjem *image-a* divljakuše koja ume da se nametne i postigne što hoće. To se između ostalog vidi i iz njenih reči: "Preplašiš ljudе pa ne vidiš koliko se ti plašiš", upućenih nežnom mladiću koji je neko vreme verno prati u nadi da će je konačno i 'kresnuti' i koji je napušta kada shvati da od toga nema ništa (jer, u poverenju, Đia voli - ŽENE!!!).

64

Potom na snimanju Đia upoznaje šminkerku Lindu (koja *by the way* ima dečka), zaljubljuje se u nju i taj odnos obeležava njen život u toj meri da će pred kraj izjaviti da je ona jedina žena u njenom životu. Opterećena poslom i konstantnim pritiskom da uvek bude objekt divljenja svetine, a nikad osoba koja ima vlastiti život, vlastite žudnje i bol, Đia postepeno pada u zavisnost od droge koja joj u početku daje snagu da prebrodi križe izazvane odlascima dragih ljudi (priatelji, devojka, majka) u trenucima kada su joj bili potrebni, ali droga ubrzo počinje da je uništava. Đia zato odlazi kući u Fladelfiju i pokušava da se leči i sredi svoj život ali razdvojenost od Linde joj pada teško i podgreva stare sumnje da se ona vratila bivšem dečku, što Điu ponovo baca u zavisnost od narkotika, i ovoga puta Linda joj postavlja ultimatum "ili droga ili ja". Đia odlazi. U međuvremenu njen jedini kakav-takav oslonac u životu je vlasnica modne agencije u kojoj radi u NY, Wilhemina Cooper, koja umire i Đia pada sve dublje u narkomanju, prelazi na 'iglu' i zaražava se virusom AIDS-a. Saznavši da je obolela, čini poslednji pokušaj da se 'skine' (uz pomoć onog nežnog mladića) i uspeva u tome. 'Čista' odlazi da se oprosti s Lindom i taj njihov poslednji susret je veoma dirljiv. Ubrzo potom Đia umire.

Konačno, Lindina izjava da: "Svako ko pokuša tačno da nam kaže ko je ona (Đia), uopšte je nije poznavao" donekle mi olakšava sav ovaj trud uložen u pisanje.

I ako vas do sada nisam ubedila da obavezno pogledate ovaj film, završiću odložkom iz Điinog dnevnika čime i film završava: "Život... i smrt. Energija i mir. Ako danas prekinem, ipak je vredelo. Čak i strašne greške koje sam činila poništila bih da sam mogla... patnje koje su me pekle i ostavile ožiljke na mojoj duši. Ipak je vredelo. Zato što mi je bilo dopušteno da hodam tamu gde sam hodala. Po paklu na zemlji, po raju na zemlji i opet nazad, u njega, ispod, daleko između, kroz njega u njemu i iznad njega."

Desa

LUD ZA EJMI (CHASING AMY)

Chasing Amy, kod nas preveden kao "Lud za Ejmi" je priča o tome kako su očekivanja

najčešće plod presrasuda i kako je lako pogrešno tumačiti ljude i njihove postupke ako se drži vlastitih očekivanja, a ne znaš da imaš izvesne predrasude. Upravo to se dogodilo Holdenu (igra ga Ben Affleck) crtaču stripova koji živi sa potpuno blentavim cimerom i saradnikom, pa upoznaje devojku Alisu koja je lezbejka ali ga to ne sprečava da se (uprkos pametnim upozorenjima blentavnog cimera) u nju zaljubi shvativši to očigledno kao dobar izazov za iskazivanje svoje muškosti. Alisa, međutim, pokušava da mu objasni da to što je muškarac ne znači ništa posebno (što se meni lično naročito dopalo) pri čemu Holden dobija prilično iscrpu edukaciju o detaljima lezbejskog seksa (što je ipak presedan u američkim filmovima). Čitava priča se zakomplikuje kada Holdenov cimer pokušava da ga 'spase' ispričavši mu izvesne degulantne detalje iz Alisine prošlosti zbog kojih dolazi do rasprave u kojoj mu Alisa nedvosmisleno daje do znanja da nije postala njegovo vlasništvo time što je spavala sa njim. Dečko se potom sasvim 'popkopava' pokušavši da ceo slučaj objasni pritajenom seksualnom željom svoga cimera prema njemu i predlaže im 'trojku'. Naravno, sve puca.

Inače, ovaj film rađen u maniru savremenog takozvanog tinejdžerskog filma ipak ima kvalitet (nekoliko!) više jer temi pristupa krajnje ozbiljno i bez podsmeha. Glumci su svoj posao odlično odradili i jedina 'mana' ovog filma je što se s građanskom učivošću zadržao isključivo na teoretskom prikazu Alisinog lezbejskog života, ali to se u jednoj, u suštini puritanskoj sredini (U.S.A) i dalo očekivati, naročito u filmu srednje (ako ne i visoke) produkcije. Ako se posle svega ipak zapitate zašto se film zove "Lud za Ejmi" odgovor vam stiže na samom kraju kada Holden Alisi, na sajmu stripova, mnogo posle razlaza, poklanja svoj strip ('posut pepelom') pod dotičnim nazivom u kojem je ispričao njihovu priču.

Moram priznati da sam ovaj film gledala sa zadovoljstvom, ali da sam tek pišući ovo shvatila da je možda, ipak, veliko pitanje može li se nazvati lezbejskim. Nadam se da će neki novi filmovi taj naziv zaslužiti mnogo više.

FILMOVI: SA GEJ I LEZBEJSKIM ZAPLEТОM I PODZAPLEТОM

Antonija
Berinska afera
Bobice boje lososa
Boja purpura
Boje od čokolade
Children's Hour
Crna udovica
Dok pada noć
Đia
Ejmi i jaguar
Glad za krvlju
Go fish
Henri i Džun
Hotel Novi Hempšir
I kaubojke plaču
Ja sam navijačica
Jezero posledica
Kad bi zidovi mogli da govore II
Elen
Kradljivci
Lud za Ejmi
Lijana
Menhetn
Mesečeva Kler
Momci sa strane
Momci ne plaču
Muzika mog srca
Nebeska stvorenja
Orlando
Otrovna Ajvi
Poljubac leptira
Pokaži mi ljubav
Pustinja srca
Raskoš
Seoska romansa
Sve o mojoj majci
Stidne dlačice
Silkvud
Skok
Suprotni polovi
Tri srca
Troje
Tamna strana
Vreli dani u Alabami
Vatra
Ženske perverzije

Bent
Bogovi i čudovišta
Cijelim bićem
Filadelfija
In&out
Karington
Kavez za ptice
Moj privatni Ajdaho
Moris
Poljubac žene pauka
Prisila, kraljica pustinje
Rani mraz
Sveštenik
Svadbeni banket
Vođenje ljubavi
Totalno pomračenje
Moj život u ružičastom
Život moje majke

VEN DO – SAMOODBRANA ZA ŽENE I LEZBEJKE

65

Intervju sa Irenom Kralj, aktivistkinjom iz Ljubljane i jednom od facilitatorki sa Druge lezbejske nedelje, Sombor, vodila Ljiljana Živković.

Za većinu nas prisutnih na ovom skupu tvoja radionica je bila pravo otkriće! Reci mi, kada si prvi put učestvovala na kursu samoodbrane, Ven Do, i nešto o njegovoj istoriji u lezbejskom i ženskom pokretu.

Priča o Ven Do samoodbrani za žene i lezbejke u Sloveniji je počela 1998. godine, kada je grupa lezbejki iz Ljubljane otišla na Filmski festival u Bolonju (Italija). Na festivalu su upoznale nekoliko žena koje se bave Ven Doom i počele su se u potpuno neformalnom i prijateljskom okviru dogovarati da će grupa žena iz Bolonje doći u Sloveniju na kurs samoodbrane. Te godine još nije došlo do realizacije kursa, ali je zato pet žena iz Ljubljane otišlo u Nemačku, tačnije u Kasel, gde se svake godine u vreme Božića skupe žene iz cele Europe koje se bave Ven Doom. Rezultat tog druženja je bio i prvi trening koji je u Ljubljani pripremila neformalna grupa iz Bolonje, a održao se 1999. godine. Među učesnicama smo bile Mojca Šoštarko i ja, i oduševljene trodnevnim treningom, odlučile smo da ćemo i mi u decembru ići u Kasel. U proleće 2000. bile smo pozvane da dođemo u Le Puiju (Francuska), gde se svake godine održava skup žena koje se bave Ven Doom, samo što je ovaj više namenjen samim trenerkama.

Koja je svrha Ven Doa, i kako lezbejke i žene reaguju na kurs? Zašto ga preporučuješ?

Kada smo odlučile da na Drugoj lezbejskoj nedelji organizujemo kurs samoodbrane za žene, imale smo već nekoliko iskustava iza sebe, ali smo zbog želje da Ven Do, koji same jako gotivimo i poštujemo, predstavimo na pravi način, osećale prilično uzbudjenje.

Ven Do je mnogo više od samog otpora agresoru i učenja tehnika samoodbrane. Ven Do je ženska solidarnost, razmenjivanje ideja i znanja među ženama, poštovanje, upo-

I
N

T
E
R
V
J
U

66

znavanje ženske realnosti u svetu u kome vladaju muškarci, i autokreiranje nove ženske realnosti.

Inače, sam trening samoodbrane za žene ima i nekoliko pravila, koja ga zapravo čine toliko posebnim. Najvažnija pravila su da svaka žena može da radi Ven Do, da se ništa ne komentariše, da poštujemo same sebe i jednu drugu, da se poštjuju ideje i želje i pitanja i odgovori drugih žena, da žene zajedno stvaraju pozitivnu i kreativnu atmosferu, da sve žene rade Ven Do zbog sebe i samo na način koji njima odgovara. Znači, mogu i da prestanu da rade vežbe, samo je važno, da druge žene ne napuštaju prostoriju u kojoj se trening održava. Uz poštovanje svih tih pravila žene stvaraju poseban bezbedan prostor, u kojem mogu na sebi svojstven način da istražuju svoje telo, svoj glas, svoje želje, svoj život, ispituju svoje granice i oko-

linu i traže nove načine za izražavanje sebe i svojih potencijala a da se ne boje da će neko da ih ocenjuje i ograničava.

Kakve utiske nosiš sa radionice iz Sombora? Koji su ti dalji planovi?

Na žalost na kraju sam kurs izvela sama, ali uz Mojčinu podršku. Mislim da je s obzirom na okolnosti (bile smo bez prave prostorije, a vreme je bilo hladno) kurs prilično dobro ispašao. Ja sam u realizaciji jako uživala, pa se nadam, da je i drugim ženama bilo fino. Željela sam da dam bar mali uvid u Ven Do, da bi žene mogle da znaju šta da očekuju ako Mojci i meni, uz pomoć žena iz Beograda, uspe da organizujemo dvo ili trodnevni trening samoodbrane.

Ako ti, koja čitaš ovaj tekst, želiš da dođeš na trening samoodbrane, najbolje je da se

raspitaš u Labrisu, kada i gde će se držati kurs.

Kurs samoodbrane koji smo pripremili za Drugu lezbejsku nedelju nije bio prvi održan na području Srbije, jer je pre nekoliko godina grupa žena iz Beča (Austrija) dala takav trening.

I, nešto za kraj, što sam zaboravila da te pitam.

Za mene lično Ven Do ne predstavlja samo trening za telo, nego u najvećoj meri i užitak za dušu i za srce. Ven Do je način života i meni predstavlja ogromnu vrednost, koju rečima ne mogu u celini da objasnim, ali je verovatno najveća vrednost što se osećam dobro dok radim Ven Do.

Pisanjem ovog teksta slike sa Druge lezbejske nedelje su oživjele i probudile osećanja. Smeškam se kada se setim da još mesecima poslije Belog dvora nisam oprala svoje sportske patike, jer me vojvođanski prah na njima podsjećao na toliko lepih dođađaja. Bilo je super.

Mašem učesnicama i zahvaljujem Labriskinjama!

Sa Druge lezbejske nedelje

AH – LEZBEJSKA SEKSUALNOST

sa Druge lezbejske nedelje, Sombor
20.10.2000.

Facilitatorke:
Aida Bagić, Centra za ženske studije,
Zagreb
Bobana Macanović, Labris, Beograd

Radionica za koju nijedna nije znala o čemu je ali sve su došle.

„...dodir nikad ne sme da se shvati olako, (...) kad žena ide rukama ka mojim grudima ili mi razdvaja noge, to nikada nije obična stvar, njeni prsti koji me nalaze i njen jezik koji me uzima nisu misteriozni događaji koje treba sakriti, već ovi zagrljaji, dodiri, uzdasi, reči žudnje, to su sve činovi sunčevog zraka. (...) kada žena ide rukama ka mojim grudima ili mi razdvaja noge, to nikada nije obična stvar.“ (Džoan Nestle, *Naš dar dodira*, prijevod iz Feminističkih sveski)

U programu je bilo najavljeno samo Ah, tako da mnoge sve do početka radionice nisu ni znale kako će biti riječ o lezbijskoj seksualnosti. Kako nije riječ o nečemu što je „obična stvar“ i razlikujemo se u tome koliko nam je jednostavno govoriti o vlastitoj seksualnosti pred drugima, odlučile smo da stvar malo ‘olabavimo’ uvođnim igrama. U prvom krugu zamolile smo svaku ženu da nam kaže kako bi se njezina vagina obukla kad bi sama birala, a zatim kako bi mirisala kad bi sama birala svoj miris. Bilo je tu golih vagina koje seku morskom obalom i mirisu na školjke, lavandu i onih u kožnim jaknama s mirisima kivija, avokada i meda. Bilo je i onih koje su mirisale naprosto na pičku.

Zašto da zamišljam kako moja vagina sama bira svoju odjeću i miris? Zato što je dio užitka u seksualnosti prepuštanje kontrole vlastitom tijelu, vlastitoj pički koja želi sve ono što se same ne usuđujemo poželjeti, koja se, samo ako joj dopustimo, može prerušiti u neku nama posve nepoznatu, zamirisati

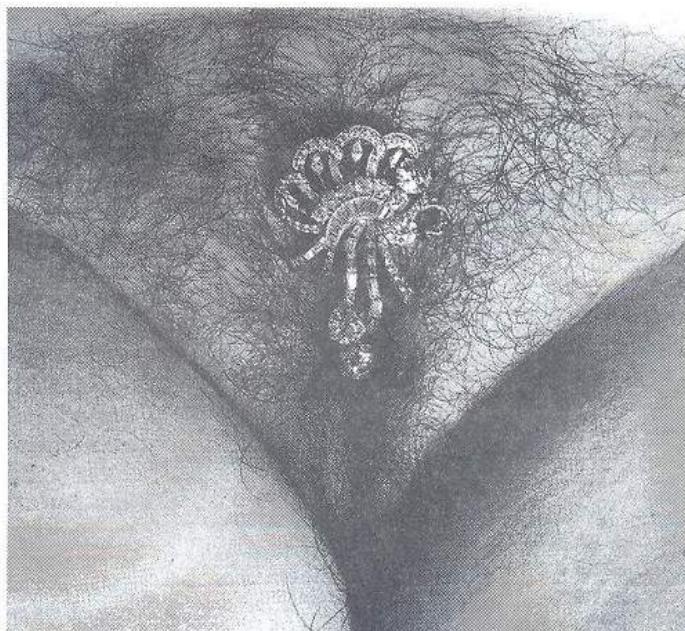
kako se nikad ne bismo same usudile mirisati, zato što užitak dolazi tek u padanju i prepuštanju u prostor nad kojim nemamo kontrolu a ipak se osjećamo sigurno. Zato što, ugledamo li vlastitu pičku odjevenu u kri-nolinu ili kožne čizme, možemo otkriti aspekt svoje seksualnosti kojeg možda nismo bile ni svjesne i koji još uvijek čeka da ga prepoznamo i tako oslobođimo.

Zatim smo zamolile sve žene da na poseban papir zapisu jedno svoje najneobičnije seksualno iskustvo. Mogle su izabrati iskustvo s drugom osobom, sa samom sobom, stvarno iskustvo ili neku svoju seksualnu fantaziju, ali najvažnije je bilo da su u njemu uživale. Ovom prilikom nismo željele otvarati sva ona područja naše seksualnosti koja su negativno obojena iskustvima nasilja, bilo nam je važno da podržimo jedna drugu u otkrivanju našeg vlastitog užitka. Svaka je pročitala priču neke druge, ne vlastitu. Tako smo čule o masturbaciji u vlaku, ispod raširenih novina, susretu tri pičke i tri klitorisa, vezivanju već u prvoj zajedničkoj noći...

Sistematisacije radi, pokušale smo lezbijski užitak razvrstati na *moj užitak u njenom užitku, njen užitak u mom užitku, moj užitak u mom užitku, njen užitak u njenom užitku...* ali nije baš bilo posve jasno da se naši užici tako lako mogu razgraničiti, prije je riječ o tome da struje jedan iz drugoga, događaju se istovremeno, prelaze iz jednoga u drugi na-

67

R
A
D
I
O
N
I
C

UNTITLED (BROOCH)
Photo: James Hart

68

glo ili postupno, važno je da jedna drugoj znamo kazati (ili pokazati) u čemu uživamo. Osim toga, pred više od dvadeset žena malo nas je bilo spremno sasvim jasno kazati kako to njezin užitak proizvodi moj, što me to pali dok je gledam i dodirujem. Razrada užitaka ostavljena je tako za rad u malim grupama uz pivo ili u još manjim grupama po sobama... Iznako je vec bila ponoć.

Kako bi se obukla vaša vagina:

- bila bi gola na suncu
- bila bi gola na mjesecini
- obukla bi se u talas
- smoking sa cilindrom
- crvenu čipku
- kupaći
- pliš
- plave oči
- gumene čarape
- traperice i plavu košulju
- nismo se dogovorile
- kačket i kožnu jaknu
- bila bi gola na suncu
- depilirana i gola
- kožne pantalone
- namazala bi se kivijem
- klovnovski nos
- blindirana
- pamuk
- gornji deo (valjda kupaćeg)

Kako bi mirisala vaša vagina:

- na ljubičice
- na egzotično voće
- kao i inače
- kao i inače – na pečurke
- na poljsko cveće
- isto kao i sada
- na školjke
- na borovu šumu
- na jabuke
- prirodan miris
- na moju dragu
- na dinje
- na more
- na školjke
- na more
- na svježinu
- na parfem
- na kaktus
- na ružu
- na sarmu
- na doživljaj

ALTERNATIVNO LEČENJE

sa Druge lezbejske nedelje, Sombor

18.10. 2000.

facilitatorka: Biljana Iličić, Kikinda

materijal sa kasete skinula: Ljiljana Živković

Primarni sistem šake

Pričaču o Su Čok (Su Jok) terapiji koja je poslednje dostignuće istočnjačke medicine. Njen tvorac je jedan naučnik, profesor koji se zove Park Džae Vu, južnokoreanac. To je u stvari Južnokoreanska tradicionalna akupunktura i akupresura, ali je on dosta usavršio i plasirao svuda po svetu. U stvari, najviše se, recimo, koristi u Rusiji po zvaničnim bolnicama. Postoji znači zvanična terapija. U Rusiji deca po zabavštima znaju ovaj sistem korespondencije i leče sebi glavobolju, grloboļju i tako dalje. Žao mi je što sada nemam kod sebe taj film na video kaseti ali tu se vidi da deca jako brzo to shvate... tako da ćeće i vi! Ono što ćemo mi danas raditi, to je iz ove male knjige koja se zove, "Su Čok za svakoga", odnosno za laike. Ovde su najosnovnije stvari o lečenju i o lečenju jednostavnih bolesti. Pomoću ove terapije se leče i ozbiljnije bolesti, ali mi ćemo se samo koncentrirati na sistem korespondencije.

'Su', znači 'šaka', a 'Čok' znači 'stopalo'.

Čovek je mikrokosmos, a čovekovi svi organi i delovi tela su preslikani na šaci ili stopalu. Mi ćemo ovog puta raditi šaku jer bi vas uključivanje i stopala samo zbumnjivalo.

Znači, na šaci imamo sve organe i delove tela koji se nalaze u nama, na nama. Radi se na levoj šaci – to je primarna korespondencija – i ona se okreće prstima na dole.

Palac ovde predstavlja glavu i vrat. Glavu sa svim delovima. Trebalо bi da zamislimo da smo palac rotirale i da je sada na mestu korena ruke. Dalje su, gledano na dole, pluća, srce, jetra, želudac, creva i kod žena: materica i jajnici, i između domalog i srednjeg prsta je polni organ. Spoljni prsti, mali i kažiprst predstavljaju ruke, a domali i srednji prst su noge.

Svaki prst ima po tri zgoba, sem palca, i to predstavlja nadlakticu, podlakticu i ovo dole je šaka. To važi i za levu i za desnu ruku. Prsti koji predstavljaju noge: natkolenica, potkolenica i stopalo.

Park Džae Vu kaže da je priroda savršeno

napravila da se svi organi i delovi tela nalaze na šaci i da je to način koji nam je priroda dala da možemo da se lečimo veoma lako.

Primer za lečenje: nas recimo boli desni jajnik. Odmah se ovde aktivira ta tačka i nju nađemo pomoću ovog korespondentnog štapića, odnosno dijagnostičkog štapića, ali može se raditi i drvcetom šibice, olovkom koja nije jako oštra... i time se traži tačka. Bokamo i ta tačka kada se nađe jako boli. Obično ljudi trgnu ruku kada se nađe tačka koja korespondira sa bolnim organom. Pošto smo pronašle tačku, radi se masaža. Štapićem se kružno, u smeru kazaljke na satu, pritiska korespondentna tačka jedan do tri minuta. U zavisnosti koliko je jak bol, može se praviti i pauza sa masiranjem tačke prstima, pa se opet nastavlja sa masiranjem štapićem. Ako je bol jači, masaža se ponavlja kroz tri-četiri sata. Ova tačka, korespondentna, je ustvari kao neki daljinski upravljač.

Ova terapija se ne radi samo da bismo na kratko umirile bol, ona leči. Jedino u slučaju preloma, kada se mora staviti u gips ili zuba koji moraju da se poprave, ova tehnika se ne primenjuje. Ovo što mi sada radimo je na nivou nekih jednostavnijih bolesti. Recimo, neka ima menzis pa jebole jajnici, ili kijavicu, upalu ušiju, bolove u stomaku... Ako je nešto ozbiljnije, onda se ovo znanje ne može primenjivati, to jest može malo da pomogne, ali tu se u stvari radi akupunktura sa iglicama koje se zabadaju u te korespondentne tačke. A postoji i nešto što je još komplikovanije, a to je rad na energijama.

Ovako okrenuta šaka, sa dlanovima od nas, predstavlja prednju stranu tela, jin stranu, a druga strana je yang strana i predstavlja zadnji deo tela. Tu je kičma, tu su ruke, noge... Bubrezi su isto pozadi.

Sistem insekta

Za sistem insekta možemo uzeti bilo koji prst sem palca i gledamo ga okrenuto od sebe. Gornji deo bi bila glava, srednji deo je trup sa plućima, srcem, a ispod preseka je jetra i svi ostali organi. Prst posmatran iz profila u predelu trupa: leva ruka i desna ruka, a noge, leva i desna su na trećem zglobu.

Treći sistem je mini sistem i on predstavlja preslikano celo telo samo na jagodicama prstiju, ali je to suviše komplikovano da bi smo i njega prešle. Što se radi na manjem sistemu pritisak na korespondentim tačkama je sve bolniji, ali zato i delotvorniji. Znači na

mini sistemu mnogo brže deluješ ali je zato bol intenzivniji, gotovo nepodnošljiv.

Čitav ovaj proces koji radimo nije samo tehnička stvar. Nije samo poenta naći tačku, ovo je lečenje ljubavlju, jer ulažeš svu svoju energiju u to što radiš. Mi preko štapića, odnosno instrumenta dajemo koliko možemo da pomognemo osobi koju lečimo. Par Džae Vu u stvari to i radi. On kaže da leči ljubavlju. Ali on može samo da sedi pored osobe, čak i da je ne pipne i da je leči.

Zaista je lep osećaj kad možeš nekome da pomogneš. To je u stvari velika nagrada. Važno je raditi bez treme i sumnje da ćemo uspeti, kao što sam ja u početku radila. Bila sam u panici da neću pronaći tačku! Često se dešava da je nekoliko tačaka bolno. Onda prvo tražimo tačku koja najviše boli i nju lečimo, od jednog do tri minuta. Ja nešto nemam srca ljudi puno da mučim i pošto znam da je masaža isto jako dobra ja vršim pritisak dok osoba ne počne da se žali na bol i onda malo rastrljam tačku prstima, u smeru kazaljke na satu. I ono što je jako bitno za ovu tehniku je da nikakvu štetu ne možemo da napravimo i ako je pogrešno radimo, sem da nekome ne oštetiš kožu! Nema negativnih efekata.

Sa Druge lezbejske nedelje

70 MAPE ŽIVOTA

sa Druge lezbejske nedelje,
Sombor 17.10. 2000.
facilitatorka:
Radenka Grubačić, *Labris, Beograd*
materijal sa kasete skinula: Ljiljana Živković

Voljela bih da krenemo nekim drugaćijim načinom upoznavanja od klasičnih. Voljela bih da svaka žena na parčetu papira predstavi svoj život, kao životnu mapu. Možete koristiti bojice, hemijsku olovku... možete da crtate kronološki detalje iz života, možete ih predstaviti matematičkim simbolima, možete koristiti reči... I da nakon crtanja, koje traje petnaest minuta, ukratko predstavimo svoje živote jedna drugoj.

B.I.: Ovo je uzlazni put kojim idem. Ovo žuto sam ja. Očekujem od života sve najbolje i verujem da je život super stvar. Moj crtež kreće rođenjem i na kraju dolazi smrt od koje takođe očekujem sve najbolje.

T.S.: Sve sam zamislila kao strip. Ovde sam ja kao beba – totalno zbumjena i nemam pojma ni o čemu. Ovo je period mog života kada sam igrala fudbal i počinje period kada sam počela da se zaljubljujem i istovremeno sam se pitala šta tu nije u redu – bar su mi rekli da nije u redu, pošto sam stalno vodala devojčice i govorila da su mi devojke, pa su mi... Ovo je period od neke moje 12. godine pa do 26. kada sam bila kao u zatvoru – totalno zbumjena i nisam znala šta se dešava... mislila sam sve najgore i o sebi i o celom svetu. A, ovo je period mog života kada sam došla u Labris, i upoznala V.!

V.D.: Moj crtež je predstavljen bojama od ljubičaste, roze... sa ljubičastim, roze sa nekim malim suncem. Zašto tako? Zato što je moj život zasta bio crn, još uvek je, ali eto nešto se sunce probija i ja zaista mislim da će da mi i zasjaja velim zracima!

S.LJ.: Ovde sam

ja kao mala i tu je jedno malo sunce, ima i oblacića, ali je uglavnom sunčano.

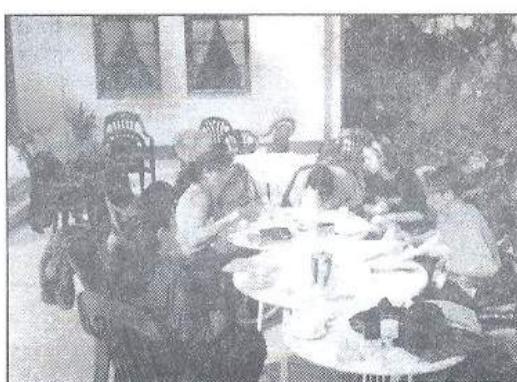
N.S.: Ovo ovde se zove Gausova kriva i može da se primeni za gotovo sve u životu, u smislu raspodele. Znači, ovaj ovde maksimum krive objašnjava recimo, da je najveći broj ljudi prosečne visine, pa onda kako idete na levo ili desno – primer užimam – jako malo ljudi je patuljastog rasta ili jako mali broj ljudi je džinovskog rasta.

Ja bih došla možda tu, i moj život koji naravno osciluje ali sa tendencijom... ja ga vučem naniže, znači težim uvek da se nekako izdvojim, težim ka nekom savršenstvu i onda nekad sebe i zaglupljujem i tako oscilujem – nadam se da se tačka ipak pomera. Savršenstvo opisujem ovim krugom – kao savršenim telom, gde je svaka tačka podjednako udaljena od jedne centralne. A ovo je moja druga strana gde sam konfuzna kriva koja je negde obla, negde oštra, špicasta. I, ovo dole bi bile nekakve oscilacije koje su bile malih amplituda ranije, znači u adolescenciji, gotovo možda čak i ravna kriva za razliku od svih drugih, da bi onda krenule da osciluju, sad kad se možda očekuje neki smiraj.

Z.R.: Ovo je moj raniji period života koji je bio prilično uzburkan i nemiran, nesiguran i, sunce je bilo prilično slabo, a sada sve ide nekako mirnije – mnogo sam vedrija i veselija i nekako lakše prolazim kroz život.

V.K.: Ovaj deo ovde je ustvari apstrakcija i teško mi je da ga objasnim jer mi je ceo moj život neshvatljiv. Uglavnom sve ovde ima svoj tok koji je svima nama u prvom trenutku teško da sagledamo – zašto je to tako – tako da ja svoj život vidim sa puno oscilacija, ali opet ide ka nečemu. A, ovde sam napravila neke faze u svom životu: ovo je recimo faza kada sam se školovala – tada sam recimo bila jedinka, a ovde sam u paru sa svojom devojkom, a ovde je period kada sam postala aktivistkinja – ovde ima puno žena.

M.P.: Ja sam dionistkinja! Sve je

Sa Druge lezbejske nedelje

Sa Druge lezbejske nedelje

ovde šareno i to treba da zamislite! Ovaj crtež ustvari kaže: Život je lep!

L.J.Ž: Svoj život sam predstavila kao drvo. Koren predstavlja sve ono što uzimam iz društva – ovde je jedan filter kroz koji propuštam sve u sebe i time se hranim. Ovde su i bubice, ptice, veverice... to su osobe sa kojima živim u simbiozi. A, oko je priroda, smenjuju se godišnja doba – to su periodi u mom životu. Na kori drveta su ožiljci, odnosno tragovi...

L.M: Ja sam jednom već crtala Mapu života i iscrtala sam svoju istoriju, i sada ne mogu da je ponovim, ali pošto je period u kome živimo vreme kada smo završili sa fašzmom, što je jako bitno za mene, ja sam svoju istoriju pokupila u ovaj brod (*figurica od papira*). A na njemu su nacrtane žene, feministkinje, lezbejkine i ostale aktivistkinje i, ovo roze je knjiga za koju sam konačno odlučila da je napišem.

M.Š: Ovo je zapravo mali foto-roman u devet sličica, potpomagala sam se i rečima. Tačka broj jedan: to je moje rođenje koje sam doživela kao tabula razu – sve mi je naravno bilo belo i krenula sam da ga ispunjavam, tu knjigu ili tablu. Tačka broj dva: detinjstvo. Tu sam napisala tuti-fruti bend – tu je svega bilo, ali bilo je dosta i roza boja. Tri: škola. Tu je već bilo i muzike i hora i košarke i plivanja i knjiga i petica i jedinica iz vladanja, najčešće! Tačka četiri: mojih šesnaest godina i prva prava lezbejska ljubav sa Cicom. Onda, šesnaest godina provedenih sa njom, tu sam nacrtala neke zvezdice, planete, sunce, mesec i nekakav zapravo moj mikro i makro

kosmos sa njom. I onda sam podvukla jednu liniju i došla do tačke šest, a to je njena smrt nakon šesnaest godina. Kao što se civilizacija deli na vreme pre Hrista i posle njega takvu neku hronologiju u svom životu delim u odnosu na nju, to mi je odrednica: do nje, sa njom i posle nje. Došla sam do tačke sedam kada sam izašla iz mraka. Već se ponovo pojavljuju i boje. Tu je moje vraćanje slikarstvu... podizanje. Tu kreću i geometrije i boje i forme, zapravo vraćanje mom životu nakon dvogodišnje depresije. Došla sam do tačke osam i shvatila da je život ipak prednost čak i kada zna da izgleda neizdrživo... i tu sam stavila razne simbole, znakove uzvika, znakove pitanja, zareze, tri tačke i sve ono što život nosi. I tačka devet je budućnost gde opet stavljaju znakove uzvika, pitanja, tri tačke... ipak gledam radoznalo i sa neizvesnošću u budućnost ali sa nekom pozitivnom energijom.

B.M: Ja sam se koncentrisala na svoju lezbejsku egzistenciju. Prvo što sam nacrtala je moja fotografija dok još nisam pošla u školu, i na kojoj imam kikice koje mi je mama stalno vezivala, ali stojim u jednoj klasičnoj buč pozil. Sigurna sam da sam tog momenta znala da sam lezbejka. Onda je došla osnovna škola i tu su samo devojčice koje ja gledam ali još uvek ne znam šta bih sa njima, ali sam znala da mi se dopadaju. I u prvoj godini srednje škole sam se prvi put zaljubila i prvi put bila sa devojkom, pet godina. Onda idu tri tačke, što znači da je to sve tako trajalo: ja sam se zaljubljivala, devojke su me ostavljale, ja sam patila pa sve tako u krug. Prvo je došla moja bivša devojka od koje sam puno naučila, onda je došao Labris i Ženski centar koji su me politički više definisali i gde sam shvatila da je lezbejska egzistencija mnogo više od biti zaljubljena. I ovde je voz Beograd-Zagreb... svake druge nedelje!

A.B: Ovo zapravo nije nikakva hronologija. Tu su planine, rjeke, gradovi koji su me ni u životu bili važni... Na vrhu su planine, tu je jedna koja se zove Promina i odatle dolaze moji roditelji. Tu je Sljeme iz Zagreba, Velebit koji smo prelazili na putu za more... Tu su rjeke... Krka, opet iz tog kraja odakle su moji roditelji, pa je Sava, Soča, a sada i Dunav. A ovo četvrti, ovo malo zaokruženo, to su neka mala mjesta u kojima sam živjela i koja sam doživljavala tako cijelovito, zaokruženo, pregledno, a ovo na dnu su gradovi:

72

Zagreb, Majnc, Boston, Njujork, Beograd – i oni su nekako veliki i u njima ima nešto više tenzije nego u ovim malim mjestima. A ovo ovdje dole je ta pruga koja ide od Zagreba do Beograda.

A.Z: Ja sam na papiru pokušala da napravim kao neki pačvork prekrivač, koji kad bih radila radila bih ga u toj formi. Prva slika: beba sam i ništa mi nije jasno. Posle toga sam sa majkom i mačkom. Majka nešto priča, ali meni i dalje ništa nije jasno. Onda sam sa nekim drugim ljudima i mačkom, i meni i dalje ništa nije jasno. A onda sam sa svojom devojkom i mačkom, i ovde je srce koje mi delimo. Tu su i tri tačke...

R.T: Ovo je moj crtež – tri kuće. Ovo je moja kuća - sa mojom drugaricom. Ovo je sinovljeva kuća, a ovde je, negde daleko, kuća bivšeg muža, koji je otac moga sina, i on treba da ima kuću. Eto, takav je moj život od početka do sada i ubuduće.

D.D: Ja sam se odlučila za jedan malo nadrealistički pristup, što se ovde lepo vidi (*prazan papir*). Tu je jedno veliko isčekivanje, ima dosta prostora za upisivanje... Ima i drugu stranu... A ako su nekom neophodne linije, evo ovde sam ih nacrtala (...) pošto ni-

Sa Druge lezbejske nedelje

sam shvatila da to treba neko drugi da mi nacrtá.

I.K: Na mojoj slici su različite žene iz mog života pre, pa sad, pa posle... Svaka nešto radi i svaka je posebna za sebe. Svaka mi nešto posebno znači u nekim trenucima života. Sve su na različitim krajevima sveta i nikako da ih skupim u Sloveniji! Zato na crtežu ni nema granica. Jedino je papir ograničio crtež. Neke žene sede, druge stoje, može da se gleda sa više strana... Volim i prirodu. Ovde je sve zeleno i ovo su planine, a ovo je mala moje devojke i mene koju smo kupile na ulici i sada smo totalno zaljubljene u nju.

M.P: Ovo je atletska staza. Ja sam počela da treniram negde u drugom-trećem razredu osnovne škole i tada sam valjda i počela više da gledam devojčice i više da se družim sa njima. Ovde preskačem jedan ceo period kad sam se zezala, pa je došla Malta gde sam se prvi put ozbiljnije zaljubila u devojku i ona u mene, i lepo smo se provodile. Posle toga sam se vratila ovde i uglavnom uz neku tehno muziku i izlaske družila sa devojkama. Tu je i moja kuća koju volim najviše na svetu. Tu je i priroda – botanika...

K.K: Ovo je moj crtež i nadala sam se u početku da će tu biti sve jasno, međutim sudeći po reakcijama ovog tabora ovde ipak ću morati da objašnjavam. Ovo bi bio neki moj životni put. Ovde je početak i sve je išlo sa usponima i padovima manje-više, a ovo narandžasto je inače sunce, a ova zelena je tu zato što tu boju najviše volim. Priroda je zelena, te tako vidim i taj svoj put. Ova narandžasta sunca su neki događaji koji su se desili nezavisno od mene, a koji su valjda uticali da taj put krene nešto optimističkije, na bolje, dok ove žute imaju neke prepreke, znači isto neki spoljni uticaji koji su u nekim periodima delovali više u nekim manje. A u poslednje vreme ti događaji izvan mene, bilo dobri bilo loši, nemaju više toliko uticaja, i ja dolazim do toga da to nije jedan put neko da ih može biti mnogo. Ovde stoji upitnik – nemam pojma šta će se desiti, ali imam neku ideju da će biti dobro.

D.V: Ja sam već crtala svoju Mapu, ali mi se u međuvremenu još nešto desilo. Ovaj prvi crtež je moja porodica. Ja imam dva brata i majku i oca. I imam sebe, i pronalazim

lezbejke oko sebe. U stvari, to su bile žene koje za sebe nikada nisu rekle da su lezbejke, ali one su bile oko mene i ja sam bila sa njima. Onda se u mom životu pojavljuje Romana i to je to jedno veliko srce. Onda se ja pojavljujem u Labrisu i tu pronalazim žene koje za sebe kažu da su lezbejke. Onda zahvaljujući Labrisu odlazim na Pohorje (*Prva lezbejska nedelja*, 1997) u Sloveniju i tamo u stvari kapiram da to što nas je tamo četrdeset i pet i to što smo mi lezbejke nismo iste, ali shvatam i da je najvažnije to što smo lezbejke i što nam je super kada smo zajedno. Onda imam praznine i pojavljuje mi se Ženski centar. Imam sreću da na poslu na kome radim mogu da kažem da sam lezbejka i da mogu da sedim ispod zastave koja se zove Pravo na različitost, i tu mi je odličan period života. E, onda mi se pojavljuje organizacija Druge lezbejske nedelje, koja je u toku. Tu mi стоји jedan znak pitanja. Ja sam prvi put došla u iskušenje da kažem. Meni je jako draga što sam ja lezbejka, ali drage lezbejke pokušajte same da pronađete mesto za Drugu lezbejsku nedelju! I, ovo sam ja danas, sa vama i jako sam srećna i zadovoljna što sam tu sa vama.

S.M.: Kod mene nije sve nacrtano ali će dodati. Ovo je muzika i moje dve omiljene životinje, kornjače i psi. Ovde počinje jedan raspon u mom životu, od osamnaestog prijatelja da prihvatom sebe kao lezbejku, znači nema odlučivanja između muškaraca i žena, i znam šta želim od života. Počinjem da se zaljubljujem, mada uvek su me privlačile više žene, i pitala sam se zašto ali posle mi je neko objasnio. Opet osamnaesta godina, tu su kola. Možeš da ideš gde hoćeš, možeš u Novi Sad... možda zbog toga. E, onda dolaze i žurke, koje nisam nacrtala, i zanimljivosti iz grada Beograda. Sa dvadeset godina se dešavaju različite stvari u mom životu. Upoznajem ljude koji su i strejt i koji mi postaju jako dobri prijatelji i prihvataju me kao lezbejku, i to sve se dešava u jednom poz-

rištu i za to ne zna njih petoro već dvesta. Ovde upisujem montažu, a ove godine za tu montažu vezana je i režija i ostalo. U mojoj dvadeset i prvoj se pojavljuje jedna devojka koja je meni velika ljubav i uvek će biti na neki način, ona je ovde, na crtežu i još neki ljudi meni bliski. Dalje idu provodi. U mom životu ima uspona i padova što se tiče ljubavi. Znači ide ljubav, ljubav, ljubav i odjedanput bum, gotovo. I evo ga krug, stalno se sve vrti.

73

O.K: (...) neke događaje koji su utjecali bitno na njega i njegovo kretanje. Ovaj tu dio predstavlja mrak i totalnu zbumjenost i onda polako neke promjene i neke situacije u okolini na koje ja nisam mogla utjecati ali koje su jako utjecale na mene. I to sve otprilike tako ide i vrati se stalno u krug, malo gore, malo dole...

Š.M.: Serijalni život... pošto sam ja žena reči. Imam nekakva četiri crteža. Nisam baš puno boja koristila, ali se vidi nekakva... Na ovim crtežima koji su minijaturni se vidi... krećem od početka... ovo dvoje su moji roditelji, pa sam ovo malo ja. Pa sam ovde devojčica i imam svoju prijateljicu. Onda dolazi jedan veliki put, meni jako drag. Odraštam ispod zvezde i ona je jako važna, ta crvena zvezda (*petokraka*) i tu je već bio kolektiv. I naknadno sam se setila srpa i čekića on je ovde gore. Pa se onda pojavljuju... odraštam... ova muška figura to je moj muž bivši, ovo sam ja i dva mala (...) to su deca. Onda je krenuo moj ambis, tu ja patim. Ovde je ženska figura, ti znakovi, krugovi sa dva krstića, to znači to, lezbejski znak. A onda se u tom lezbejskom čudesnom znaku pojavio najveći (...) i moja viktorija, na kraju balade gde su sve ptice. I opet taj lezbejski znak. I na kraju mora da bude to *Gotov je...* i da završim šta se sad na kraju dogodilo. Na kraju je ipak bilo važnije mnogo tih ljudi okolo (*demonstracije 5. oktobra 2000*) i suzavac – nisam mogla da pokazem – i dok je gužva sa

Sa Druge lezbejske nedelje

tim suzavcem nalazim se sa svojom dragom u kasini i mi se sklanjam zbog suzavca. Pametni su imali preko nosa krpe natopljene i mogli su da se kreću, i tako dalje. I mi... ovo ja recimo jedem ribice, a ona jede nešto drugo, školjke. Meni se (...) strašna revolucija bez (...) pretvorilo se u nešto dobro.

M.M: Ovo je moj crtež ali nema veze sa mojim životom, to sad vidim. To nema veze s vezom s mojim životom, ali... Ja sam rođena u Češkoj za vreme revolucije '68. i s obzirom na neke posledice te revolucije ja sebe smatram veterankom te revolucije. Dakle, neki moj moto je uvek bio da budem revolucionarna bez obzira šta Šeki kaže. Onda sam imala period u svom životu gde sam se osećala kao ping-pong loptica. Pa sam onda otišla na lečenje u Francusku – ovo je francuska publica, asocijacija – i tamo, pošto sam lečena u jednoj katoličkoj bolnici, nisam postala religiozna, ali sam upoznala divne časne sestre. Promenile su mi život, odnosno, dale temu za razmišljanje! Onda sam počela da studiram nešto što nisam završila – imate ovde prekid filma – nešto u vezi sa filmom. Pa imam znak pitanja, pošto sam izduvala svoj životni san, nisam završila ono što sam htela. Onda imam tri tačke. Onda imam moje osvešćenje kao... nešto što bi moglo da se nazove od bluda do zabluda, pa sam tu flertovala sa idejom lezbejstva dok konačno nisam počela da pišem o tome – ovde je pisača mašina – i tek kada je to došlo na papir onda sam ja na taj način mapirala svoj život. Za mene još uvek je to laverint – feministički, Labris... još uvek ne znam, moram da se lociram u celoj toj ideji. Da pronađem šta u celoj toj ideji meni lično odgovara, mada nemam nekih predrasuda, kočnica, nego jednostavno moram da se postavim u svemu tome. A ova fleka ovde, to je Slobodan Milošević i uopšte režim. Ja još uvek ne znam šta da očekujem od ove nove konstelacije sistema pošto... odrasla sam u sistemu koji nije bio baš blagonaklon prema kategoriji invalidkinja, recimo, pa sada jedva čekam kakav će ovi program imati na tu temu, tako da se ovde nisam deklarisala ni za ni protiv, ali u svakom slučaju želim svoju kuću u cveću, ne mora da bude toliko idilično, ali hoću ličnu afirmaciju, emancipaciju...

R.G: Ovo sam ja kad sam se rodila – mala Rada. Crtežom sam predstavila ono što mi je bilo najžačnije u životu, koliko sam mogla

da skratim. Ovdje sam navela trinaestu godinu kad sam se zaljubila u vaspitačicu iz vrtića. Tada nisam znala ni šta bi, ni gdje bih sa tim ali znam da sam se zaljubila i bilo mi je fascinantno. Kasnije sam krenula na fakultet sa već punom sveštu o sebi kao o lezbejki. I fakultet mi je jako važan u životu. Nakon fakulteta dolazi '97. godina kad se moj život potpuno promjenio jer sam konačno došla na jedno mjesto gdje sam mogla da čujem druge žene da kažu za sebe da su lezbejke i gdje ja mogu da kažem da sam lezbejka. Ovdje sam ja, ovo je Labris, '97. je i ovdje su moje drugarice lezbejke i to je nešto što je meni najvažnije u životu. I, ovdje se taj krug nastavlja dalje.

B.S: Ovo je na neki način moj život i ja sad govorim iz ove plus faze. Ova minus faza je moj život do '97. godine zato što to u stvari nije bio moj život nego su... imam osećaj i mislim da imam pravo to da kažem, da su moj život živelii drugi, jer sve moje veze lezbejske bile su ukalupljene u neki kontekst društveni i ja sam se gušila u tome i jednostavno posle te '97. godine kada sam ušla u Ženske studije, gde sam dobila neku esenciju podrške koja se kasnije razvijala, ja sam napravila taj presek i sada ja živim taj moj život. Znači javno... znači posle '97. sam imala javnu vezu... Osećam da imam podršku i šire od onog konteksta u kome živim. E, sada sve to bi bilo dobro da ja mogu svojoj porodici – živim samo sa majkom i kako sam vezana za nju – da mogu i njoj da kažem da sam lezbejka. Ali ova '97. i ulazak u Ženske studije je i njoj pomogla na neki način jer ona kroz svu tu priču shvata polako, i neka moja želja je da ja ne dođem i kažem joj, Mama ja sam lezbejka, nego da ona kaže, Hej, (...) ti si lezbejka!

EMOTIVNA I SEKSUALNA ZAVISNOST

sa Druge lezbejske nedelje,
Sombor 21.10. 2000.
facilitatorka: Veronika Mitro
materijal sa kasete skinula: Ljiljana Živković

Ova radionica je zapravo i moj prvi, zvanični ulazak u lezbejsku zajednicu i drago mi je što vas ovde ima u ovolikom broju i volela bih da nas je još više. Ja sam psiholog po struci. Ovu temu sam izabrala od ponuđenih tema, koje je Labris smatrao da bi bile adekvatne da se obrade na ovom susretu. Budući da je emotivna i seksualna zavisnost vrlo široka tema i vi same ste već prolazile kroz više radionica o emotivnoj i seksualnoj zavisnosti, ja sam ovde u našem dvočasovnom druženju zapravo odabrala da obradimo fokusiranje. Zapravo, jednu tehniku koja osveštava naša osećanja i erotske senzacije koje imamo.

Šta fokusiranje jeste, a šta nije? Fokusiranje je jednostavan i sistematičan način da se utiče na emotivnu klimu i pristupi svakoj senzaciji koja se opaža. Investirajući mali deo sopstvenih mentalnih resursa u fokusiranje na osećanja u svakodnevnom životu moguće je postići sve. Upotrebljavajući ovu tehniku bićete sposobne da uticete na tok svog života, u svakom pojedinom događaju. Sa ovom tehnikom možete umanjiti tenziju, bol i bilo koju neprijatnu senzaciju; staviti tačku na svaki psihosomatski nemir i smanjiti neodlučnost. Tehnika se može koristiti i za promenu pojedinačne navike ili ličnosti.

Fokusiranje na senzacije nije nova vrsta meditacije. To nije odmor uma koji rezultira u slobodi misli i osećanja. Fokusiranje nije ni emotivna oluja i ne zahteva fizičku snagu, to nije miran odmor. Fokusiranje je vid borbe: borba za slobodu koja je moguća uvek i svuda kadā odaberete da usmerite deo snage u to. To je borba bez obzira šta se odvija u fotelji, kada se fokusiraju blage i prijatne senzacije. Fokusiranje je borba koja će vas oslobođiti od nevidljivih emocija koje ne možete obuzdati iako ste ih već davno preživeli. Fokusiranje nije izmišljena aktivnost ili brzi trik za profesionalce koji vas obučavaju. Nije ni kult niti bilo koja ceremonijalna aktivnost. Fokusiranje je samo prirodna aktivnost koju činite mnogo puta dnevno samo ste toga polusvesni jer kratko traje i niste vešti u tome.

Razvoj sposobnosti fokusiranja i stvaranje navike obraćanja pažnje na različite telesne senzacije održava telo u formi – sa minimum učešćem značajno ćete doprineti kvalitetu života i izbeći mnoge brige.

Ja do sada ovu radionicu nisam izvodila, samo sam je u svesti osmisliла, ali nadam se da će to funkcionišati i da će vam biti interesantno i da ćemo se zabaviti.

Prva vežba je vežba slušanja. Ona se sastoji u sledećem: sve ćemo ustati i šetaćemo po krugu. Na moj znak zaustavićete se pored prve žene i upoznaćete se. Predstavićete se toj osobi ukratko i na drugi pljesak će se druga osoba predstaviti vama. Vaš zadatak je da pažljivo slušate osobu šta vam govori. Predviđeno je da u toku šetnje upoznate tri osobe. Nakon toga ćete predstaviti te tri osobe, ali je vrlo bitno da ne koristite vaše prethodno znanje i iskustvo koje imate sa tim osobama.

Cilj ove vežbe je da se približimo jedna drugoj i aktiviramo naše snage za vežbe.

Druga vežba je prizivanje emotivnih i seksualnih doživljaja. Razbrojaćemo se i formirati krug. Jedinice će misliti o emotivnoj vezi koja je za vas značajna. *Dvojke* će misliti o seksualnom aktu, bio on stvaran ili je deo mašte. Zatvorićemo oči, koncentrišaćemo se i razmišljati.

Treća vežba. Na moj znak otvorićemo oči i podelićemo se u dve grupe. Svaka grupa neka uzme veliki papir i flomaster i kroz brainstorming formira svoju listu doživljenih osećanja i erotskih doživljaja. Sledeci korak je da se vratimo na mesta i zajedno saslušamo doživljaje koje su grupe ispisale na svojim listama. Uporedićemo zajedničke stavke i diskutovaćemo. Nakon ovoga možemo govoriti o tome kako smo se osećale u toku ove vežbe.

Grupa dvojke, erotski doživljaj:

mir, požuda, ljubav, strah, strast, vezost, nežnost, briga, lečenje, uzbudjenje, neizvesnost, ushićenost, vatra, fatalna privlačnost, radost, toplost, humor, sreća, sigurnost, stabilnost, vrtlog u stomaku, napor, uspomenе.

Grupa jedinice, osećanja:

ljubav, sećanje, tuga, bol, gubitak, povrednost, nada, sreća, ljubav, nežnost, dodir, osoba koja osvaja srce, zagrljav, ljubav, strast, toplost, predavanje, uzbudjenje, čežnja, da nam bude dobro, poverenje, predavanje,

75

76

odmor, jeza kroz kičmu prolazi, želja za njom, mir, njeno lice, toplina u pleksus solarisu, pospanost, obamrllost udova, toplinu - radošnost - veliko udvaranje.

Poklapanje: ljubav, strast, nežnost, uzbudjenost, toplina, sreća

Cilj ove vežbe je da vi u svakodnevnići takođe obraćate pažnju na vaša osećanja i vaše senzacije koje doživljavate i da idete za izvorom tih osećanja i senzacija, jer vam one donose kvalitet.

Rezime radionice:

B.S: Meni je ova radionica veoma značajna jer smo krenule na neki drugačiji način. Sada bi mi recimo bilo mnogo lakše da se uključim u neku drugu radionicu iz ovih emocija koje sada osećam, koje su sada prave, u ovom trenutku. Bilo mi je lepo, maštala sam, bila sam opuštena.

LJ.Ž: Ja sam čak i vodila neke radionice o seksualnosti ali je ova bila prva u kojoj sam, u ovolikoj grupi žena, u stvari maštala o seksu i uspela to da izvedem kao da sam sama sa sobom. Prijalo mi je.

Š.M: Ovde piše: jeza kroz kičmu prolazi. Znate kakva je to emocija?! Najače osećanje koje prolazi... Pa, želja za njom. Ili, toplina u pleksus solaris. Sada smo govorile i o našem telu, šta emocije znače našem telu. Znači, proširile smo tu našu emociju. Ali nijedna od nas nije govorila o negativnim emocijama, samo o pozitivnim...

VERONIKA: Sledeći put možemo govoriti i o emocijama koje proizvode negativna osećanja, ali mislim da je kratko vreme da se to obrađuje samo jednom radionicom, pošto one najčešće proizvode i druge propratne pojave na kojima treba više raditi.

B.I: Mislim da je ovo jedna jako lepo zamišljena radionica. Da sam se ja dobro osećala kada smo se baš udubljivale i fino sam se opustila. Jedino mi je žao što nismo bile dovoljno koncentrisane da uradimo sve do kraja i nekako imam potrebu, ne u ime svih, ali u svoje ime, da se izvinim Veroniki što nismo mi odradile sve kako treba, pa si se možda ti loše osećala.

VERONIKA: Meni je žao što sam pravila neke greške u instrukcijama i što sam bila smušena, i to je možda doprinelo da se razbijje grupa i da ne izvedemo kontinuirano sve do kraja, ali mislim da smo ipak nadomestile taj prekid i da je radionica uspešna. Ja sam zadovoljna. Drago mi je što ste mi pružile priliku da održim svoju radionicu u vašem društvu i nadam se da ćemo imati prilike da se opet družimo.

V.D: Bilo je super, zaista. Vežbe su odlične i uspela sam da se opustim, da razmišljam o osobi koju volim, pošto sam bila u grupi jedinice. Ali sada, nisam puna. Ovo mi je tek početak. Ne znam šta ide dalje. Kad sam videla najavu za radionicu, pošto emotivnu i seksualnu zavisnost ja smatram jednom vrsnom bolesti, kao što su zavisnost od pušenja, droge, alkohola... a ovde je sve ispalo lepo, pa mi sad nije jasno, ako ja smatram to bolešću kao ako imam seksualnu ili emotivnu zavisnost od neke osobe, kako ću ja to da lečim! Ovde taj odgovor nisam dobila, tako da ne znam kako se osećam... nedopunjeno. Nisam potpuna.

VERONIKA: Možda je uz taj naslov trebalo da stoji neko određenje jer ovo svakako nije radionica koja obrađuje celokupno tu tematiku. I emotivna i seksualna zavisnost je mnogo više od toga. Ovo je samo ulazak u emocije i senzacije u cilju osveštavanja tih pojedinačnih doživljaja koji čine tu našu ukupnu zavisnost. Tako da ja verujem da se osećaš zbumjeno. Možda to nisam dovoljno jasno na početku radionice naglasila. Izdvojila sam samo ulazak u prevladavanje zavisnosti pre nego što bih se bavila samom zavisnošću.

Sa Druge lezbejske nedelje

VESTI

DECEMBAR 2000. GODINE

Uredniku "Vesti u 10" Studija B
Miljku Daničiću

NAJOŠTRIJE PROTESTUJEMO

Protiv diskriminativnog stava prema lezbejkama i homoseksualcima iznetog u prilogu o pravima homoseksualaca i lezbejki emisije "Vesti u 10" televizije Studija B u nedelju, 3. decembra 2000. u 20.30h. Vaš kolega koji je neposredno nakon emitovanja odgovorio na naš telefonski poziv, obavestio nas je da ste Vi uredivali "Vesti u 10".

U prilogu o pravima homoseksualaca i lezbejki u svetu u izdanju "Vesti u 10" od prethodne večeri, segment koji sadrži anketu među prolaznicima na beogradskim ulicama završava se ličnim transparentnim izjašnjavanjem novinarke protiv partnerstva među osobama istog pola i pokazuje na sopstveni stomak (čini se na ekranu, u trudnoći) saopštavajući da "to" homoseksualni parovi ne mogu da imaju.

Smatramo da je ovaj nastup izrazito diskriminativan u odnosu na lezbeijke i homoseksualce i protestujemo jer:

1. ovde se ne radi samo o odgovornosti jedne novinarke, ovo je poruka i stav televizije Studija B javnosti u odnosu na različitost ljudi prema seksualnom opredeljenju.

2. iste večeri, televizija Studija B naizgled izražava podršku različitostima između ljudi prema polnom i religioznom obeležju, time što u udarnom terminu svojih vesti emituje komercijalni oglas Ženske političke mreže ili prati hilendarsko noćno bđenje. Zašto različitost prema seksualnom opredeljenju ima drugačiji tretman od strane vaše televizije?

3. Povezivati osudu homoseksualnosti sa nemogućnošću začeća je nedopustivo i istovremeno diskriminira i heteroseksualne žene i muškarce koji ne mogu imati decu.

Ukoliko i Vi demokratiju razumete kao jednaku mogućnost egzistencije svih ljudi uz poštovanje njihovih različitosti, očekujemo da čete na ovo protestno pismo uzvratiti javno, reakcijom na sopstveni prilog.

S poštovanjem,
Nevladine organizacije protiv svake vrste diskriminacije:

Autonomni ženski centar protiv seksualnog nasilja
Incest Trauma Centar

Iz kruga -grupa za podršku invalidnim ženama, deci i porodicima invalidnih osoba

Labris - grupa za lezbejska ljudska prava
SOS telefon i centar za devojke
SOS telefon za žene i decu žrtve nasilja
Savetovalište protiv nasilja u porodici

Dečji romski centar

ASTRA - Anti Sex Trafficking Action
Žene u crnom profil rata

Grupa za ženska prava evropskog pokreta u Srbiji

Asocijacija za ženske inicijative

GEA - grupa za ekonomsko osnaživanje žena

NANDI - umetničko-istraživačka stanica

Mreža za promociju ženskih političkih prava
Feministička 94
Centar za ženske studije
Udruženje samohranih majki "Žena"
Žene na delu
Kampanja protiv homofobije
Stalker - grupa studentkinja i studenata sociologije

77

V

E

S

T

I

DECEMBAR 2000. GODINE

Registrvana lezbejska i gej organizacija
DEVE, u Beogradu.

DECEMBAR 2000.

Vesti iz sveta (the Advocate) 20. decembar, 2000.

Holandani legalizovali gej brakove

Holandski senat je prošlog utorka finalizovao zakon po kome će gej i lezbejski parovi imati pravo braka i usvajanja dece. Zakon će postati važeći sledećeg aprila. Holandski zakon o braku će biti jedan od najnaprednijih takvih zakona u svetu u pogledu na prava gej parova. "Što se nas tiče, homoseksualni brak će imati iste posledice kao i heteroseksualni brak", izjavili su članovi senata.

JANUAR 2001.

Vesti iz sveta (Beta) 3. januar, 2001.
Hrvatska bi mogla da prizna homoseksualne brakove

Heteroseksualni i homoseksualni brakovi bi prema novom predlogu Ustavnog zakona u Hrvatskoj trebalo da budu izjednačeni, piše danas dnevnik "Republika". Prema nacrtu Zakona o jednakosti polova, koji je sastavio profesor sa Pranog fakulteta u Zagrebu Siniša Rodin, u Hrvatskoj bi trebalo počaći ravnopravnost polova, ali i garantovati slobodu polnog izbora, dodaje list.

Predlog zakona utemeljen je na zakonodastvu Evropske unije o ravnopravnosti polova i poslat je vlasti i hrvatskom Saboru na razmatranje. Već je sada jasno, piše "Republika", da će predlog izazvati burne reakcije pretežno konzervativne hrvatske javnosti, koja je još pod jakim uticajem crkve. Zakon bi, naime, tvrdi "Republiku", izjednačio sve vrste brakova, odnosno kako polno mešoviti tak i onih među pripadnicima istoga pola. Nacrt zakona, između ostalog, predlaže ravnopravnost žena i muškaraca na svim područjima, posebno u slučajevima zapošljavanja, rada, plata, stručnog usavršavanja i garantovao bi pravo na jednak platu za istu vrstu posla.

JANUAR 2001.

EU traži donošenje zakona o pravima homoseksualaca

Predsednik jugoslovenskog Udruženja za prava seksualnih manjina.

Atila Kovač je rekao da mu nije poznato da vojvođanski parlament priprema legalizaciju homoseksualizma u Vojvodini, ali da Evropska unija traži od Jugoslavije donošenje zakona o bračnim pravima homoseksualaca i lezbejki.

"Nakon demokratskih promena u Srbiji, odnosno SRJ, u državnim, republičkim, pokrajinskim i lokalnim organima sve je više homoseksualaca, što daje nadu da će se ovo pitanje naći u parlamentu", izjavio je Kovač agenciji Srna.

FEBRUAR 2001. GODINE

Radna grupa omladine Socijaldemokratske unije, Kverija Lezbigej, apelovala na jugoslovensku vlast da sledi primer zemalja Evropske zajednice i republika ex Jugoslavije u ozakonjivanju lezbejskih i gej brakova.

FEBRUAR 2001. GODINE

Poštovane/-i,

Hvala što ste strpljivo sačekali/-e nastavak Is-topolnih/Queer studija u novom milenijumu.

Queer-studije predstavljaju prvi organizovani pokušaj da se "problem" homoseksualnosti rastvori u naučnom i filozofskom diskursu. Serijal od 13 predavanja najznačajnijih domaćih teoretičara obuhvatiće socijalni istorijat homoseksualnosti, raznovrsne queer-teorije od početka zapadnoevropske misli do danas, homoseksualnost će biti dekonstruisana u okviru istraživanja sociologije, psihologije i pravnih nauka. Svi polaznici dobice sertifikat o završenim studijama i po jedan prime-rak GAYTO-a, zbornika savremene homoseksualne kulture.

Predavanja će biti održana na Filozofском fakultetu u Beogradu, u naknadno određenim terminima. Prvi susret polaznika bice održan 21. decembra.

Predavanja i teme:

Mr. Miodrag Kojadinovic – dobitnik Holandske stipendije za gay studije

Homoseksualnost: Socijalna istorija

Calvinism, Lutheranism, Zwinglism:

Holandija, Danska i Švajcarska kao modeli gej liberacije

Lik Gej Mačo Muškarca: Sado-masohizam ili mimikrija

Plato to Judith Butler: Pregled gej teorije

Dr. Zorica Mršević – Institut za socijalna istraživanja

Lezbejke u gej i "lezbejskom" pokretu

Prava gej i lezbejske populacije u zapadnoj Evropi.

Boris Davidović – profesor

Fundamentalni problemi istraživanja homoseksualnih žudnji

Mr. Ivana Spasić – istraživač, Institut za filozofiju i društvenu teoriju

Socijalna kontrola homoseksualnosti

Dr. Mirjana Nikolić – nezavisni istraživač

Homoseksualnost, novi mediji i spiritualnost

Dušan Maljković i Lepa Mlađenović – Beogradski gej aktivisti

Budućnost gay pokreta u Srbiji

Dr. Divna Vuksanović – asistentkinja, Fakultet dramskih umetnosti

Telo i erotizam

Dr. Maja Kandido-Jakšić – istraživač

Podložnost pritiscima u društvu i homofobija među mладима.

Dr. Žarana Papić – profesorka, Socijalna antropologija

O nametnutoj polnoj ulozi kao delu opresivnog sistema.

FEBRUAR 2001.

Nagrada FILIPE de SUZA

Drage prijateljice i dragi prijatelji,
obaveštavamo vas, na žalost, sa velikim za-
kašnjenjem (jer smo tek juče saznali), ali SA VE-
LIKOM RADOŠĆU da je DEJANU NEBRIGIĆU
(1970 – 1999) posthumno dodeljena najveća na-
grada za 2000. godinu, za dostignuće u borbi za
poštovanje, očuvanje, promociju i razvoj ljudskih
prava, posebno u oblasti prava i sloboda gay mu-
škaraca, lezbejki, biseksualaca i transgender
osoba (LGBT) – FELIPA DE SOUZA, koju do-
deljuje Internacionala gay i lezbejska komisija
za ludska prava – IGLHRC (*International Gay
and Lesbian Human Rights Commission*), sa se-
dištem u San Francisku.

Felipa de Souza je jedna od najvećih i najuva-
ženijih nagrada koja se dodeljuje pojedincima/ka-
ma ili organizacijama širom sveta, koji/e su svo-
jim radom ostvarili značajan doprinos u očuvanju,
promociji, zaštiti i razvoju ljudskih prava i sloboda
svih ljudi, i borbi protiv diskriminacije i zlostavlja-
nja na bazi seksualne orientacije, primoravanja i
manipulacije, gender identiteta, hiv statusa, do-
minacije heteroseksizma.

Ovo je drugi put da nagrada Felipa de Souza
bude dodeljena jugoslovenskoj/m aktivistkinji/i.
Godine 1994. ovu dragocenu nagradu je dobila
Lepa Mlađenović, lezbejka, feministička psiholo-
škinja, aktivistkinja za LGBT i ženska ludska pra-
va, antimilitaristkinja i antifašistkinja...

Dejan Nebrigić (1970 – 1999), jedan od prvih
i najistaknutijih gay aktivista u Srbiji. Po obrazo-
vanju filozof, po profesiji pozorišni kritičar i pisac,
bio je među prvima javno deklarisani gay-aktivi-
sta u Srbiji i, uz Lepu Mlađenović, svakako naj-
angažovanija osoba za ostvarivanje ljudskih
prava gay muškaraca, lezbejki, biseksualaca i
transgender osoba. Jedan je od osnivača i reali-
zatora aktivnosti ARKADIJE – gay i lezbejskog
lobija u Beogradu, krajem 1990. godine. Već
sledeće godine se pridružuje akcijama Antiratnog
centra, kao jedan od osnivača mirovnog časopisa
"Pacifik" i uređuje, tokom 1992. i 1993. godine,
eksplicitno gay i lezbejske strane, kao deo mirovne
politike univerzalnosti ljudskih prava. De-
klarisani anti-fašista, anti-militarista i anti-

nacionalista odbija vojnu obavezu, uz dijagnozu da je "homoseksualac". Sa 23 godine priključuje se ženskoj mirovnoj grupi "Žene u crnom protiv rata". Tokom 1995. godine radi u Ženskom centru Isidora u Pančevu.

Pored toga, uredio je nekoliko feminističkih zbornika i časopisa, objavio mnoštvo pozorišnih kritika, eseja i kraćih pozorišnih tekstova. U novosadskom časopisu "Symposion" izašao je u nastavcima, tokom 1997. godine njegov, prvi srpski gay roman "Paris – New York", zatim (para) filozofski tekst "Lavirinstki rečnik" (1998), a tokom 1998. i 1999. godine objavljuje "Jutarnji dnevnik", poslednji prozni rad. Od osnivanja, 1997. godine je bio stalni saradnik časopisa "KulturTreger", a pored toga povremeno je objavljivao radove u feminističkom časopisu "ProFemina", te subotičkom književnom časopisu "Uznet".

Tokom 1998. i 1999. godine je izvrsni direktor Kampanje protiv homofobije, projekta koji se bavi unapređenjem položaja gay i lezbejske populacije u Srbiji, i koji realizuju Arkadija, Fond za humanitarno pravo i Evropsko udruženje mladih Srbije. U okviru tog projekta, u saradnji sa Fondom, uredio je četiri izveštaja koji sadrže pravnu i sociološku analizu homofobije u Srbiji, medijsko praćenje svih oblika netolerancije prema lezbejskoj i gay populaciji, kao i analitičku bibliografiju tekstova o homoseksualnosti za 1998. godinu. Dejan Nebrigić je prvi gay muškarac u Srbiji koji je javno istupio i podneo tužbu zbog ugrožavanja lične bezbednosti motivisane homofobiom. Ovaj sudski proces je od istorijskog značaja za gay i lezbejsku populaciju u Srbiji, ali na žalost nije okončan presudom već ubistvom Dejana.

U svom aktivnom angažmanu, zajedno sa aktivistkinjama i aktivistima Arkadije, Labrisa i Kampanje protiv homofobije, organizovao je više javnih tribina povodom Gay i lezbejskog dana ponosa, zatim nekoliko prezentacija Kampanje, i tribinu povodom 50 godina donošenja Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima UN. Napisao je mnoštvo apela za javnost, koji su ukazivali na katastrofalnu stvarnost gay i lezbejskog života u Srbiji. Jedan od najčeće intervjuisanih gay aktivista, za koga nije postojala činjenica, ni kritika, koju nije mogao da kaže javno.

Mislimo da je nagrada Felipa de Souza divan epilog Dejanove životne priče...

Sigurni smo da ju je više nego zasluzio...

Members of the International Advisory Board of the International Gay and Lesbian Human Rights Commission (IGLHRC),

MART 2001.

Saopštenje za javnost

Protiv rasizma, homofobije i zločina iz mržnje

* U petak, 9. marta tekuće godine, oko 14h, grupa od šest muškaraca upala je u prostorije SDU i brutalno maltrtirala članove stranke koji su se tamo zatekli. Prema izjavi Predraga Azdej-

kovića, člana Socijaldemokratske omladine i koordinatora Queeria-e, lesbigay radne grupe ove stranke, oko 13h istog dana neko je želeo da zakaze sastanak sa predstavnikom Queeria-e, predstavivši se kao član Otpora. Sastanak je bio dogovoren za 14h, kada se u kancelariji SDU pojavit će grupa ljudi sa maskiranim licima, koji su vredali, fizički i psihički zlostavljavali zatečene aktivistkinje i aktiviste, i razbijali inventar stranke. Prema izjavama žrtava i očevidaca sumnja se da su počinoci nasilja pripadnici Skinheads grupacije, na osnovu prepoznatljivog obrasca oblačenja, verbalnih pretjera i uvreda koje su izvikkivali.

* Apelujemo na maksimalno angažovanje policije u istražnom postupku, identifikaciju počinilaca nasilja, motiva zbog kojih je nasilje izvršeno i žrtava agresije. Osuđujemo ovakav oblik razračunavanja sa pripadnicima svih manjina i svima koji se ne uklapaju u dominantne patrijarhalne i nacionalističke modele ponašanja.

* Zahtevamo precizno, tačno, objektivno i blagovremeno informisanje, iznošenje u javnosti isključivo proverenih informacija.

Smatramo da su zataškavanje i prikrivanje stvarnih činjenica, kao i lažno izveštavanje javnosti anti-etička, anti-demokratska i anti-humanistička dela, koja podržavaju i potkrepljuju nasilje i sve druge oblike kriminalnih akata.

* Činjenice nesumnjivo pokazuju da je ovo nasilje motivisano mržnjom prema seksualnim manjinama i homofobiom, te tražimo da se jasno iznese u javnost da je ovo prvo organizованo nasilje prema pripadnicima LGBT (lezbejske, gej, biseksualne i transdžender) populacije. U svojim analima mi već imamo zabeleženo mnogo različitih, počinjenih oblika agresije i ugrožavanja osnovnih ljudskih prava seksualnih manjina.

* Pozivamo na solidarnost sve demokratski i humanistički orijentisane pojedinke/ce, grupe i organizacije da nam se priključe u protestu protiv eskalacije nasilja i netolerancije prema pripadnicima svih ugroženih manjina u SRJ.

Miting će biti održan u petak, 16. marta, u 15 sati na Trgu Republike u organizaciji Dečjeg romskog centra. Takođe, ističemo potrebu zajedničke akcije u stvaranju platforme za donošenje eksplicitnih, antidiskriminacionih članova zakona i Ustava, koji bi sankcionisali zločine isključivo motivisane mržnjom i diskriminaciju baziranu na rasi, nacionalnosti, polu, rodu, seksualnoj orijentaciji, zdravstvenom i ekonomskom statusu, invalidnosti, starosnoj dobi, verskim i religioznim uverenjima.

Kampanja protiv homofobije
Centar za promociju i razvoj prava seksualnih
manjina - GAYTEN -LGBT
Evropsko udruženje mladih Srbije
Labris - grupa za lezbejska ludska prava

